

De voce et re Fidei, contra Pharisaeicum hypocriticarum fermentum

<https://hdl.handle.net/1874/422196>

5
DE VOCE ET RE

Fidei, contra

PHARISAICVM HYPO-
critarum fermentum: auto-
re MATTHIA FLA-
cio Illyrico.

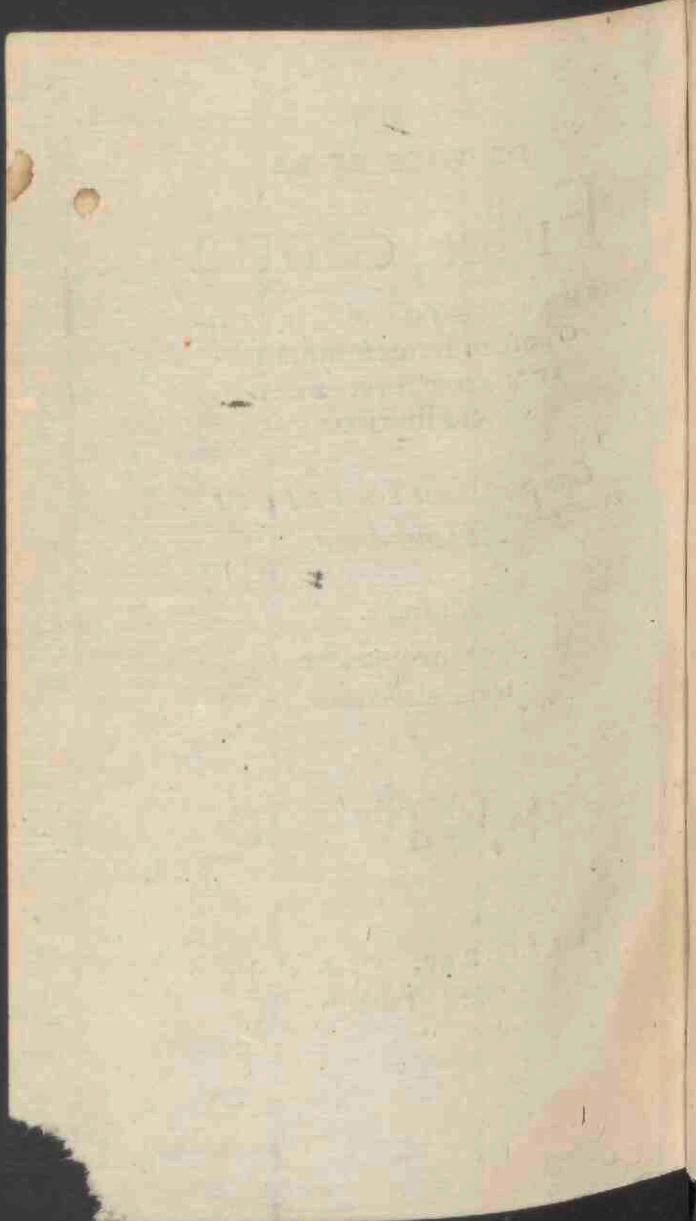
*Cum praefatione PHILIPPI
Melancthonis.*

Abacuc 2.

צַדִּיק בְּאֱמוּנָתוֹ יֵחִי

Iustus fide sua uiuet.

BASILEAE, PER IO-
annem Oporinum.

REVERENDISS.

IN CHRISTO PATRI, D.

Petro Pau'o Vergerio, Episcopo Iustinopolitano, suo domino, & fratri in Christo dilectissimo,

constantiam in confessione Christi preca-

tur Matth. Flacius Illyri-

cus.

Euerende in Christo pater, primùm gratias ago Domino Deo nostro, patri Domini nostri Iesu Christi, dein-

de tibi & patriæ meæ gratulor, potestremò & mihi gaudeo, quòd intellexi te tandem penitus ab Antichristo ad Christum defecisse: eiq; non tantum bellum indixisse, sed eum etiã strenuè oppugnare. Spero enim id ad gloriam Dei & multorũ salutem profuturum, non tantum in nostra Istria, ubi per te & per tuũ fratrem, R. D. Ioannem Baptistam Vergerium episcopum Polæ, uirũ pietate insignẽ, & Iesu Christi martyrem (quem Romani nebulones

α 2 ueneno

Epistola

ueneno sustulerunt) Euangelium
Christi plantatum est. confirmabū
tur enim plurimū illi homines,
cum te tua constanti confessione,
exilio, & alijs innumeris difficul-
tatibus ueritatem Christi obigna-
re intellexerint. Deinde id prode-
rit & toti Italiae, quæ tum constātia
tua, tum scriptis ad studium ueræ
pietatis excitabitur.

Nec enim dubito, quin & in Ita-
lia, & ubiq; locorum omnes homi-
nes, qui uel utcunq; timent Deum,
ac de æterna uita solliciti sunt, quam
primum uel mediocriter nostrarū
Ecclesiarum doctrinā cognoscūt,
protinus nobis assentiantur. Est e-
nim ita clarè & nostræ doctrinæ ue-
ritas ac bonitas, Papisticaq; falsi-
tas ostensa, ut, nisi quis ad claram
lucē cæcutire ultro uelit, protinus
diem à nocte, ueram doctrinam à
falsa discernere possit: nempe di-
scrimen legis & Euangelij, articu-
lus iustificationis, fidei & bonorū
operum,

Nuncupatoria.

operum, de quib' uel præcipua con-
tento est, ita uerè & solidè à nostris
Ecclesijs explicantur, ut nusquam
nō sacræ literæ idem quod nos do-
cemus, affirmant.

Planè profectò ita docemus, pœ-
nitentiam, remissionem peccato-
rum, & nolī amplius peccare: sicut
Christus, Prophetæ & Apostoli do-
cuerunt.

Perpendamus obsecro tantum
illam unicam picturā Christi, Mat-
18. de debitore, qui non erat soluen-
do: in qua pulchrè D. Iesus discri-
men legis & Euangelij, rationem
iustificationis, fidei & bonorū ope-
rū exprimit. Primū enim inquit,
fuisse regem quendam, qui uolue-
rit inire rationes cum seruis suis:
& oblatum ei esse unum, qui decies
mille talentū debuerit, nec tamē
ullatenus soluendo fuerit: eumq̃
seruum, omniaq̃ quæ eius erant,
uendere iusserit, ut creditum red-
deretur,

Epistola

Rex ille est Deus, creator cœli
terræ: qui quancuncq; exhibito
suo rationum commentario, id est
lege sua, incipit rationes dati & ac
cepti cum singulis hominibus sub
ducere, protinus singuli inueniun
tur longè plus debere, quàm solue
re ullo modo possint. Urget igitur
miseros debitores lex, eisq; ni
si soluant, æternos carceres ac hor
ribiles tenebras minatur. Quare
cum planè exoluere non possint,
æterno exitio condemnantur.

Hoc est igitur proprium officiũ
legis & Moyse, ut reuelet & auge
at peccatum, & sit ministeriũ mor
tis: non iustificet, uiuificet, aut
saluet.

Hactenus Christus pinxit Moy
sen, expressit naturam legis, & of
ficiũ eius. Consequenter pingit
seipsum, cū suo Euangelio, & eius
oppressum intelligens, nec ulla ra
tione suis se opibus ac uiribus ex
plicare

Nuncupatoria.

placare inde ualens, si non uult miserè perire, necessariò eò tandem perducitur, nullum superesse refugium aut liberationem ex tãto malo: nisi fortè Dominus ita supra modum liberalis & benignus esse uelit, ut gratis ei omnia remittat. Quare secum cogitat: se multis argumentis intellexisse, suum istum regem liberalem & benignum esse: fieri posse, ut si ei supplicet, aliquid misericordiæ apud eum impetret. Quamobrem eum suppliciter orat, ut sibi propitius esse uelit. Rex pro sua ingenti bonitate eius supplicatione permotus, cõdonat ei totum debitum. Responso regis omnia condonantis seruus assentitur: & deinceps eo, tanquam suo gratiosissimo Domino, fidit.

Hic natura Euangelij & ratio totius iustificationis exprimitur. Nã peccator per legem conuictus reatus, & ad æternum exitium cõdemnatus, agnoscit se suis uiribus illud

Epistola

tantum malum euadere non posse,
Quare primùm cogitat, in Euange-
lio promitti gratuitam salutem per
Christum omnibus pœnitentibus,
& remissionem peccatorum peten-
tibus: deinde illud tantum bonũ
expetit, & à Domino petit: ter-
tiò, inter petendum assentitur pro-
missionib. Dei, dicit Amen: & se
exauditũ esse, ac patrem placasse,
statuit: postremò isto benignissi-
mo ac placatissimo patre fidit.

Hic uis naturaq; Euangelij con-
spicitur. Euãgelij enim iustitia est,
gratis propter Christũ credentib.
peccata remitti, eisq; S. S. adoptio-
nem & uitam æternam donari. Fi-
des autem, & credere, est, non tan-
tum utcunq; scire historiam & pro-
missiones de Christo, sed etiam ex
animo petere & expetere eas: dein-
de cum eas petiueris, oportet te di-
cere Amen, id est, statuere te exau-
ditum esse, remissa tibi peccata, &
patrem placatum esse. Postremò,
ubi

Nuncupatoria.

ubi statuisti Deum creatorem cœli & terræ esse, tuum benignissimū patrem, fidis eo, ac te totum in eum ueluti in maternum sinum reijcis. Hæc est uera, salutaris ac iustificās fides: quo instrumento perinde remissionem peccatorum ac meritū Christi apprehendimus, ac pauper stipem à diuite porrectam accipit.

Pulchrè igitur nostra iustificatio, & effectus Euangelij ibi pingitur: tantum illud addendum est, quod Dominus Iesus in quotidiana oratione addidit, nempe non tantum semel, bis, ter, quater, decies aut centies, in anno, hanc petitionem remissionis peccatorum fieri, sed sæpissime, sicut Christus nos quotidie, imò & omnibus horis clamare, Remitte nobis debita nostra, iussit. Omnibus enim momentis, omnes homines debitores nō soluentes esse, lege Dei cōuincimur.

Denique tertia pars doctrinæ Christianæ ibidem exprimitur, nempe

Epistola

de Noli amplius peccare. Vult em̄
planè Deus, ut siquidem uerè de
præteritis peccatis dolemus, ac re-
missionem eorū seriò flagitamus,
deinde cōuenientes pœnitentiæ fru-
ctus faciamus. Quî enim possibi-
le est, nos seriò de ijs admissis do-
lere, quæ paulo pòst repetere ac ite-
rare cogitamus?

Hinc igitur apparet, quòd nostra
rum Ecclesiarum doctrina, quæ pri-
mùm pœnitentiã, deinde gratui-
tam remissionem peccatorum, po-
stremò & Noli amplius peccare, ac
hoc iter subinde nobis repetendū
esse, cum Christo in Dominica ora-
tione, & D. Ioanne primæ epist.
1. & 2. docet, sit ipsa uerè catholica
& orthodoxa Ecclesia omnium tem-
porū, prophetarū, Christi & Apo-
stolorum doctrina. Cōtrà uerò Pa-
pistarum, qui Deo debitum persol-
uere conantur, non tantum ea mo-
neta, quam ipse in Decalogo man-
dauit, sed etiam adulterina, quam
ipsimet

Nuncupatoria.

ipsimet miseri homunciones excogitarunt, sit pharisaica & hypocritica doctrina.

Quare cum tam conspicua sit veritas doctrinae instaurati Evangelij, & falsitas Papisticorum nugamentorum: non est mirum, omnes pios homines, quamprimùm nostram doctrinam uel mediocriter cognoscunt, nobis assentiri, & ab Antichristo abhorrere. Sed Satan & Antichristus, quod non potest efficere mendacijs sophismatum & falsæ doctrinae, hoc efficit homicidijs. Eæ enim sunt, Christo teste, duæ illæ eius artes, quibus Christum & eius oues oppugnat. Quæ argumenta Christi Iudæi scriptura confutare non poterant, ea sublati lapidibus retundebant.

Hæc ad te iam reuerende pater scribo, tū ut ad tuas literas amantissimæ ad me scriptas aliquid responderem: tum ut uoluntatem meam erga te testarer: tum etiam, ut communis

Epistola

munis patriæ nostræ calamitates
deplorarem. Cū enim nuper per-
legissem librum tuum, in quo per-
scribis crudelissimam persecutio-
nem post tuum discessum Iustino-
poli, & in rota Istria, per quosdam
Grisonios & Busdragos, & per
quendam legatum impurissimum
Dell casa, Antichristi mancipia, ex-
citaram, ubi honestissimi homines
ob aniles, ridiculas, & propalam
impias superstitiones durissime ue-
xati sunt: uehementer tum dolui,
tum etiam miratus sum, & mecū
multi in Germania, quòd inclytus
Dux & prudētissimus senatus Ve-
netus, tantam licentiam scelestissi-
mis latronibus contra fidelissimos
subditos grassandi permiserit: cum
& amplissimus senatus suorū sub-
ditorum semper amantissimus fue-
rit, & nostra regio cū aliās, tum
in bello contra Maximilianū abun-
dē firam fidelitatem declarauerit.
Possem multa fortiter facta eo tem-
pore

Nuncupatoria.

pore cū aliorum meorum oppi-
danorum, tum & patris, patruo-
rū & auunculorum: item eorūdem
uaria pericula & grauissima dam-
na, quæ integro sexennio, quo fidē
Venetis seruarent, pertulerunt, cō-
memorare, si iam hic locus talia
prolixius commemorandi esset.

Verū oportet scilicet pios pati
in hac uita, ut filio Dei conformes
fiant, ac in regno cœlorum cum eo-
dem in æternum conregnent.

Domini Iesus nos omnes tan-
dem in eum portū incolumes per-
ducat, Amen. Bene uale: Magde-
burgæ, Calendis Ianuarij,

Annō 1554.

Reueren

REVERENDISSIMO DO,
mino Thomæ Archiepiscopo Cantuariensi
Philippus Melanthon S. D.

R S & mirandus ordo in
toto opificio naturæ, in cœ
li & elementorum positu,
in siderum motibus, & cō
seruatione specierum, in fa
bricatione corporis huma
ni, deniq; in luce mētis, in numeris, legibus,
& omnibus artibus uitæ necessarijs, euiden
ter ostendit, hanc rerum naturam non extri
tisse casu, ac monet intuendum esse mēte ho
rum operum architectū & conditorem. Hic
uero immensa bonitate non solum in hoc o
pificio se patefecit: sed etiam prodiens ex ar
cana sede, allocutus est homines sua uoce, &
qualis sit, quomodo agnosci & inuocari ue
lit, ostendit, ac legem & promissiones tradi
dit. Cum autem pro hac patefactione grata
esse uniuersa hominum natura deberet, &
hoc testimonio mens erudienda & confir
manda esset, & uox Dei reuerenter audiēda,
& firmissimè amplectenda: dolendū est, pre
stigijs diaboli etiam has patefactiones obscu
rari, & humanis mentibus uocem Dei excu
ti. Nam hac cauillatione labefactant impij
cœlestem sermonem. Ambiguè dicta relin
quenda sunt, & querendi alijs doctores, qui
per-

Epistola.

perspicuam & firmam doctrinam tradunt. At magna ex parte, inquit, obscurus, ambiguus, & ænigmatum similis est, aut numerorum Platonis, sermo cælestis. Itaq; si doctrina queritur gubernatrix uitæ, certa & firma proponatur, relictis illis labyrinthis. Non uimus igitur quosdam, qui profus abiectis libris Prophetarum & Apostolorum in tem-
plis, ad uerbum enarrabant Aristotelis Ethica. Et pauca de ceremonijs addebant sumpta à consuetudine, eamq; docendi formam indicabant utilissimã esse. Hæc exaggerãtur commemoratione horribilium certaminũ, quæ omnibus seculis in Ecclesia extiterunt: quæ, si non esset ambiguus sermo diuinus, oriri non potuisse uidentur. Cur litigat Paulus de legis usu cum Pharisæis, si expressa est eadem doctrina in concionibus Prophetarum? Cur Samosatenus, Arius, & alij mouent bella de filio Dei, si nihil est obscuritatis in scriptis Apostolorum? Sed his argumentis initiõ oppono illustre exemplũ, quod ostendit, certamina non semper à scripti obscuritate oriri, sed sæpe à peruersitate hominũ. Videbant Iudæi mortuos in uitam reuocari à filio Mariæ, & tamen eius doctrinæ acerrimè aduersabantur. Cum igitur ne conuicti quidem euidentia miraculorum, Deo crederent: manifestum est, sæpe non à doctrinæ obscuritate, sed ab hominum malicia dissensiones oriri.

Phil. Melanchthonis

oriri. Deinde quanquam uerum est, homines sophisticos seu sycophanticos omnia ore, tamen non propterea certitudo nulla est: ut etiam si ludit aliquis prestigiator in hoc dicto, Nunc iustitia Dei sine lege apparuit, tamen non propterea obscura aut ambigua est oratio. Nam series disputationis, quid uelit dicere Paulus indicat. Sed lectores adferant in iudicando cognitionem phrasim, mediocrem eruditionem, & dexteritatem iudicij, candorem, timorem Dei, amorem ueritatis, nec sint fascinati prauis opinionibus, nec ambitioni aut alijs affectibus seruiant. Certa sunt igitur quæ tali uerborum genere narrantur, quod unam quandam sententiam gignit, iudicio sanorum & intelligentium phrasim, & non calumniose transformantium uerba in alienam significationem. Denique ut in foro sapientes & iusti iudices in ferendis sententijs utuntur perspicuo & certo genere orationis: ita in sermone cœlesti perspicuæ & certæ sunt legum & promissionum narrationes, & plurimorum articulorum fidei. Non enim putemus Deum ex illa sua arcana sede prodixisse, ut ambigua dicta spargeret, & generi humano tanquam *μυθρον λεγδον* obijceret. Sed in lege iudicium & iram uerè agnosci uoluit, uoluit in promissionibus conspici immensam bonitatem & misericordiam: quas hanc ipsam ob

Epistola.

ob causam patefecit, ne totum genus humanum periret: ac uoluit notam esse suam uoluntatem de mediatore filio, de recōciliatione, de remissione peccatorum, de uenturo iudicio, de restitutione uitæ æternæ. Cum in Schola interpretis artis alicuius obscure docet, aut spargit ambigüe dicta, desideratur in docente uel eruditio, uel fides. Nec dubium est, sapientes & fideles doctores præcipuè in hanc curam incumbere, ut planissimè doceant & tradant certam & quasi metis ac seipis inclusam doctrinam, ne ambiguitas errorè pariat. Nō potest autem Deo tribui incertitia: potest disertè dicere quæ cogitat, & cū immensa misericordia generis humani adficeretur, uoluit certè consolationes non ambiguas esse. Quoties Abraham quàm blandè alloquitur, quoties easdem cōsolationes repetit, ut & ipsum & uniuersam Ecclesiam confirmet? Iubet etiam æternus pater clara uoce de cælo sonante, audiri filium, cum inquit: Hic est filius meus dilectus, quo delector, hunc audite. Quid attinet audire, si non adfert certam & firmam doctrinam? Deniq; de his ipsis scriptis prophetis, quæ extant in Ecclesia, inquit Paulus: Tota scriptura diuino spiritu tradita, utilis est ad docendū, &c. Et Petrus: Habentes sermonem prophetiçū, hunc sequamini intenti, ceu lychnum in obscuro loco lucentem. Petrus lychno lucenti

Phil. Melanchthonis

confert sermonem propheticum. Homines prophani dicunt esse tenebras, aut prestigias. Psalmus inquit: Lucerna pedibus meis uerbum tuum. Homines prophani inquit: imò legatur Aristotelis Ethica, legantur Decreta pontificum: in his est politia Ecclesiae certo & sine ambiguitate constituta. Esaias inquit: Ad legem & ad testimonium, qui non dixerit iuxta uerbum hoc, non erit ei martina lux. Denique talia praeconia sermonis diuini multa extant, quae moueant bonas mentes, ut statuunt & legendos esse libros propheticos ac apostolicos, & ex ipsis tanquam fontibus petendam esse doctrinam certam legum, promissionum & articulorum fidei: & Deo se patefacienti hunc honorem tribuant, ut sentiant, uoluisse eum uere & utiliter docere & consolari genus humanum, non uoluit ut impostor tantum offundere prestigias. Quod cogitari scelus potest atrocius, quam fingere Deum uoluisse in docendo tantum discordias serere? Ab hac impia opinione abhorere totis mentibus & pectoribus omnes homines oportebat. Sed clamitant aliqui, multa breuiter dici. plerumque autem in breuitate inest obscuritas, ut dicit: Breuis esse laboro, obscurus fio. Deinde si esset perspicuitas tanta, non essent toties exortae dissensiones. Praeterea cur iudicia doctrinae in Ecclesia constituta sunt, & addita interpretatio, si litera ipsa
sui

Epistola.

sui interpres est. Non difficilis respōsio est, si sine calumnijs iudicare uolumus: uult Deus in Ecclesia ministerium Euangelij esse, & filius Dei sedens ad dextram æterni patris seruat hoc ministerium, sonans Euangelij uocem, ac dat dona hominibus, pastores & doctores. Hos uult audiri: qui quidem non nouum doctrinæ genus gignunt, sed rudibus ostendunt, de quibus rebus Deus concionetur in suo sermone, phrasin enarrant, conferunt ad diuinas leges & promissiones, humanam sapientiam: monent quid cōueniat, quid non conueniat. Deniq; Ecclesia est uelut Grammatica sermonis diuini. Non enim res nouas excogitat, sed iunioribus ostendit rerum ordinem, & sermonis proprietatem. Quod autē magna certamina & sunt & fuerunt, sapius causa est & fuit peruersitas ingeniorum, magis quàm sermonis diuini ambiguitas. Ideoq; uult Deus iudicia doctrinæ esse, uult etiam sententijs piorum iudicium confirmari imbecilliores, ut dictum est: Et tu conuersus, confirma fratres tuos. Sed hi iudices non condunt nouam doctrinam, tātum confessionem edunt: qua ostendunt, se amplecti patefactionem diuinā, & collectis testimonijs sermonis diuini refutant corruptelas: ut Ecclesia Antiochena refutat Samofatenum, negantem *λέγου* significare personā, in hac narratione. In principio erat uerbum.

Phil. Melanchthonis

Adiungit enim sequētia dicta, quę perspicuē
adfirmant, mentionem fieri personę, & Ver-
bum caro factū est. Et hos ipsos iudices ad-
iuuari probatis testimonijs eorum qui fide-
les doctrinę custodes fuerunt initio post A-
postolos, non est absurdum: ut nos de diui-
nitate filij Dei testimonia quærimus Grego-
rij Neocæsariēsis, Irenæi aut talium, qui Apo-
stolos, aut Apostolorum discipulos audie-
runt. Commonefacti ergo imbecilliores, di-
ligentius considerant fontes, & credunt ibi
αἰγιον significare personam: inuocant filium
Dei non propter horum iudicum senten-
tiam, sed quia agnoscunt in sermone diuino
hanc doctrinam traditam esse.

Neq; angelorum neq; hominum tanta est
authoritas, ut condere talem articulum pos-
sint, ab æterno patre genitum esse filium. Sed
hanc arcanam rem Deus ipse patefecit, &
addidit testimonia patefactioni. Deo igitur
credimus, & filium inuocamus, quia ex
diuinis testimonijs certò statuimus, esse om-
nipotentem.

Si qua etiam in parte breuitas est, uox mi-
nisterij collatione testimoniorum illa breuio-
ra dicta illustrat. Et nequaquam negādū est,
uocem ministerij audiendam esse. Sed credit
mens, & inuocat propter patefactionem di-
uinam. Vbi autem ministri & alij spargunt
opiniones, apertè pugnantes cum sermone
diuino

Epistola.

diuino, ut sit sepiſſimè: facilè intelligi poteſt, iudicem eſſe oportere ipſum ſermonem diuini, ut perſpicuè dicitur, Si quis aliud Euan- gelium docet, anathema ſit.

Hæc eò recitauit, ut inuitentur ad lectionē propheti- corum & Apoſtolicorum monu- mentorū bonæ mentes, nec deterreri ſe pro- phanis illorum iudicijs ſinant, qui clamitāt eſſe folia Sibyllæ, aut Sphingos ænigmata: ſi lector adferet timorem Dei, & amorem ueri- tatis, & aliquam literarum & phraſis cog- nitionem, animaduertet orationem nequaquā ambiguam eſſe. Et ut alios artifices uſus mul- ta docet, ita in hoc genere doctrina ſit illu- ſtrior fidei exercitijs in inuocatione, & Deus lucem in mentibus in his exercitijs accendit, de qua dictum eſt, Vnctio docet. Sed inter ea quæ confert eruditio, plurimum adiuuat le- ctorem cognitio phraſis. Ideo in hoc libello, de uocabulorum aliquot proprijs & uici- nis ſignificationibus diſſeritur. O rem mi- ſeram, & omnium piorum lachrymis deplo- randā, ut ille in Tragœdia Euripidis ad Me- nelaū inquit, Barbarus factus es lōga com- moratione inter barbaros: ita Eccleſia lon- ga cōmoratione inter barbaros monachos linguam maternam dedit. Ac dolendum eſt, præcipuarum appellationum ſignificatio- nes uel amiſſas uel obſcuratas eſſe, uidelicet fidei, ſacrificij, gratiæ, iuſtificationis. Tones

Phil. Melanchthonis

clamitant aduersarij, fide tantum noticiã significari: ac propterea dictum corrumpunt, Fide iustificamur: cum impossibile sit, ullam creaturam sola noticia iustam esse. Decurrunt igitur ad hanc corruptelã, fide præparamur ad iustitiam: cognita autem Ebræi sermonis consuetudine, facilima est refutatio. Non enim de notitia tantum loquebatur filius Dei, cum diceret: O mulier, magna est fides tua.

Laudanda est igitur diligentia Matthiæ, qui Hebræam consuetudinẽ ostendit, quam eo studiosius iuniores considerent, ut se ad hanc diligentiam & ipsi adsuefaciant iudicande phrasibus, quæ sitis fontibus. Nam multæ controuersiæ, quæ uidentur esse difficiles, facile hoc modo & uerè dijudicari possunt, cum phrasibus explicatur.

Citantur horridè dicta: Quem uult induratur, & similia. Vnde ratiocinantur, Deum impellere mentes & corda, ut sceleratè faciant. Hic error execrãdus est. Ac de forma sermonis notissimum est Hebræis, Verba actiua sæpius permissionem significare. Possem & ex alijs controuersijs exempla sumere. Sed nolo hic prolixior esse, præsertim cum libellus ipse offerat plura exempla. Magna autem confirmatio est fidei, certò scire quæ sit uis uerborum in fontibus. Ideo discentes adsuefaciant se singulari cura & studio, ad iudicandam

Epistola.

dam phrasin. Tibi autem, reuerendissime
Archeepiscopo, mittimus hanc lucubrati-
onem, ut iuniores hæc ipsa studia magis a-
ment, cum tibi, uiro præstanti sapientia &
uirtute, probari ea cogitabunt. Bene
uale. Vitebergæ, Calendis
Martij, Anno

1549.

β 4

MATHIAE FLACII
IN LIBRUM DE VOCE
ET RE FIDEI,

PRAEFATIO.

Pios cū hy-
pocritis sē
per de fide
contēdisse.

E Fide, quae teste Scri-
ptura, est unicum instru-
mentum, quo Dei miseri-
cordiā, aliāq; omnia bo-
na apprehendimus. ma-
gna fuit procul dubio ac
planè præcipua inde à
condito orbe terrarum inter hypocritas & ue-
rè pios dissensio. quod etiam Scriptura indicat,
cum inquit, Abelem per fidem maius sacrificium
Deo obtulisse, quàm Cainum.

Fides
Abel.

Nam Abel ita ut à patre institutus erat, dili-
genter secum inter sacrificandū de magnitudine
peccati, de ira Dei, ac poenis aeternis, deq; remis-
sione peccatorum ac misericordia Dei per semen
mulieris promissa cogitavit: ac per illud semen
Deum ardentè inuocavit, secumq; multum medi-
tatus est, eam infantis agni exustionem nihil aliud
esse, quàm typum quendam illius ueri agni Dei,
qui pro humano genere innocens suo tempore e-
rat passurus, nostra peccata ablaturus, ac Satha-
ne caput contriturus. Cum interea alter hypo-
critarum more tantum de suis operibus, de sui sa-
crificij

Fides
Cain.

Præfatio.

crificij præstantia, deq; sua primogenitura inflatus cogitaret, ignarus peccati, iræ ac misericordie Dei, nec uel intelligeret uel curaret promissionem de semine mulieris, caput serpentis contrituro. Ita magis placebat Deo sacrificium Abel, quia fide hac Abel quasi aspergebat suum sacrificium uenturi seminis sanguine: quàm sacrificium Cain, qui nihil serio, neq; de peccato, neq; de misericordia Dei, neq; de mulieris semine inter sacrificandum cogitabat. Ex ea sententiarum diuersitate cū forte uterq; alterius fidem (ut fit) damnet, ortæ sunt inimicitie, & nefarium parricidium.

Talis contentio fuit & Prophetis cum Iudæis, & Christo ac Apostolis cū Phariseis, ut ex sacris literis apparet: & proculdubio omnibus temporibus uerè pijs cum hypocritis: omnium autem maxime nostris Ecclesijs hoc postremo & luctuosissimo tempore, cum Papistis.

Nec mirum est esse perpetuas contentiones de fide, pijs cum impijs. Sunt enim huius rei duæ longè maximæ causæ: quarum prior est, quòd, cum fides sit donum Dei, et sit planè extra animalis hominis captum, uerè agnoscere peccatum, & eius ingentem foeditatem, item agnoscere magnitudinem misericordie diuinæ, ac statuere secundum promissiones, quòd tibi misero peccatori uelit Deus esse propitius: putant impij, cum omnia præ-

Prima causa contentionis.

Math. Flacij

dicta uanissima somnia esse, tū uerò uel in primis, quòd pij, quamuis & peccatis & multis alijs miserijs oppressi, audent ad Deum creatorem cœli & terræ clamare, A B B A pater, ac sibi de eo omnia bona polliceri. Sicut nobis nostri aduersarij hoc tempore occlamāt, quòd sit temeraria persuasio statuere, quòd Deus mihi misero peccatori sit propitiuus. dubitandū enim esse de Dei erga nos uoluntate.

Cum igitur impij doctrinam de uera fide penitus non intelligam, ridem ac execrantur eius professores: ac quia solam externam disciplinam norunt, & qualemcunq; uitæ honestatem, illam solum admirantur. Ad hæc etiam, quia tales homines plerunq; per suas ratiocinationes iusto Dei iudicio stulti sunt, horribili audacia nouas religiones excogitant, diuinitus datam ad suum captum commodumq; attemperant, atq; in hac sua chimæra totam pietatem collocāt. Eos uerò, qui summam pietatis in illo dicto Dei, Inuoca me in die tribulationis, id est, in illa perpetua mendicatione diuine misericordie & auxiliij ponunt, tanquam insanos ridem: & tanquam impios, quòd ipsis non assentiantur, ferro ac igni persequuntur.

Secūda causa contentiōnis.

Altera huius contentiōnis causa est, quòd Diabolus ingenti sua malitia incitatus, in hoc extremo me incumbit, ut nos miseros homines (quoquo de

Præfatio.

nū modo id efficere possit, eo instrumento priuet, quo solo scit nos Deo coniungi, ac quo omnia bona ex inexhausto diuinæ bonitatis fonte haurimus, ipsiq; Deo uerè gloriam tribuimus: quò sic nos a Deo segregatos secum in æternum exitium abripiat, & Deum debito honore priuet: eaq; de causamalos homines ueneno suo imbutos excitat & inflammat, ut mendacio ac homicidio, fraude & ui doctrinam de fide Christi beneficia apprehendente, sine intermissione oppugnent.

Quare cum tantum furorem esse Diaboli ac impiorum in opprimenda ueritate, ac propagando mendacio cernamus, par est, nos etiã sanctorũ patrum exempla imitatos, ueritatem constanter confitendo, bonum depositum, ut Paulus inquit, fideliter cõseruare. Qua causa ego quoq; motus, cum uidear mihi quædã animaduertisse, quæ post omnium aliorum scripta non inutiliter de fide (quod æquus Lector ex ipso scripto facile intelliget) dici posse uidentur: constitui aliqua ea de re commentari, partim exercitij gratia, partim etiã, ut conscientie meæ me ad hoc (quod piè affirmare possum)urgenti satisfaciam.

Vt aut̃ aliquid de præcipuo fermè scopo mearum cogitationum sequentis libelli dicam, ualde optarim sic & intelligi & explicari illam propositionem, Fide iustificamur: ut idem nobis significaret,

Causæ huius scripti.

Matth. Flacij

caret, quod precario seu mendicando iustificari, seu absolui. Nā & reuera hic sensus Pauli ac scripturæ est, cum eam sententiam inculcat, & nō parum fructus ea expositio sententiæq; afferret. Fides enim omnino est quædam talis mendica in nobis, diuinitusq; donata qualitas, quæ & agnoscit promissa nobis ob Christū bona. & ea desiderat, expetit, & corde saltem, si non ore, petit: & cum petit, diuinis promissionibus id certō promittentibus. dissentitur, seu dicit Amen, Deoq; fidit. Nam reuera oratio est ueluti cor, anima, & actus fidei, sine qua fides planè nihil est. Certè cum publicanus in templo fide iustificatur, illud est fides eius, quod non tam ore quàm corde clamat: Esto mihi propitius misero peccatori. Similiter et Cananea mulieris fides est illud, agnoscere Christum saluatorem, eiusq; opem desiderare, & ex animo petere: ac non dubitare, quin opem laturus esset. Illud perpetuum Remitte, remitte, quid aliud quàm fidei actus est?

Hæc expositio sententiæ Sola fide iustificamur, si in usum deduceretur, tum apud nostros inanem securitatem, aliasq; prauas opiniones à fide excluderemus, tum saniores aduersarios facilius ad ueritatem perduceremus. Quid enim uerisimilius est, quàm nos miserrimos homunciones, tam multisq; peccatis contaminatos, & subinde in ea relabentes,

Præfatio.

tes, nõ alia ratione corã omnipotente illo Deo, iustissimoq; iudice subsistere, ab eoq; omnia bona impetrare posse, quã, si nos corã eo supplices prouoluamus, eiusq; misericordiam ob Christum nobis promissam, humiliter mendicemus. Atq; ita perinde ab eo remissionem peccatorũ aliaq; bona quotidie precariõ accipiamus. ac miser mendicus à diuite quotidiano uictui necessariã stipem supplex emendicat.

Distribuemus uerò istam nostram commentationem in tres partes potissimum. In quarum prima quidẽ disseram de præcipuo uocabulo fidei, Hebræo ac Græco: idq; ita, ut prius quidẽ de uerbo, posteriùs uerò de nomine dicam. quanquam obiter & uicinas his principalibus uocabulis uoces explicabimus.

In secunda uerò de re ipsa fidei ita commentabimur, ut aliquo modo exactius fidei partes, quàm hactenus factum est, enumeremus, easq; singulas seorsim diligenter excutiamus.

In postrema autem, propositionem Pœnitentiẽ sola fide iustificari, explicabimus: & confirmabimus, ac omnino de iustificatoine quædam aliquãto exactius & limatius dicemus: quæ ne ipsa quidem, ut spero, penitus erunt ἀπὸ φώλια. Tractabimus simul quoq; quædam de instrumentis nostre salutis, quæ sint, ac quomodo nostrum instrumentum,

Ordo scripti.

Præfatio.

mentum, id est, fides, Dei instrumentis, id est, uerbo ac sacramentis obuiam exporrigatur, nostrâq; salutem peragat. Ea autem partim præcedunt locum de iustificatione, partim sequuntur. Sed iam ipsum Opus, inuocato Christi nomine, qui petenti bus pollicitus est, se Spiritus sancti auxilium esse daturum, inchoemus.

F I N I S.

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

[Faint, illegible handwriting]

DE VERBO FIDEI,

ET COGNATIS VOCIBUS, Prima pars:

bus, Prima pars:

MATTHIA FLACIO IL

lyrico autore.

PRIMUM igitur dicamus de Hebræa uoce fidei. Nam & à primis fontibus cœlestis doctrinæ incipere par est, & nouum quoq; Testamentum hebraïsmis esse refertissimum, res ipsa ostendit, ac præsertim uoces maioris momenti unâ cum ipsis rebus ex ueteri Testamento in nouum sunt translatae.

Utuntur autem Hebræi uarijs quidem uocibus in descriptionib. fidei, prout uarij sunt etiâ motus seu partes fidei, de quibus postea clarius. Usitatissime tamen eis pro toto credere פִּיאַת Hecmi ponitur, inueniturq; in quibusdam præcipui momenti locis, ex quibus doctrinam de fide Apostoli exposuerunt. Quare operæ precii erit hoc ipsum uerbum eo diligentius explicare.

Quòd autem usitatissimè significet credere, testatur hæc exempla. Genesis 45. Dissolutumq; est cor eius, quia nō פִּיאַת credidit eis. Item Esa. 28. Rom. 10. פִּיאַת Omnis qui credit, non confunditur. Item Genes. 15. פִּיאַת Et credidit in Dominum,

2 PRIMA PARS
minum, ac imputauit illud (scilicet credere) ei ad
iusticiam. Ac alia loca quamplurima.

Huius uerbi si iuxta Stoicorū præceptū etymo-
logiam (Quia iam est hiphil, ut grāmatici hebrei
loquūtur, seu in tertia coniugatione) diligenter ex-
cussimus, multum etiam in ipsius rei, ut spero, co-
gnitione promouebimus.

Quid amā Verbum hoc in primo themate Amā propriè si-
gnificat fidum, uerax, firmum ac stabile esse, ut le-
gitur 2. Sam. 7. $\text{בְּבֵית} \text{וְ} \text{בְּבֵית}$ et constabiletur domus
tua in perpetuum coram te, solium tuum בְּבֵית fir-
mum erit usq; in seculum ubi uidetur idem signifi-
cari per בְּבֵית et בְּבֵית e. usdemq; significationis
uoces esse. Et Psal. 78. Et cor eorum non fuit Na-
chon firmum cum eo, et non בְּבֵית fuerunt stabi-
les in foedere eius. Vbi iterū hæc duæ uoces in eodē
significato coniunguntur. Accusantur enim Iudæi
quod non fuerint cōstantes in foedere, nec ea Deo
præstiterint quæ polliciti erant: id est, q̄ illum solū
pro uero Deo habituri essent. Ieremie 15. Et tu es
mihi, sicut aquæ quæ fallunt, et non בְּבֵית firmæ
permanserunt. Sic Num. 12. dicitur Moses seruus fi-
dus. Sic et 1. Sam. 2. dicit Dominus: Excitabo mihi
sacerdotem fidum: omnia quæ ego cupio, quæq; mi-
hi probantur, faciet, et edificabo ei domum בְּבֵית
stabilē. Item 1. Sam. 22. dicit Achimelech ad Saulē:
Quis est inter omnes seruos tuos בְּבֵית , id est, fi-
dus,

DE VOCE FIDELI.

Aut, sicut David? Item Esai. 22. Figā eum clauū in loco פִּנְקָס firmo ac stabili. Eadem quoq; significatiōe appellatur Deus fidelis. Deut. 32. et 1. Cor. et Psal. 111. Fidelia omnia opera eius, quia sit uerax, & in suis promissis constans, eaq; quae dicit, rata faciat, & irrita esse non patiatur. Atq; hactenus de hac uoce in prima coniugatione.

SUNT porro apud Hebræos uerba quaedam, que in prima cōiugatione significant qualitate aliqua, uel motu præditū esse. In tertia uerò significant eam qualitatem, uel motū alterius iudicio uerbis & asseueratione alteri tribui, ut אָמַן in prima coniugatione significat iustū esse, אָמַן uerò in tertia cōiugatione significat iusticiā alteri tribuere, iustū reputare, absoluerē. Sic עָשָׂה impius fuit, עָשָׂה condē nauit. Horū uerborū testimonia nō ascribo, q; sunt satis nota & crebra. Item מַדְבֵּר mē tiri מַדְבֵּר mendacij arguere, ut Iob 24. Sic & Esai. 29. legitur אֲרִי־מַחְסֵי־אֵי, qui peccare faciunt hominem in uerbo, & arguētem in porta illaqueabunt. id est, qui tribuūt eius uerbis peccatū, seu calumniantes eius uerba. Et אָשָׁם deliquit, אָשָׁם Psalmo 5. pronunciauit transgressorem, condē nauit, punitiuit. Hunc eundem hebraismum & Paulus Rom. 5. expressit his uerbis: Quemadmodum per inobediētiā unius hominis אָשָׁם peccatores constituti sumus multi, sic & per

Quorūdā uerborum heb. proprietates.

PRIMA PARS

4
 obedientiam unius iusti constituentur. **יָצִיק** mul-
 ti. Et Rom. 8. peccatum condemnauit de peccato
הַאֲשִׁים, id est, non solum condemnauit, sed etiam
 (per metalepsin uel synecdochen) peccatum con-
 demnatum puniuit, interfecit, aboleuit.

Similitudo horū uerborū cum alijs:
 Nec ita tamen multum differunt hæc uerba ab
 alijs uerbis huius tertiæ coniugationis. Nam sicut
 alia uerba plerunq; eam qualitatē uel motum, quo
 in prima coniugatione quæ prædicitur esse signi-
 ficarūt, in hac coniugatione in alium re ipsa trans-
 fundere dicuntur, ut **יָשַׁב** bonus fuit, **הָיָה יָשִׁיב** bonū
 fecit aliquid, ut Ierem. 7. Bonas facite uias uestras.
יָשַׁר rectus fuit, **הָיָה יָשָׁר** direxit, **גָּדַל** magnus fuit,
הַחֲכִימָה magnum fecit, **הַחֲכִימָה** sapiens fuit, **הַחֲכִימָה**
 sapientē fecit, **קָוַם** surrexit, **הָקִימָה** excitauit. **שָׁבַב**
הָלַח הַחֲכִימָה fuit iacere, **הָשַׁבִּיב** iacuit, **הָלַח הַחֲכִימָה**
 quem præditum esse in prima coniugatione signi-
 ficarunt, in hac significant in alterū transferre, nō
 re, sed testimonio suo ac uerbis, ut **צַדִּיק** iustus fuit,
וַיַּצְדִּיק iustum fecit, non re ipsa, sed iudicio, uerbis
 & assertione sua iustum pronunciauit, absoluit.
 Est enim uerbum forense.

In hoc igitur conueniūt hæc omnia uerba, quōd
 id quod in prima coniugatione inesse significa-
 bant, in tertia in alterum uel re ipsa, uel uerbis
 transferre significant.

DE VOCE FIDEL.

Est autem similitudo quædam eius quod est *existe* Similitudo
re aliquid, et uideri *existere*. Quare et aliæ linguæ do esse &
habent locutiones huiusmodi, ut Latini dicunt *tribue uideri*.
re uirtutē, qua phrasi non intelligunt uirtutē alicui
re ipsa dare, sed iudicio ac assueuratione alteri uir-
tutem addicere. Sic Germani quoque dicunt, *frumb*
machen, *Zum lugner machen*, etc. Sed studio decla-
randi hunc hebraismum longius à proposito disces-
simus. iam ad rem reuertamur.

Sicut igitur in quibusdam uerbis ostendimus ac Ostenditur
eidere, ut scilicet in prima coniugatione signifi- precedens
cent quempiam qualitate aliqua præditum esse: in pprietas
tertia uerò eandem alteri iudicio & assueuratio- et in uerbo
ne alterius tribui: ita & in יִרְדַּן credere acci- hæmin
dit. Nam in prima coniugatione (ut supra dictum esse.
est) significat solidū, firmum ac uerax esse: in ter-
tia uerò, id est in hiphil, significat ueritatem alte-
ri tribuere. Est quæ hoc uerbum in hac coniugatione
ratione etymologiæ similimum latinæ locutioni,
tribuere fidem homini uel sermoni, pro credere.
nam alicui credere, idem est quod ueritatem seu
fidelitatem ei tribuere: non credere Deo, est men-
dacijs Deum arguere. Nec est necesse, ut hoc pro-
lixius probemus, cum & à principio quædam e-
xempla indicauerimus, & alioqui passim in uete-
ri Testamento sine obuia legenti: quin & in nouo
quædam inueniamur, ut Ioan. 3. Qui accipit eius
testi-

testimonium, obsignauit, quòd Deus est uerax. Ex-
pressit & Paulus, sed aliquàto copiosius hunc eun-
dem hebraismū Rom. 5. Dans Deo gloriā, & cer-
tò persuasus, quòd qui pollicitus est, possit etiā præ-
stare: id est, firmiter credendo tribuit Deo gloriā
ueritatis ac omnipotentie. Sic opinor & illud 1.
Ioan. 1. intelligendū: Si dixerimus, nō peccauimus,
mendacem facimus ipsum, & sermo eius non est in
nobis. Deus enim per suum uerbum omnes peccati
arguit, qui igitur negat se esse peccatorem, non cre-
dit Deo, & ita Deum mendacij arguit. Item. 1.
Ioan. 5. Qui non credit Deo, mendacē fecit ipsum,
quia non credidit in testimonium quod testatus est
Deus de filio suo.

Significa-
tio uerbi
Hæemin.

Significat igitur **יְמִינָא** credere, primò ac-
cipiē noticiā habere historie mandatorū ac pro-
missionū diuinarū, eisq; assentiri, ut iam dictū exē-
plisq; probatū est. Deinde etiā significat affectus
ac motus animi eam noticiā cōsequentes, id est, me-
tum minarū, & fiduciam promissionum. Quod ut
ualidius probemus, primū uniuersalem quandam
regulam de uerbis Hebraicis noticiam significanti-
bus ponemus ac confirmabimus, deinde & hoc uer-
bum ad regulam accommodabimus.

Regula de
uerbis co-
gnitionis:

Pleraq; uerba noticie apud Hebræos non solū
ociosam noticiam, seu solam noticiam significant,
sed etiam synecdochice affectus & actiones noti-
ciam

ciam consequentes seu uiuam ac efficacem noticiã unã cum suis effectibus.

Ratio regulæ ex ipsa rei natura sumpta hæc est, quòd noticiæ rerũ agendarũ seu honesti, iusti ac utilis seu (ut eas aliqui nominant) practicae, sunt ualde cõiunctæ cum motib. uoluntatis & affectib. eosq; generant, qua de causa & Socrates uolebat uirtutes esse noticias. et Arist. 6. Ethic. docet corruptos mores euertere practicas noticias. Ob hæc igitur noticiarũ practicarũ et motũ cordis uicinitatẽ molli transitu hæc uerba à noticia ad motum uoluntatis transeunt, uel etiam utrunq; complectuntur.

Sed iam exemplis regulam confirmemus. Secũda ratio ab exemplis.
 nouit, Psal. primo, Dominus nouit uiam iustorum, non solũ ipsam cognitionem significat, sed etiam affectũ noticiam consequentẽ, nempe quod ei placeat: item actionẽ, nempe quod uiam seu uitã prouideat ac ptegat. Eiusmodi est et illud Ioan. 10. Cognosco oues meas: item, Nunq̃ noui uos Matt. 7. & 2. Cor. 5. Christus peccatũ nõ noui. Et Psal. 9. Exaltabo eum, quoniam nouit nomen meũ. Esai. 53. Seruus meus iustus noticia sui iustificabit multos. Sic Nabum cap. 1. Dñs nouit fidentes ipsi. Item uidit crebro motus animi uisionem sequentes significat, ut uidere mortem & uidere bona Hierusalem. Psal. 128. Et Psal. 10. Certe uides, quoniã laborẽ & dolorẽ tu aspicias. Et Psal. 22. Numerabo

PRIMA PARS

omnia ossa mea, ipsi aut̄ intuiti sunt, & uiderunt: id est, magna cū oblectatione spectauerūt. itē uerbum respicere toties repetitū, uel maxime consequentes noticiā motus significat, id est, curare, tueri, &c. Item וַדַּו iudicauit, non solū causæ cognitionem, sed etiam executionem, seu actiones sequentes significat, nempe punire, liberare. Potest plane pluribus exemplis hæc regula probari: uerū uitandæ prolixitatis gratia hoc iam facere nolumus, & alioqui de hoc & alijs quibusdam hebraïsmis propriam tractationem instituiamus.

Testimo-
nia signifi-
cationis
Hæemin,

Hactenus in alijs uerbis noticiæ probauimus regulam, quam superius posuimus, nempe quòd uerba noticiæ apud Hebræos non solum cognitionem, sed & effectus noticiæ ac motus eam sequentes, significant. Nunc & de Hæemin credere probauimus, (de quo præcipuè agitur) significare non solū simpliciter assentiri alicuius uerbis, sed et fiduciam ex illo assensu generatā in promissa, quibus assensi sumus, habere. Mic. 7. Ne taaminu credatis in socium, ne confidatis in principem. Vbi idem significat Hæemin וַדַּו credere & cōfiderere. Notum enim est uel saltem mediocriter uersatis in sacris literis, sæpius idē dici in posteriori & priori hemistichio, ueritatis tantū uerbis uel forma orationis. Eodem modo coniunguntur hæc duæ uoces Psalm. 78. Quoniam non crediderunt in Deum,

DE VOCE FIDEI.

non sunt confisi in salutem eius. Et Iob 39. Nūc
 confides in eum, quia multum est robur eius, &
 relinques ei laborem tuū? Nunquid credes in eum
 quod reducet semen tuum, et fruges areæ tuæ con-
 gregabit? Item 2. Par. 20. Audite me Iuda & habi-
 tatores Hierusalem. Credite in Dominum Deum
 uestrum, & consistetis. Idem uerbum & Dan. 6. eo-
 dem modo positum inuenitur, nisi quod propter
 Chaldaismū est nonnihil immutatum. Sic enim le-
 gitur: Et eductus est Daniel de fouea, nec erat læ-
 sio in eo, quia non credidit in Deum suum. Sic
 Machab. 2. dicit Mathathias ad filios, Ananias,
 Azarias, Misael, credentes liberati sunt de i-
 gne. & addit, Quia omnes qui sperant in eum, nō
 infirmantur. ubi clarè cernitur, quod credere signi-
 ficat idem. quod fidere. Deuteronom. quoq; 28. cla-
 rē in hoc sensu uerbum hoc accipitur. Et pendebit
 uita tua ante te, pauebis nocte & interdiu, nec cre-
 des in uitam tuam. id est, diffides seu desperabis
 de uita tua. Talis penitus locutio & Iob 24. inue-
 nitur. Plura exempla inueniri possum, in quibus
 hoc uerbum ita accipitur. Ego enim tantum ea col-
 legi, de quibus dubitari non potest quin hoc modo
 intelligenda sint.

Quod tamē aliquanto rarius hoc uerbū in hac
 significatione in ueteri Testamento inueniatur,
 quam res ipsa, quæ ubiq; diligentissime inculcatur,

Cur hæ-
 min rari-
 us fidere

Significet
quam res
ipsa doceat
tur?

in causa est, quod scriptura multum utitur et alijs
quibusdam uerbis aliquanto magis proprie fide-
re significantibus, ut בטח, חסן, רבון, וספ,
והוא יושע ו' alijs quibusdam, præcipue tamen
duobus primis, quorum maxime propria significa-
tio est fidere, seu confidere. Nec dubium est, quin
hæc duo uerba idem significent penitus, quod se-
pe יושע ו' וספ ו'. Ac ut rem exemplis com-
probemus, omnia hæc dicta idem significare ui-
dentur, etiamsi sint diuersis uerbis expressa: ut Io-
annis sexto: Qui credit in filium, habet uitam æter-
nam. Et Es. 28. Rom. 10. Hamaamin, omnis qui
credit, non confundetur. Et Psalm. 2. Beati omnes
והוא qui confidunt in eo. Et Es. 26. Seruabis pa-
cem, pacem, quando in te Batuach confisus est. Et
Esai 50. Qui ambulat in tenebris, ו' non est lux
ei בטח. Confidat in nomen Domini, ו' ו'
innitatur in Deum suum. Sic enim scilicet libera-
bitur ab istis malis.

Nam planè quemadmodum in nouo Testamen-
to Spiritus sanctus remissionem peccatorum ו' om-
nia bona pollicetur credenti: uita in ueteri Testa-
mento confidenti, quanquam ו' credenti, aliquo-
ties, sed tamen sepius utitur uerbo confidere. Ac
perinde exigunt Propheta credere et confidere in
Dominum, sicut Christus ו' Apostoli præcipue
ipsum credere ו' fidem.

Ratio

Ratio huius diuersitatis, quare in tradenda & Cur uetus inculcanda doctrina de fide Christus & Apostoli testamen-
 ti sine magis uerbo credere, propheta uero uerbo tū fidere,
 fidere, est cōsideratione pietatis studiosi hominis di nouū cre-
 gnissima. Ea enim p̄specta rectius cognosci posset dere, ma-
 consensus doctrinae noui et ueteris Testamenti, & gis incul-
 ipsa quoq; uox ac res fidei fieret multo illustrior, cet.
 notior, & certior. Quare paucis eam exponam.

Propheta, ut Dauid, Salomō, Esaias, Ieremias,
 & sequentes eo tempore docuerunt, quo doctrina
 de Deo satis nota fuit: nec quisq; admodū erat qui
 negaret unū Deū creatorē cœli & terræ Deum
 Abrahā, Isaac et Iacob, qui israelitas ex Aegypto
 eduxerat, quiq; sibi nomen *יהוה* assumpserat, es-
 se uerū Deū colendū ab omnib. hominibus, quin ne
 idolatræ quidē tam dubitabāt quis sit uerus Deus
 q̄ quomodo colendus. Cū igitur eo tempore essent
 propheta, non tam necesse erat eos noticiā incul-
 care, quæ & facilior est, & tunc in populo à ple-
 risq; tenebatur (sed ociosa seu mortua sicut et no-
 stro tempore) q̄ fiduciā in Deū, quæ est perdiffici-
 lis, et ne quidē à renatis satis præstari potest. Qua-
 re eam partē diligenter et disertè inculcarūt p̄ o-
 pheta, et in primis Psalmi, nusquam enim nō est ob-
 iū, Cōfidite in Dño, si sus sum, paratū est cor eius
 fidere, & expectare Dñm, Confirmetur & con-
 fortetur cor tuum, & expecta Donānum.

Ingens omnino numerus est locorum precipientium fiduciam, ac misericordiam Dei, aliq; bona omnia fidentibus promittentium: quos hic recitare nimis prolixum esset. quanquam ex hisce testimonijs uetus uersio multa nobis abstulit, quae sepe haec uerba per sperare trāstulit, cum tamen magis proprie per confidere transferri poterant.

At tempore Christi & Apostolorū non solum nō extabat uulgo uera notitia de Messia, quin potius cōtraria à plerisq; Iudaeis habebatur, ut quòd Messias uenurus sit non forma tam contemptibili, sicut uenit, sed magnifica, ueluti rex qui non Deus sit, sed homo: non qui saluum faceret per mortem suam populum à peccatis: sed qui liberaret populum per aliquam insignem stragem Romanorū à seruitute omniū gentiū. Ad haec erat perdifficilis doctrina de Trinitate personarum, quae & alioqui antea obscurius reuelata fuerat, et culpa doctorū tunc penè erat intermorta. Postremò erat etiam spargenda doctrina inter ethnicos, quibus (exceptis paucis) doctrina ecclesiae aut penitus ignota erat, aut superstitiosa uidebatur.

Quare ualde necesse fuit diligenter auditoribus inculcare etiā ipsam noticiam fidē, sine qua altera nēpe fides fiduciae planè tradi nō poterat. Prius enim oportet agnoscere saluatorem, postea confidere. Nam ignoti est nulla cupido.

Ob hanc igitur causam oportuit eos eiusmodi uerbo fidem et credere significare, et inculcare quod & noticiam & fiduciam disertè significaret, id est, & agnoscere bona per Euangelium humano generi allata, & ea amplecti, ac illis frui.

Hæc est causa quare Christus & Apostoli rem penitus eandem, nempe uiuam in Deum fidem alia uoce docuerint quam sepe Prophetæ. Quæ ideo diligenter Nota. obseruanda est, ne, cum uerborum aliquam diuersitatem in duobus testamentis audimus, etiam res diuersas esse putemus: sed ut sciamus & illas ipsas omnes sententias quæ de fiducia in Deum concionantur, ad doctrinam de fide pertinere, eoque referendas esse, et spiritum sanctum semper diligenter inculcasse doctrinam de fide Deo fidente remissionem peccatorum, ac omnia bona ab eo emendicantem, eamque doctrinam tanquam extremè necessariam diligentissimè in Ecclesia retinendam esse, præsertim cum tanta nube testimoniorum ueteris ac noui Testamenti septisimus, ut postea adhuc prolixius exponemus.

Hæc eadem quoque est causa, quare uerbum ΠΙΣΤΙΣ non tam crebro in ueteri Testamento fidem significat, quam in nouo πίστις, quod nempe Prophetæ non tantum hoc uno uerbo fidem Deo fidentem inculcauerint, sed etiam alijs, (idque multo frequentius) magis propriè rem exprimentibus.

Habet quoque uerbum ΗΑΕΜΙΝ, diuersam con- Verbi ΗΑ
stru-

ἀτρενέως ὡς βίας ὄφει. Item, λαῶ μὴ πίστευε, etc:
 Et Alexis, λαῶ σὺ τυχῆ τις, ὡς εἶοιμε προσδοκᾶμε
 αἰετι δεῖ, λαῶ μὴ τὴ πιστεύειν τύχη. Et Menæder
 μηδὲ αὐτὸς, εἰ σφέδε' σὺ πορεῖς, πιστεύειν τῷ τῷ, μὴ
 τε τῶν πτωχῶν πάλιν ἡμῶν καταφρόνει. Sic Ar-
 rist. sepe in Polit. dicit proprium esse tyrã. et oli-
 garchiæ, μὴ πιστεύειν τοῖς πτωχοῖς. Sic apud Plu-
 tarchū interrogatus Solō, τίνε πιστεύειν αὐderet
 resistere Pisistrato? respōdit, τῷ γῆρα, se senectu-
 te fretum audere tyranno resistere.

Extant passim apud bonos autores exēpla hu-
 ius uocis in hac significatiōe acceptæ, quare nihil
 opinor necesse esse plura hic cōgerere, testimonia
 ex sacris literis de hac significatione postea citabi-
 tur. Hactenus de uerbo, iã de nomiē fidei dicamus.

Nomiē quoq; פִּימָה, פִּימָה, fides primo signifi- De signifi-
 cat ueritatē et constantiã in seruandis pactis, sicut catione &
 et apud latinos. Exēpla sunt passim obuia, ut Psal. muna,
 89. sepius legitur. Prædicabo ore meo fidē tuam.
 Ut fidē tuã in cœtu multo. Et fides mea ac miseri-
 cordia mea cū eo. Item, Psal. 98. Recordatus est be-
 nignitatis suæ ac fidei suæ. Item Rom. 3. Nunquid
 incredulitas eorum fidem Dei euacuauit?

Deinde significat fidem, de qua in Ecclesia lo-
 quimur, nempe qua credimus Deo, eoq; fidimus, ut
 Abacuc 2. Iustus פִּימָה fide sua uiuet. Nam so-
 la noticia. quã etiã dæmones habēt, nemo uiuit. Igi-
 tur fides est nō solum cognoscere ut cunq; doctrinã

et promissiones Euangelij, sed et ambabus ulnis illas amplecti ac niti seu fidere illis. Esaiæ 37. Et erit fides tuo tempore, potentia, salus, sapientia et scientia. Et Ierem. 7. Hæc est gens quæ non audit uocem Dei sui, et non admittit correctionem: perijt fides, et excisa est de ore eorum. Item Esaias cap. 26. definit fidem hoc modo: Fides est firma cogitatio, quod seruabis pacem, pacem, quando in te confiditur.

Definitio   Esset sanè hic locus pro sua præstantia digni-
fidei Esai.   mus, qui et copiose declaratur, et postea loco de
26. explica   sitionis fidei (quæ hic rectè comprehenditur)
ta.   poneretur. Verùm ego eum iam breuiter (quantum
                         fieri poterit) declarabo, et inter ista gràmaticæ
                         explicationis testimonia collocabo.

Ac primum quidem nemo negare potest, quin illud caput sit prophetia de regno Messie. Deinde obseruandum est, institui integram cantilenam de ea re: in qua cantilena, si diligenter ordinem sententiarum obseruauerimus, facilius uerum loci sensum animaduertemus.

Primum inquit, In die illa cantabitur canicum hoc in terra Iuda. Vrbs fortis est nobis, salutem ponet muram et antemurale. Hic primò propheta condit ciuitatem quandam munitissimam, cuius non est periculum ab hostibus. Per hanc ciuitatē significat uerā Ecclesiam, id est, coetum Deo uerè

uerè placentium ex omnibus genib. colligendū.

Postea dicit, *Aperite portas, intrabit gens, etc.* In qua parte non est dubiū, quin ciues in hanc ciuitatem adsciscendi nominentur.

Tertiò, qui ano n quiuis temere hac ciuitate donabitur, proprias quasdam notas eorū qui in hanc ciuitatem inscribentur, depingit, inquit: *Intrabit gens iusta seruans fidem.* Quod fidem lego sequor multorū doctorum sententiam: et non dubio quin secundum usitatum hebraismum pluralis numerus pro singulari ponatur. Prædicit igitur, fore illam gentem iustam, nempe illa iusticia, de qua Paulus Rom. 3 loquitur: *Nunc uerò sine lege iusticia Dei patet. id est, iusticia fidei, qua iustificati pacē habemus erga Deum.* Sed non est iam nostri instituti hanc uocem prolixius declarare.

Deinde dicit *seruaturam fidem.* Per fidem hic non est intelligenda fides, quæ in contractibus requiritur, & in politica societate est necessaria. Nam per eam non ascribitur in coetum saluandorum: sed ea fides de qua dicit Ioannes, quod per eam filij Dei sumus.

Quartò sequitur iam, *Cogitatio firma, quod seruabis, etc.* Quæ pars procul dubio est præcedentium uocis nempe fidei explicatio: alioquin hæc sententia et non cohereret præcedentibus, & prope modum nihil significabit. Proinde erit præcedēti

bus, per וְ, id est, quæ, copulanda. Quia hoc re-
latiuum persæpe apud hebræos subintelligendum
deficit, ut hoc modo cohæreat textus: Intrabit gēs
iusta, retinens fidem, quæ est cogitatio firma, quod
custodies pacem. Interpono וְ, id est, quod. nā
consentientibus multis doctis, hæc particula sæpe
consuetudine hebraica deest.

Hoc modo accipiendū esse hunc locū cū ordo
sententiarū, tum textus ipse conuincit. Nā alioqui
propemodū nihil significabit. Proinde sic erit to-
tus locus legendus: Intrabit gens sancta retinens fi-
dem, quæ est firma cogitatio, quod tu (scilicet Dñe
Deus) seruabis pacē pacē (id est uerā ac perpetuā
pacē quā mundus dare nō potest) quando in te cō-
fiditur. Hic certē sensus וְ fidei est ἀεικόσμος, id
est, cōsonans, & omnes huius loci sententias rectis-
sime copulat. Primū enim describitur ciuitas & e-
ius cōmoda, id est, uera Ecclesia, in qua est Euange-
lium potentia Dei ad salutem omnī credenti. De-
inde significantur & ciues in hanc ciuitatem in-
scribendi, & eorum præcipua nota, nempe fides.
Tertio additur quid sit fides. Quarto diligenter
hortatur propheta omnes ad hanc fidem Deo præ-
stantiam. Addit & promissiones, quo hanc fidē cō-
firmet. Quoniam in Domino est auxilium perpe-
tuum. seu, ut cuidam doctissimo uiro placet, quo-
niam in Christo est perpetuum auxilium.

Simil

Simile est huic definitioni & illa fidei descriptio Psalm. 112. Paratum est cor eius considerare in Domino, corroboratum est cor eius, non timebit, &c. Nā sicut hic in Esaia est *יָצִיב לֵב* firmata cogitatio, sic in Psalmo est *לֵב יָצִיב* sultum cor, *יָצִיב לֵב* firmatum cor. Atq; hæc possunt esse vice generis fidei. Sequentia verò (id est in Esaia, quod custodites pacē, quando in te confiditur. Et in Psalmo, Considerare in Dominum, & non timebit donec videat in inimicis suis, scilicet, optatum eventum) possunt esse loco differentie uel proprii fidei. Sed de his hæctenus.

Verum in nouo Testamento est aliquanto hæc De signifi-
noxi usitatio in hac significatione, q̄ in ueteri. Vnde catione est
de quoq; facilius potest huius uocabuli significatio *7405.*
probari. Quare & inde locos aliquot citabimus, quib. ostendemus fidē significari fiduciā. Priusquam aut ad ipsorum locorū enumerationem ueniamus, utile fortassis fuerit et argumenta quædam in hac sententiam perpendi, & cruditorum hominum de hac uoce iudicia audiri. Argumenta sunt hæc.

In ueteri Testamento (quod est nouissimū) scriptura multum inculcat fiduciam in Deum ac eius promissiones, & pollicetur confidentibus in Deum fauorem Dei, ac omnia bona. Certum autem est, in hac parte doctrinam non esse immutatam Christi tempore. Igitur et in nouo Testamento fauor Dei,

De signifi-
catione est
7405.

Tria argu-
menta q̄ ū
des sit fida-
cia.
Primum.

remissio peccatorum, aliaq; bona accipiuntur per eiusmodi quendam animi motum, quo Deo fidemus. Qui cum alius esse non possit quam fides (huic enim nouum Testamentum remissionem peccatorum, & alia bona pollicetur) sequitur necessario, fidem esse fiduciam.

Secundum

In nouo Testamento nullo admodum uerbo iubemur Deo fidere, nisi forte uerbo credere: cum quidem non sit dubium quum longe magis hic animi nostri motus erga Deum in nouo Testamento exigatur, quam in ueteri. quia in eo uere et Deus placatus, et uera omnia auditoribus. per Euangelium offeruntur: quo demum placato Deo uere fidere & possumus, & debemus. Proinde cum alio uerbo non doceatur fiducia in Deum, & tamen eam multum doceri dubium non sit, necesse est per hoc ipsum uerbum *πιστεύω* credo, fiduciam doceri: et hoc uerbum *πιστεύω* seu credere, non solum noticiam historie, sed & fiduciam significare.

Tertium.

Omnes Christiani debent quotidie petere remissionem peccatorum à Deo, ac fauorem ipsius. Omnes qui uolunt uere orare, debent (precipiente sic eis Christo Marci 11) credere quod ea que petunt nanciscantur.

Igitur plane necesse est omnem Christianum credere, se nactum esse fauorem Dei, & non dubitare de Dei erga se uoluntate: sed firmiter fidere

eo, tanquam patre benignissimo. Quòd si quis dubitat, is profectò indicat se nõ uerè orasse. Proinde quandoquidẽ Christus ipse mandat, ut orantes credans se exaudiri: & nemo uerè orat, nisi qui credit se exauditum, et nactũ remissionem peccatorũ ac misericordiam Dei, quam in oratione petiuerat: necessario planè sequitur, firmissimè fidendũ esse Deo, cuius fauorem per orationẽ nacti sumus, atq; adeò fidem esse fiduciam. Sed iam & eruditorum hominum irrefragabilia testimonia de huius uocis significatione audiamus.

Erasmus & Budæus uiri cum alijs pluribus nominibus laude dignissimi, tum & Græcæ linguae callentissimi, affirmant hanc uocem, nempe fidem sepe in nouo Testamento poni pro fiducia in Deum. Erasmus quidem hoc sepe in Annotationibus facit, ut super cap. 10. ad Hebræos, & alibi. Super 1. ad Rom. inquit: Fidem frequenter sacræ literæ usurpant pro fiducia erga Deum, ut non multum differat à spe.

Budæus uerò in Commentarijs Græcæ linguae sic scribit: Fides non modò credulitatem, sed et rei compertæ exploratæq; fiduciã significat. Et paulo post: Nos autem fidem rerũ diuinarũ uocamus, ut principes Theologi uocauerũt, *θεοπίστις*. Hætenus Budæus. Ex hoc loco uidemus, non solum ipsum Budæum, sed etiã principes theologos senti

Sententia Erasmi & Budæi de significatione uocis.

re, quòd fides significet fiduciam Nam *πιστοβιας* proprie fiduciam significat.

Testimo- Sed iam ipsos locos noui Testamenti recensea-
nia signifi mus, qui proculdubio erunt certissimi testes de si-
cationis *πισ* gnificatione huius uocis. Citabimus autem promi-
στος ex no scue locos, in quibus est nomen *πισ* fides, & i-
uo Testa- psium uerbum *πισωειν* credere. Nam eadem res
mento. utraq; dictione significatur.

Definitio Apostolus ad Heb. 11. clarè affirmat fidem esse
fidei Heb. expectationem rerum sperandarum. Expectare au-
31. explica tem bonæ à Deo, est idem quod fidere eo. Nam
ta. quod uox *πιστοβιας*, quæ ibi est, significet expecta-
πιστοβιας tionem, potest ex tertio capite eiusdè epistolæ pro-
quid signi bari: ubi etiam hortatur Paulus ad fidendum Deo,
ficet. & à diffidentia debortatur. Itè ex Psalm. 39. ubi
Septuaginta pro *πιστοβιας* quod spem & expecta-
tionem significat, uoce *πιστοβιας* utuntur. Quan-
quam & Polybius probatus autor Græcæ lingue
uocem hanc pro confidentia accipit, cū scribit He-
truscos confidentia & audacia Coelitis esse percul-
sos. Sunt autem hæc inter se coniunctissima, certo
expectare aliquod bonum, et illo fidere. Potest e-
tiam ex ipsius uerbi *πιστοβιας* etymologia hæc si-
gnificatio perpulchrè erui. Quare ne pigeat nos
pauillum in huius uocis explicatione immorari.
Spero enim eius bonam cognitionem multum lu-
cis huic toti materiae allaturam esse.

Videtur autē propriē & primariē significare, audere sub graui aliquo pondere stare, aut irruentem in te molem audere humeris excipere & expectare, ut Plutarchus in Demetrio inq̄t, Nemine hostium ὑπιστάμενον expectare, sed fugientibus & deserentibus ciuitates, et alioqui Graeci ὑπιστάμενον eum militem nominant, qui audet aduenientem hostem expectare. Sicut Cocles solus audet Hetruscorum irruentium impetum expectare, & in se excipere. Eadē significationis origine et gr̄c̄ cum ὑπιστάμενος est compositum (quod etiā saepe cōfidenter expecto significat) ueluti si dicas, Audeo manere sub illo aduenienti pōdere. ac saepe admodū ὑπιστάμενος pro spe & expectatione in Biblijs ponitur, ut Psal. 39. Vbi in eodē uersu tanquam idem significans, cum ὑπιστάμενος coniungitur, ἡδὲ τῶν ὑπιστάμενός μου, ἔχει ὑπιστάμενος ἡδὲ ὑπιστάμενος μου, καὶ ἔστι ἐγώ. In quo ὑπιστάμενος ponunt Septuaginta pro אֲרִיבָה.

Potest uideri et Germanicū understehen eadē etymologiae ratione cōpositū esse. Significat enim et illud uerbū audere aliquid difficile suscipere, ac ueluti aduenientem difficultatem expectare, sub eius pondere stare, eamq; humeris excipere.

Nec quicquam nobis in hac explicatione difficultatis ex eo obijci potest, q̄ obiecta sint diuersa. Apud Paulū enim significari rem bonam, quae fide

expectetur. In Coclitis uerò expectatione apud Polybium, et in nostra etymologiae explicatione, significari obiectum aliquod graue & molestum. Nam in eo omnes istae significationes conueniunt, quòd significant difficilem expectationem.

ὑπογᾶσσεως
difficultas

Sæpe enim non est minor difficultas expectare promissiones diuinas, quàm graue aliquod pondus in nos ruens excipere & sustinere. Quam difficultatem ὑπογᾶσσεως etiam imago Christophori exprimere uidetur. Qui cum fuerit tantus gigas, tamen tantillum puerum, tamq; amabilem, cū tanta difficultate gestauit: nec eum tandem gestare potuisset, nisi se arbore quadam, nempe uerbo Dei, mox per felicem expectationis euentū flores pro ducturo firmiter sustinemasset.

Profectò non cum maiore animi molestia Coeles expectauit impetum hostium in se irruentiū, quàm Israelitæ ad mare rubrum illam liberationem, quam eis Moses Dei nomine pollicebatur, cum clamaret ad eos: Nolite timere: state, & uidebitis salutem Domini. Quare cum sit tanta huius ὑπογᾶσσεως difficultas, paucissimos ibi constitisse ex eorum uocibus desperatione plenissimis animaduerti potest.

Ac mihi quidem (ut obiter animi mei dolorem indicem) profectò iam ualde libèret istorū hominū uel inscitiam, uel cæcitatem potius deplorare, qui

cum existiment fidem esse tantū noticiam, putant fide nihil facilius esse: ac dicunt perfacilem fore salutem nostram, latissimamq; uiam ad regnum cœlorum, si tantū per fidem nos saluari credendū sit, cum nec Israelitæ unquam, nec ipse Moses semper, aut etiā Apostoli satis firmiter Deo credere potuerint, quamuis tam multis, tam frequentibus, tamq; mirabilibus præsentia diuinae signis adiuti.

Sed omittamus inutiles lachrymas, ac pergamus & hoc testimonium sententiæ nostræ explicare, & alia plura recensere. Fortassis enim uel horū copia aliqui iram Dei timentes admoniti incipient rectius sentire.

Hoc modo si uocis huius etymologiam considerauerimus, animaduertemus Apostolum (uti seletum Spiritus sancti organum decuit) definiuisse fidem tali quadam quasi militari uoce, qua clarissime denotaret fidem esse eiusmodi animi Christiani constans robur, quo luctetur contra omnes tentationes diaboli, carnem, mundum, omniaq; Christianum hominem oppugnantia, quæ plurima & maxima sunt: quin & contra malā conscientiam, iram Dei, dilationem promissionum, ac (ut ita dicam) contra Deum ipsam, sicut Iacob Gen. 32. in grauissimo rerum suarum discrimine solus tota nocte orans luctatur cum Deo auxilium differente, aut se opitulaturum dissimulante, ac tandem per-

tinaci fide uictor optatis potitur. Huic singulari
luctæ postea non dissimile fuit certamen illud, in
quo Cananæa mulier fide pertinaci instando
Christum uicit.

Eandem ueræ fidei *ἐὐδωκεῖα* & Petrus 1.
cap. 5. & Paulus Eph. 6. exprimunt, cum Christia-
num hominem pingunt uere *ἰπποσάτιον* quendam
Aiacem, qui tamen fide stet, quiq; sit quodam fidei
scuto *ἑπτάβοειον*, id est, septemplici tam bene muni-
tus, ut eo omnia tela ignita diaboli tuto excipere
ac extinguere possit, eoq; contra omnes diaboli in-
sultus ac impetus uictor euadat.

Hoc nimirum scuto, id est, in Christum confiden-
do mundus uincitur, & olim regna à sanctis uiris
expugnata sunt, & omnes aliæ res præclare ge-
stæ, quæ ad Hebræos 11. & passim in sacris literis
recensentur. Sed de hoc loco hætenus. iam ad alio-
rum testimoniorum considerationem transeamus.

Alia testi-
monia.

Ad Eph. 4. dicit Paulus nos per fidem audere
accedere ad Deum confidenter. Qua ualde signifi-
canti fidei descriptione clarè ostendit Paulus, fidè
esse illum ardorem à spiritu sancto excitatū in cor-
de nostro, quo clamamus Abba pater, et sic de Deo
omnia bona nobis pollicemur, sic ab eo omnia bo-
na expectamus ac flagitamus, tanquam à patre be-
nignissimo dilecti liberi. Cuiusmodi affectus, seu ar-
doris potius uiuum exemplum nobis Cananæa mu-
lier

lier ob oculos exhibet: quæ cum fideret Christus, si
biq; de eo omnia bona polliceretur, nullus modis re-
pelli poterat, quin pertinacissimè ab eo opẽ flagi-
taret ac quasi rem debitam exigeret: certòq; sibi,
nulla habita ratione suæ indignitatis, psuaderet,
se esse impetraturam quod cupiebat. Eum porro
ardorem Christus appellat magnam fidem.

Item Matt. 9. Christus appellat fidem illam co-
gitationem hæmorroissæ, qua illa sibi certò persua-
serat, indubitateq; sperabat, Christum sibi uale-
tudinem esse restitutum, si uel simbriam eius at-
tigerit. quæ expectatio nequaquam erat sola no-
ticia, quòd sit unus Deus in tribus personis, & c.
qualis in diabolis & impijs est, qui non acce-
dunt Deum imploraturi eius auxilium, nec ab eo
quicquam boni expectant: sed horribiliter eum fu-
giunt, ac oderunt.

Possent sanè hi loci abundè probare *πίστις* fidẽ Plura testi-
monia ad-
significare non solum noticiam, sed etiam fiduciã. duntur.
Verum age addamus plures adhuc, ut uel sic ad-
uersarios ueram de fide doctrinam oppugnantes
conuincamus: ac siquidem eos sanare nõ possumus,
saltem *ἵνα ἐπιστοισωμεν αὐτοῖς.*

Sirach 32. legitur, *μὴ πιστεύσης ἐν ὀσῶ ἀπὸ
σκότῃς*, id est, ne fidas uic plane. Mat. 6. appellat
Christus *ὀλιγοπίστιον*, id est, modicam fidem,
seu propemodum nullam fidem, diffidere de Deo,
quin

quin sit nobis necessaria ad uictum suppeditaturus. Fidere igitur firmiter Deo, quòd is sit nobis et necessaria ad uictum & alia omnia bona propter suam misericordiam iuxta suas promissiones daturus, est uera fides.

Marci 2. & Lucæ 5. ubi narratur historia, quòd quidam paralyticum per tectum, cum alia ratione nequirent, ante Christum demiserant, fidem appellat Christus illam eorum cogitationem, qua & optabant, & sperabant Christum sanaturum esse illum miserum ægrotū: & nullo modo dubitabant, quin pro sua omnipotentia ac bonitate & possit & uelit eis in ea re opem ferre. Si enim dubitassent, nunquam profectò illi cum tanto labore tam importune, ac tam quasi impudēter infirmū illum obtrusissent.

Ioannes cap. 5. primæ Epistolæ sic ueram ac uiam fidem describit: Hæc scripsi uobis qui creditis in nomine filij Dei, ut sciatis quòd uitam eternam habetis, & ut credatis in nomine filij Dei. Et hæc est fiducia quam habemus apud eum, quòd si quid petierimus secundum uoluntatem eius, audit nos. Et si scimus quòd audit nos, quicquid petierimus, scimus quòd habemus petitiones quas postulauimus ab eo. Ex quo loco Ioannis aperte discimus, credere ac ipsam fidem esse fiduciam, qua certò statuimus, quòd Deus nobis propicius est propter
filium

filium suum, nostrasq; preces exaudit. Sicut & Marci 11. præcipit Christus, ut cum oramus, credamus nos exaudiri: et promittit nos exauditos iri his uerbis: Propterea dico uobis, quæcunq; orantes petitis, credite quòd accipietis, & erunt uobis.

Ex his testimonijs clarè animaduerti potest, uocem fidem, cum de uera piorum fide dicitur significare neq; ociosam noticiam, qualis etiam in hypocritis, alijsq; similibus hominibus est, qui neq; uerè perterresunt minis Dei, nec promissionibus ad fidendum Deo excitantur, neq; etiam noticiam, quæ tantum perterrefaciat impios, ac operetur iram, qualis est in desperantibus, ut in iuda, Cain, Saule, & similibus, omnium autem maxime in diabolis ipsis, qui etiam si habeant Dei, eiusq; uerbi cognitionem, tamen non accedunt ad Deum imploraturi eius misericordiam sed eum horribiliter fugiunt, ac oderunt: sed significare eiusmodi noticiam, quæ etsi primò quidem peccatorem cognitione legis perterrefacit, ac ueterem hominem interficit, tamen postea euangelio ac spiritu sancto ita eundem instaurat, regenerat, ac animat, ut ausit Deum creatorem cæli & terræ suum patrem appellare, sibiq; omnia bona de eo, quamquam indignus, polliceri.

Possent & alia multa testimonia de significatione huius uocis colligi: ut, Omnia possible sunt credenti, Marci 9. ite, ut omnes qui credunt in eum,

non

Epilogus
præceden
tium testi
moniorum.
Tres gra
dus fidei.

PRIMA PARS

non pereant, sed habeant uitam eternam, Ioan. 3.
 item, Qui credit in me, non sitiet: & qui credit in
 filium, habet uitam eternam, Ioan. 6. item; Omnis
 qui credit in me, non morietur in seculum, Ioan. 11.
 ac alia his similia quàm plurima, in quib. omnibus
 ac similib. planè necesse est uerbum credere nobis
 aliquid longè amplius ac maius significare, quàm
 simplicè noticiam: sed hæc abundè, atisfacient can-
 didè ac piè (uti uerè Christianum hominem facere
 oportet) ueritatem querenti.

Qui uerò ex his testimonijs non potest animad-
 uertere, fidem in sacris literis non tantum cognitio-
 nem solam, sed etiam motum consequentem signifi-
 care, nempe fiduciam in oblatam & agnitam mi-
 sericordiam Dei, is non suam tarditatem, quæ nul-
 la tanta esse potest, accuset: sed pertinacem impie-
 tatem, qua uidens non uult uidere, & audiens non
 uult audire, sed obturat aures suas instar aspidum
 surdarum, (quemadmodum Psal. 55. de impiorum
 furiosa pertinacia loquitur) ac sedulò cauit, ne di-
 scat ut beneficiat.

Expositio Sed apud aduersarios, candidos scilicet uerita-
 loci Eccl. 9. tis inquisitores, plus ualeat unicum Ecclesiast. di-
 Neq; amo etum, q̄ tota hæc grauissimorū clariss. morumq; te-
 rem, neq; stimoniorum copia, ac quàm omnia omnino dicta
 odiū, &c. scripturæ fiduciam in Deum expresse mandantia,
 quæ penè infinita sunt. Agè igitur uideamus quid
 tandem

tandem hoc testimonium habeat in se firmitatis, quod pro ipsorum sententia faciat. Ecclesiastæ sic legitur: Neq; amorem, neq; odium nouit homo. Id illi ita uolum intelligendum esse, quod nemo hominum, neq; pius, neq; impius, ullo modo scire possit an eum Deus uel amet, uel odio habeat. At hoc quid aliud est, q̄ semel & spiritum sanctū Abba pater in cordibus piorum clamantem, & uniuersam scripturam, & conscienciam ipsam ex rerum natura tollere.

Per uelim sanè interrogare eos, num uel principium orationis Dominicæ in quo Deum appellamus patrem, unq̄ rectè perpenderit. Nam Deum certè nemo ex corde patrem appellare poterit, qui non statuerit fide se propter Christum à Deo adoptatum esse, sibi eum propitium esse, ac erga se planè paterno animo præditum. Ita uidemus nostros aduersarios nunquam omnino dicere uerè et ex corde, Pater noster: quin & doctrinā huic principio orationis penitus contrariam in Ecclesiam Christi inuehere.

Sed nos iam hæc missa facientes, uideamus quis tandem loci germanus sensus sit. Quod ex cōtextu rectissimè perspici poterit. In proximè antecedentibus dicit se ratione sua uarios rerum euentus, (sensum recito, non uerba,) mirabilemque uitæ huius cōsum inspexisse, ac inde uoluisse certam aliquam ueritatem

ueritatis cognitionem cōcipere: uerū non potuif-
se nec se, nec aliū quenquam sapiemem. Postea sub-
iungit istud dictum: Neq; amorem, neq; odium no-
uit homo. & statim addit: Vnus est omnibus euen-
tus, iusto & impio, bono & malo, mundo & im-
mundo, sacrificanti & non sacrificanti.

Hic clarè dicit Ecclesiastes, sua ratione se intel-
ligere non potuisse, quis Deo placeat, aut diss-
liceat, quandoquidem bonos & malos eodem modo
interire uiderit. Idq; uerissimum est. Ratio perim-
de iudicat, à Deo negligi Paulum ac aliquem latro-
nem, qui eodem tempore supplicio afficitur. Non
autē hoc uult Ecclesiastes, nullam fidem minis aut
promissionibus Dei tribuendam esse, uel dubitan-
dum de Dei uoluntate erga nos: sed pronunciat
hac secundum rationis iudicium, sicut & paulo an-
tē hunc locū dixit, nihil aliud esse sub sole melius,
quàm comedere, edere, bibere, & letum esse.

Illud certē ex sacris literis nobis planè constat,
& indubitatum esse debet, quòd omnes impoeni-
tes Deus oderit. Nam ad hoc prædicatur lex, ut
per eam sit cognitio peccati & ira Dei cōtra pec-
cata ac peccatores: & rursus omnes poenitētes ac
per Christum remissionem peccatorum flagitan-
tes, ex iussu omnipotentis Dei clamantis, Hic est fi-
lius meus dilectus, hunc audite, certò debent crede-
re sibi remitti peccata. Nam Christus clarè dicit:
Confide

Confide fili, remittuntur tibi peccata tua, ac propterea ipse & prædicauit remissionem peccatorum, & eam deinceps prædicari mandauit, ut poenitentes certò statuunt se accipere remissionem peccatorum, quantumuis sint indigni. Quo uerò possint omnes poenitentes certò statuere sibi remitti peccata, etiamsi se hoc tanto beneficio sciant indignissimos, & quo promissio eis rata esse possit, id eo eam Deus, teste Paulo, gratuitam esse uoluit.

Proinde aduersarij dum omnes angulos rimantur, ut inueniant aliquid, quo apud imperitiores quaqua demum specie cursum ueritatis impedire possint, nihil aliud efficiunt, nisi ut suum studium non in querenda sed in euertenda ueritate declarent. Ac uelim sanè omnes bonos uiros sibi hoc exemplum candoris eorum in citanda scriptura proponere, ut ex hac ungula reliquum leonem, uel draconem potius, id est diabolicum illorum spiritum cognoscere possint.

Possent quoq; ostendi, quod & latinum uerbum *Confide* Significatio uerbi
Credo non solum noticiam, sed etiam fidere significet (ut Valerius Maximus lib. 5. inquit, Nemo debet latini credere.
 credere fortune credere: & Vergilius, Nimum ne crede colori: ubi Seruius hoc uerbum per *Confide*
 exponit) uerum contenti esse debemus ipsius *Hebraea* ac *Græcæ* uocis explicatione, quibus linguis oracula Dei nobis primitus tradita sunt.

Actenus de ipsa uoce FIDEI
 grammaticè disputationibus: quan-
 quam & ad rei cognitionem hæc
 ipsa, que hætenus diximus, ali-
 quantulum profutura speramus.
 Nunc etiam de re fidei aliquid dicamus, (omnia e-
 nim que de fide dici possent, persequi, non est no-
 stri instituti) quo non solum uocis declaratio ali-
 quam lucem rei adferat, sed & rei cognitio uocis
 explicationem reddat dilucidiorē.

Fides q̄d.

Fidem igitur esse uirtutem quandam, qui toti
 uerbo Dei credamus, nemo negat. Verum de eo iā
 maxima est controuersia, num istud credere tantū
 in quadam historica rerum diuinarum cognitione
 consistat, uel etiam ulterius se extendat.

Nobis quidem eorum sententia non improba-
 tur, qui dicunt fidē, cū significat qualitātē & mo-
 tum cordis nobis diuinitus donatū, quo uerbo Dei
 credimus, habere duas partes, nempe noticiam &
 fiduciam, sicut & nos superius in explicatione uo-
 cabuli per exempla ostendimus. Formam tamen ip-
 sam fidei haud paulo dilucidiorē fore arbitratur,
 si aliquanto diligentius ueluti exactiori quadam
 anatomia partes eius peruestigētur, ac recensentur,
 singuliq; motus seu partes in ea existentes se-
 paratim

paratim ordine, quo se mutuo consequuntur, excu-
tiantur.

PRIMUM igitur est in fide legalis cognitio Primus
Dei, ac eius uoluntatis, nostræq; naturæ corruptis morus si-
lime, ac ob peccata æternæ morti subiectæ. Quam dei.
cognitionem primum in hominibus uult Deus ex-
citari, atq; ob eam causam lege prædicationem pœ-
nitentiæ primo loco faciendam esse præcepit. neq;
hoc ipsum caret singulari ratione, ut postea clarius
ostendetur. Appello autem cognitionem non tan-
tum qualicūq; notitiam, sicut quis nouit fabulas
Æsopi, aut Luciani ueras narrationes, nec tamen
eis fidem tribuit, ac sicut Iulianus, & aliqui alij e-
thnici. Item Iudæi & multi Epicurei norunt euan-
gelium, sed notitiam cum assensu coniunctam, qua
& nouimus doctrinam de Deo, & ueram esse sta-
tuimus. Nam qui de re quapiã uera sit, nec ne, di-
bitat, scire eam certè non dicitur. Quod moneo nõ
propter hunc locum tantum, sed & propter a-
lios, ne quis aliter me hoc uocabulo, præsertim in
hac enumeratione partium uti existimet.

DEINDE ea cognitio, si uera ac iua est, ge Secundus
nerat horribiles pauores in corde ex aspectu iræ motus.
Dei contra nos ob nostra peccata iustissime. Hanc
secundam partem scriptura & theologi hebraica
metaphora appellant contitione, propterea quod
aspectus irati Dei, propriæ turpitudinis, & expe-

flatio *eternae damnationis non aliter cor animūq;*
miseri peccatoris frangat, p̄ternat, ac penē in ni-
bilum redigat, quā si magnitudinē quāpiā cor
poream (exempli gratia colūnam) confringas, con-
teras, cōtūdasq;. Ut Iudas antea securus erat, postq̄
uero p̄pius aspexit suū scelus, iratū Deū, eternāq;
damnationē, adeo est conterritus & contritus, ut
terroribus illis citissime ad suspendium adigeretur.

Esse autem hęc quoq; quę iam diximus, partes
 fidei, inde animaduerti potest, quod fides dicitur
 esse assentiri toti uerbo Dei. & quia dicimus, Cre
 do in Deum patrem creatorem, &c. item, quia Io
 nę 3. dicuntur Niniuitę credidisse, cum tamen eis
 Ionas nihil aliud quā minas Dei annunciauerit,
 quanquam non est dubium, eos & cognitionem mi
 sericordię Dei, ac remissionis peccatorū habuisse,
 undecunq; demum eam habuerint.

Contritio Oportet sanē hunc motum planē serium esse,
 qualis esse *sufficientem uerō etiam, (ut monachi cēsant esse*
 debeat. *debere) est penitus impossibile. Quis enim iram*
Dei satis mente concipere, aut ad eam cōtremisce
re potest?

Nam primum tanta est magnitudo peccati, &
 irę Dei cōtra peccata, ut etiamsi in puluere redi
 geremur per contritionē, nondum tamen esset suf
 ficiens contritio. Si uel ex media parte peccati ma
 gnitudinem ac turpitudinē cerneremus, statim ex
 animare.

animaremur, ut etiam experientia docet. Multi enim terrore iræ diuinæ exanimantur, ut de Ario legitur, & de Aristobulo refert Iosephus. Ipse filius Dei, cum hoc graue onus iræ diuinæ ac peccati pro nobis gestaret, sanguinem sudauit. Quomodo igitur possimus nos miserrimi homunciones pro magnitudine peccati & iræ diuinæ sufficienter conteri?

Deinde etiam cauendum est cum semper a- Cauendi la-
 lias, tum in primis in contritione, ne laqueos con- quei in cō-
 scientiis iniiciamus. Nam serua contritio, si sit pau- tritione.
 lo uehementior, est uerè quoddam deduci ad infe-
 ros, et dolores mortis ac inferni, item laqueos mor-
 tis sentire, de quibus Psalmista sæpe queritur. Ex
 hac tanta morte multi cum magna difficultate, &
 non sine singulari spiritus sancti auxilio & conso-
 lationibus Euangelicis, eluctantur. multi etiam pe-
 nitus eluctari non possunt, sed pronunciant cum
 Cain, Maior est iniquitas mea, quam misericordia
 Dei. Vt recens Ioanni Hofmeister monacho, maxi-
 mo Euangelij aduersario, accidit, qui integra die
 uociferando se damnatum, quia sciens Euangelium
 Christi persecutus sit, mortuus est. Similes histo-
 riæ de Latomo ac alijs quibusdam aduersarijs nar-
 rantur, quæ diuinæ iræ exempla omnes monent ut
 Christum pluris faciant.

Deinde cum tam difficulter cōtriti ex hac mor-

te per uocem Euangelij ad uitam reuocentur, et
tiam si eis multum saluberrimæ consolationes pro-
ponantur, cauendum est eo tempore uel præci-
puè, ne scrupi aliqui ac ueluti laquei conscientijs
inijciantur, quibus miseri homines impediti ac de-
tenti, cum ex illo mærore ac desperatione euade-
re nequeant, submergantur, ut Paul. 2. Cor. 2. ad-
modum salubriter monet.

Tres la-
quei in Pa-
pistica pœ-
nitentia.

Experientia ipsa docuit nos in Papatu, cum a-
lijs infinitis falsæ doctrine laqueis multorum con-
scientias captas fuisse, ac etiam ad inferos in æter-
nam damnationem pertractas, tum uerò in primis
sufficiēti cōtritione, sufficiēti enumeratione cum
omnium peccatorum, tum circumstantiarum &
sufficiēti satisfactione. De quibus rebus fuerūt in
Papatu infiniti dubiorum labyrinthi, inextricabi-
les trice, ac miserarum conscientiarum mere cru-
ces. Cum enim nemo posset statuere se sufficiēte
contritionem habere, plurimi de sua peccatorū re-
citatione dubitarēt, plerq; etiam de satisfactione,
an sit satis sufficiēns, ambigere, non ausi fuerunt
miseri homines beneficium Christi sibi fide uendi-
care, Deum patrem appellare, aut ab eo aliquid
eum fiducia postulare, & pessima conscientia ad
communione accesserunt, atq; ita sibi damnatio-
nem manducarūt. Gratia autē Domino Deo patri
Domini nostri Iesu Christi, qui nos his postremis
tempo-

temporib. ab illis infernalib. labyrinthis liberauit.

TERTIO debet legalem illam cognitionem contritionemq; cognitio Euangelij sequi, ueluti oleum quoddam à Samaritano in uultus infusum, molliens ac sanans ea quæ prius uini legem significantis asperitas arroserat, ac purgat. Quo ordine omnes boni doctores ex Christi mandato docent, ut uidelicet primum poenitentia prædicatione peccatoris animum frangant, ueteremq; hominem interficiant. Deinde fractos iacentesq; peccatores Euangelicis promissionibus iterum subleuēt, ac ad sperandum in Deum excitent, & ita nouum hominem generent.

Ac cum multi ualde difficulter admittant consolationes, multi uerò eas penitus recipere nō possint, (ut paulo antè dictū est) diligenter cum publicè, tam priuatim in absolutione & consolationibus est proponenda contritis Euangelij promissio de remissione peccatorū, eaq; cum alijs modis amplificanda & corroboranda est: tum in primis, quòd sit uniuersalis omnibus contritis, gratuita penitus, & quòd sit mandatum Dei, ut omnes eam accipiant: qui uero eam non accipiat, is & mandatum Dei uiolet, & mēdaciū Deū arguat, & eo peccato plus peccet, q̄ omnib. alijs. Vult enim omnino deus, ut præter spem in spem credamus, non solum in rebus corporalibus, ut cum marsupium est uacuum,

Tertiusmo
tuscō modo
in cōtritis
excitādas.

quod nobis petentibus panem quotidianum daturus sit. Sed etiam in petitione remissionis peccatorum ac gratiæ Dei, ut quanquam uideamus, & uerissimè confiteamur nos esse miserimos peccatores (sicut omnes penitus homines corâ Deo sunt uerè miseri peccatores: tamen uult Deus nos ei hanc gloriam dare, quòd maior sit eius misericordia quàm nostra scelera, quodq; gratia exuberet supra peccatum. Atq; hanc fidem præter spem in spem credenti è testatur scriptura Deo uerè gloriam dare, & peccatores contritos coram Deo iustificare.

His igitur modis ac similib. sunt obtrudendæ promissiones contritis. Quanquam & oratione piorum ardenti indigent illi, qui in tali luctu seu agone cum conscientia, carne, morte ac inferis luctantur.

Fœlix est ille qui potest per hunc tertium motum ad quartum quasi ex inferis ad superas auras euadere, id est, per consolationes Euangelij ad ueram orationem peruenire. Quamprimum enim re ètè orare possumus, statim etiam de peccatis nostris, inferno & diabolo triumphamus.

Quartus
motus fi-
dei.

QVARTO ea Euangelij cognitio, si uera ac uiua est, siq; spiritui sancto per eâ efficaci assentimur, generat in nobis magnâ quandam agnitionem, nobis que summè necessarij, nempe remissionis peccatorum, misericordiæ Dei, iustitiæ: que æternæ appeti-

appetitionem: in qua appetitione etiam oratio re-
tē includitur. Est enim oratio eadem illa appeti-
tio in actum quandam deducta, Deoq; proposita.

Nec potest sine hoc motu, id est sine desiderio **Quartum**
ac petitione agniti per Euangelium boni, fieri uel motū esse
firmus assensus, uel fiducia, seu quietatio cordis. Ac nec. statū.
fortē etiam fieri non debet, ne sit uana quaedam
persuasio & securitas. Nam Deus uult quidem
omnibus dare sua bona, sed petentibus & fulgē-
tibus. Docet quoque id experientia, quod hic me-
tus antecedit assensum. Nam quāprimum con-
triti incipiunt aliquanto propius agnoscere uo-
cem promissionum de Christo, statim etiam pre-
cari incipiunt.

Ac sunt petitiones remissionis peccatorum &
fauoris diuini, ut etiam ex Psalmis apparet, à prin-
cipio plene morte, querelis, trepidatione ac mœ-
rore. Deinde paulatim lætæ res fiunt, plusq; fidu-
ciæ adesse ostendunt, donec tandem in plenam fidu-
ciam ac læticiam concludantur: quin & in gratia-
rum actionem aliquando desinunt. Et planē pro-
mo, ueluti de profundis malorum abyssis, conrîte
conscientiæ clamare, Deiq; opem implorare in-
cipiunt. Postea paulatim emergunt crescente per
istos motus fiducia, donec tandem penitus in lucē
cœlestem emergant, non aliter q̄ cum in extremo
mortis agone constituti paulatim ad uitam reuertī

uidentur, natura morbum exuperare incipiente.
atq; hoc est illud uerum ab inferis reduci.

Quinus
motus si-
dei.

QVINTO, cum inder orandum promissio-
fiones Dei cogitamus (sicut omnem uerè orantem
facere planè necesse est) ac quasi audimus Deum
nobis respondentem, Quicquid petis in nomine me-
diatoris, contingit tibi. et, Quanto magis ego, qui
bonus sum, dabo bona petentibus? oportet oran-
tem illis uocibus, ueluti si iam sibi per eas coelitus
respondere audiret, assentiri, iuxta præceptū Chri-
sti Mar. 11. Quæcūq; orantes petitis, credite quòd
accipitis, & erunt uobis.

Atque ob hos duos motus potissimum, nempe
quartum & quintum, Christus, cum docet orare,
simul quoque multa de patris coelestis benignita-
te differit, ut scilicet & inuitet nos ad expeten-
da illa bona, petendaq;: & ut in petitionibus illa-
rum promissionum cogitatione, facilius statuere
possimus nos exauditos esse. Quod uel in primis
in oratione est necessarium, nempe ut sub conclu-
sionem orationis ceriò statuamus nos per Chri-
stum nostrum pontificem ad dextram patris stan-
tem exauditos esse.

Vita orati-
onis.

De hac quasi uita orationis iam longo tempore
doctrina intermissa fuerat in Ecclesia, ac ualde ue-
reor, ne nunc quoq; ex quo hæc doctrina Dei be-
neficio denuò resuscitata est, illa nimia breuitas
ten-

temporis, ad quam multi precationem astringunt, in multorū oratione istum assensum aut excludat, aut parū rectē absoluat. nec enim tam facile tamq̄; citō fieri potest, quā citō ipsa uerba orationis recitari. ut fortē & in templis publicæ orationi plusculum temporis tribuendum sit, quā alioqui usitate in plerisq; locis tribuitur: & diligentius auditores erudiri de isto assensu per illum nostrū pontificem ad dexteram Dei sedentem, & pro nobis intercedentem, sit utile.

Non est quidē probanda illa battologia et p̄lixitas orationis ethnica (ut eā Christus appellat). nec tñ rursus in illa tanta breuitate temporis assensum hunc semper rectē fieri posse pij in seipsis sæpe experiuntur. Accedere Deum, res longē maxima est: nec eum ita obiter ueluti seruulum quen dam uno uerbulo compellare debemus.

Ac quanquā uerū est, sæpe homines pios etiā aliud agentes, uno gemitu, eoq; inenarrabili, rectē Deū appellare: tamen cum ex professo oratio instituitur, in qua & mandatum Dei & promissio consideranda est, & à quo, & per quem, & quid petamus, ad hæc multa impedimenta à diabolo operanti obijciuntur. postremò & assensus propter incredulitatem carnis nostræ est perdifficilis, & spiritus quoq; nō semper perinde est alacris: proculdubio non semper omnes hæc difficultates (ut pios

omnes

omnes experientia docet) in uno momento exuperari possunt.

Res longè maxima est oratio, ac perinde Christiano homini necessaria, ut os infanti ex uberibus matris sue alimentum ac uitam sugenti. Simili nãq; modo pij ex promissionibus Dei cum omnia alia bona sugunt, tũ uel in primis ipsam uitam, ad quã regenerati sumus, & quam per fidem filij Dei uimus, ut Paulus Gal. 2 loquitur. quod & Dominus significauit, cum inquit: Ego sum uitis, uos palmities. Qua suctione intermissa, planè emoriuntur non aliter q̃ si palmities uitis sue alimenco destituantur. Proinde orationem cum priuatam, tum præsertim illam publicam par esset ardentem esse, ac minimè mutilam uel præcipitadam.

Ob hunc quintum motũ seu assensum & uox AMEN ex spiritus sancti instituto & in ueteri & in nouo Testamento in fine precationis additur. Quæ uox ex eodem themate uenit ex quo & אָמֵן credere: ac significat, teste Rabi David Kimbi, uerum, ratum erit hoc, & sic Dominus faciet. Admonemur itaq; hac uoce, nos in fine orationis certò debere statuere, quòd Deus preces nostras propter mediatorem exaudierit, & quòd ea quæ petierimus, facturus sit.

Nihil profectò magis contrarium ueræ orationi est, quàm illa ethnicorum. et hypocritarum uacill-

ellatio ac dubitatio, Nescio an Deus mihi sit pro-
 pitius an non, nescio an preces meas exaudierit an
 non. Talis homo (teste scriptura) nihil à Deo acci-
 piet. Et nihilominus aduersarij talem dubitationē
 etiam editis scriptis confirmare non uerentur, nec
 tamen propterea sunt hæretici, sed penitus catho-
 lici & orthodoxi. Obseruare autem oportet di-
 scrimen huius quinti & superius positi tertij mo-
 tus. nam etsi uterq; noticia quædam Euangeli-
 cæ promissionis uideri potest, in utroq; enim as-
 sentimur Deo suam misericordiam per Christum
 promittēti: tamen in hoc motu firmius assentimur
 quàm in tertio, nobisq; magis priuatim promissio-
 nem attribuimus quàm in superiore, ubi magis in
 genere promissioni utcunq; assensi sumus, quòd sci-
 licet Deus pœnitentibus uelit esse misericors.

SEXTO, ex eo assensu, quo certò statuit con Sextus fi-
 tritus peccator suam orationem, qua remissionem dei motus
 peccatorum propter Christum & misericordiam
 Dei flagitauit, exauditam & Deo acceptam esse,
 sequitur quædam firma fiducia in iam placatum
 fauentemq; Deum: cor est letum ac tranquillam,
 et spiritus ipse clamat, A B B A pater, totusq; ho-
 mo se reijcit in Deū. Atq; ita fide iustificati pacē
 habemus & gaudium Spiritus sancti, ubi simul &
 regeneratio fit, quæ tamen iā antea in quarto mo-
 tu, id est, in expetitione agniti boni fieri inaccepte-

rat, ac omnes actiones regenerati hominis omnia
que bona opera consequuntur.

Sextus mo- Porro hac demum firma fiducia letoq; spiritus
tus corro- sancti testimonio, corda piorū ita exhilarantur, fir-
borat & mantur, ac corroborantur, ut etiā in summis discri-
fulcit cor. minibus, atq; adeo supplicijs cōstantes ac cello a-
mo permaneant: nulloq; modo dubitēt quin Deus
sibi & propitius sit: & si eius gloria ac ipsorū uti-
litas postulat, etiam opem sit laturus, ut Danielis
ac eius sociorum exempla demonstrant, Dan. 3.

Cordis fi Hanc cordis firmitatem per pulchre spiritus san-
de firmati, ctus Psal. 122. his uerbis expressit: Paratum est (uel
et corrobo potius firmiter corroboratū est) cor eius sperare
rati descri in Dñm. quare à tristi fama non expauescet. fulcrū
ptio. est cor eius (nempe fiducia fauoris ac opis diuine)
nō timebit donec uideat optatū euentū de hostib.
suis. Talem infractum animū spiritus sanctus Psal.
46. describit, cum in toto Psalmo, tum præcipue in
his uerbis: Dñs est nostra fiducia & fortitudo, au-
xilium in tribulationib. opportunum ualde, pro-
pterea uobis timebimus, etiamsi terra loco mouea-
tur, & montes in mare præcipitentur. & sæpe a-
liis, cum in Psalmis orantes letis uocibus suam con-
stantem fiduciam in Deum significant.

Loquitur & S. Paulus sic de infracto fidei robo-
re Rom. 4. cum inquit: Sed robustus factus est fi-
de, tribuens gloriam Deo, certa persuasione con-
cepta,

cepta, quod is qui promiserit, &c. Vtitur enim ad modum significantibus uerbis, *ὡς ἐδωκεν ἰσχυρῶς, & πνευροφρονησῶς.*

Sed hoc posterius etiā aliās sepe in descriptionibus fidei usurpatur. Quare nō opinor me operā lusurum, si hanc ipsam uocem paulo diligentius explicauero, quandoquidem Paulus ea tam sepe utitur, & ingenium ac natura fidei per eam pulchrè expressa esse uidetur.

Significat hæc uox Paulo, aliquid pleno animi motu agere, ut cum refertur ad plenam noticiam Rom. 14. Vnusquisq; in proprio sensu *πνευροφρονησῶς*, certa noticia constituat, pleno animi assensu statuatur. Itē ad actiones aliquas externas, ut 2. Ti. 4. ministeriū tuū *πνευροφρονησῶς*, id est, constantiter & ardentem perface. ibidem, *ἵνα δι' ἐμῶ τὸ κηρυγμα πνευροφρονησῶς*, id est, ut mea opera prædicatio Euangelij diligenter ac seriō promoueat. Item ad fiduciam ac spem, ut Heb. 6. Cupimus aut unūquēque uestrū idem præstare studium *πνευροφρονησῶς τῆς ἐλπίδος*, ad constantem & firmam spem usq; ad finem.

Ex his exemplis apparet *πνευροφρονησῶς* significare pleno animi assensu ac motu aliquid agere. Potissimum tamen dicitur de certitudine noticiæ prædicæ, ac ei coniunctæ fiduciæ aut spei, ut Rom. 4. *πνευροφρονησῶς*, quod id quod Deus pollicitus e-

πνευροφρονησῶς quid significet.

rat, etiam præstare possit: id est, firma & constanti fide statuens, quòd Deus & possit & uelit ea facere quæ erant pollicitus.

Est autem dictio hæc plane Græca. nam & Isocrates ea utitur in *Ἐπιτετρακτῆ* ἐκ τῆς ἀπορίας ἐξ ἑσθλοῦ πᾶσι ποροφειδῆς γεγενηθῆαι ἀνδρῶν ἐκ τῆς ἀξιοῦ. ubi itidem magnam noticiæ certitudinem significat.

Porro quoniam sæpe utiliter etymologiæ ac primariæ significationes inquiruntur, eo quòd aliquanto penitus uis ac natura uocū ea ratione perspicitur, breuiter de huius quoque uocis origine dicemus. Opinor hanc uocem hic metaphoricè poni. Nam nec propriè, nec in aliqua alia figura, quantum quidem animaduertere possum, hic accipi potest. Sumptam autem opinor metaphoram à nauibus, cum plenis seu inflatis uelis incitatae feruntur. Ex qua ratione similitudinis & prouerbium, Plenis uelis nauigare, ortum est: ac de eis dicitur, qui toti & ueluti proni in aliquid incumbunt.

Ad hanc similitudinem uidetur & Cicero alluisse in oratione pro Murena, inquit: Cum contento cursu acerrimis ducibus, hostium classis spe atque animis inflata Italiam peteret. Est enim quedam conuenientia nauū, plenis uelis nauigantū, et animorum plena persuasionem ac spe aliquid cōcipientū, sicut in hoc ipso exemplo apparet. Nā
perim-

perinde ac naues illæ plenis uel inflatis uelis re-
ctâ & celerrimo cursu in Italiã contendebant, ita
etiam hostes opes Italiæ iam firma spe diripiebant
& partiebantur.

Eadem porrò ratio est & fidei. Nam & illa Collatio fi-
uerbo Dei ac spiritu sancto, nostro spiritui testi- dei cum na-
monium perhibente, quòd filij Dei simus, cõfirma uibus ple-
ta, sic plena fiducia ac spe misericordiã Dei, remis nis uelis na-
sionem peccatorum ac alia dona sibi rapit, ac uen uigãtibus.
dicat. Et quemadmodũ eiusmodi naues celerrimè
currentes nusquam hærent, non circumspectant
scopulos, Syrtes, & saxa latètia, sed reclißimo cur
su antrosus tendunt (sciunt enim se in alto naviga
re) sic & fides nusquam hæsitat, nõ claudicat, non
dijudicat, ut scriptura loquitur, dubia, num hoc an
illud sequendum sit: non ubiq; trepidat: sed immo-
ta ueritate uerbi diuini, promissionibus Dei, ac spi-
ritu sancto A B B A pater clamãte inflata & inci-
tata, rectâ comensissimoq; cursu in Deum placat-
tum ac promissa bona fertur.

Atq; hic omittere nequeo, quin commodum, ut
opinor, locum naclus, quod multoties cogitau, rese-
ram. Sæpe cum piæ memoriæ D. Martinum Luthe-
rum plena in Deũ fiducia, lætaq; et erecta fronte
in templum uadentem intuitus sum, eiusq; actio-
nes planè ipso Elia dignas perpēdi, uisus mihi sum
Venetam illam longè maximam nauim, quam illi
d Galeo-

Galeonem uocant) omnibus uelis uento inflatis
 contra hostes pergentem cernere. Quae cum ma-
 gitudine, pulchritudine & celeritate sit insignis,
 illud tamen habet praecipuum decus, quod toties
 à Turcis, alijsq; impijs summa ui oppugnata, ad
 extremum contra omnes uictrix permansit. Sed
 haecenus de hac dictione iam ad propositam mate-
 riam reuertamur.

Iterum de
 magnani-
 mitate fi-
 dei.

Huiusmodi fiducia cor sultum & corroboratū
 cum Dauid haberet, ausus est admodum iuuenis et
 propemodum inermis contra Goliath tantum gi-
 gantē ad singulare certamen procedere, cuius ne
 conspectum quidem multi fores uiri, non tamen si-
 mili fiducia in Deū praediti, sustinere poterāt. Hoc
 est etiam illud firmiter consistere *אמין*, ad quod
 Moses Israelitis ad mare rubrū hortatur Exod. 14.
 & quidam propheta Iudeos 2. Paral. cap. 20. his
 uerbis. Firmiter cōsistite, stete, & uidebitis auxilium
 Domini uobiscum. Iuda et Hierusalem ne timeatis,
 & ne trepidetis.

Significatur & per uerbum *אמין* admodum
 significanter haec firma fiducia, de quo postea ali-
 quid dicemus. Huc potissimum referrī potest & de-
 finitio fidei Esai 26. quod fides sit cogitatio firma:
 & Pauli ad Heb. 11. quas superius explicuimus,
 eaq; quae in posterioris explicatione adiunximus.
 Nam hic motus est uerè colophon fidei.

Exprimatur quoq; non parum significanter in
 sacris literis hic animi piorum affectus per uerba
 וַיִּשְׁכַּח וַיִּשְׁכַּח quiescere & acquiescere, quod hęc
 sola fiducia cum Dei fauorem nacta est, hoc tanto
 thesauro, ueluti si ad eximiã quandã αὐτοψύχου,
 id est, sufficientiam peruenisset, cor ac animũ con-
 triti pacat, quietat ac latificat, ut non amplius tre-
 pidet, nõ aliunde opem ac consolationem querat,
 sed hic apud hunc suum thesaurum summa cum læ-
 ticia quiescat, hinc omnem suam felicitatem expe-
 ctet. Sicut Psalm. 62 (ubi multum de hac fiducia
 huic thesauro incubante loquitur) bis inquit, In
 Dño acquiescit anima mea: nam ab ipso salus mea.
 Et Psalm. 131. dicit se perinde direxisse animã suam
 ad Deum, & tam fiducia fauoris diuini pacatam
 tranquillãq; reddidisse, ac infans totam spem in
 matrem suam collocat, totusq; inde pendet. Et Es-
 32. clarè pronunciat hunc esse effectam impetra-
 te iustificationis & fauoris diuini. Inquit enim: Et
 erit fructus iusticię (scilicet gratuita. nã de Chri-
 sti beneficijs ibi loquitur) pax & utilitas iusticię
 וַיִּשְׁכַּח quiescere, uel tranquillum esse, & confide-
 re in perpetuum. Et cap. 7. iubet Deus dici ad A-
 chas, Caue, et sis tràquillus, ac ne timeas, et cor tuũ
 ne mollescat. Et cap. 30. inquit Sic dicit Dominus,
 Sanctus Israelis, per resipiscentiã וַיִּשְׁכַּח & quiete
 tam seruabimini. Behasket per quiescere & fi-
 duciam

Et fiduciam erit fortitudo uestra, seu continget uobis, & nolueritis. Nam Iudaei nihil minus praestare uolebant, quam ut fiducia promissionum diuinarum ac opis diuinae freti, tranquillo animo essent. sed trepidabant, ac undique querebant auxilium, omnia suspecta habebant, ubique existimabant contra se fieri coniurationes. quod in eis Esaias cap. 4. reprehendit.

Hoc mentis ac cordis acquiescere ob fiduciam ac quiescere fauoris diuini, per pulchre uidetur Christus per illius similitudines exprimere, quae Mat. 13. recitat: quod quemadmodum si quisquam inueniat in alicuius agro thesaurum, uel preciosissimam margaritam statim tanta rei bonitate illectus, diuenditis omnibus suis, emit illum agrum cum thesauro uel margarita: sic quoque qui per Euangelij doctrinam remissionem peccatorum ac fauorem Dei consequitur, illo unico thesauro ueluti quadam uera *αὐτοπραξία*, id est sufficientia fidens et contentus acquiescit, aliaque omnia pro hoc nihili facit, ac negligit. Iuxta illud: Vbi est thesaurus tuus, ibi & cor tuum. Atque ita pii ex hoc inuenio thesauro habent plenum gaudium.

Conspicitur quoque hoc acquiescere sepe in hominibus, cum post contritionem promissionibus. Euangelij ac spiritu sancto ita pacantur, ut sint animo tranquillissimo, quae animi tranquillitas etiam in ex-

ternis gestibus, vultu & actionib. perspicui potest, idq; cum in alijs, tum uerò præcipue in morituris ac supplicio afficiēdis sæpe clarè animaduertitur. Animaduertendum autem hic est, quòd quanquam scriptura unica uoce quiescere & fiduciam & pacem cordis significet, tamen sunt nonnihil diuersa. fiducia enim causa tranquillitatis animi seu pacis cordis est. ideo enim quia fidimus Deo tanquã patre benignissimo, bono animo & tranquillo sumus. Nec est pax & gaudium cordis pars fidei faciendæ: nam est eius effectus.

Contra experies uerã fidei, cū caream hac firmitate in Deum, hocq; spiritus sancti testimonio, ardore & robore, in aduersis ac grauibus periculis trepidant, ac tremunt instar arundinis, ut Christus inquit: & instar syluæ uento concussæ, ut Es. 7. de Achaz & eius aula legitur: ac (sicut Iacobus inquit) instar undæ maris facile huc atq; illuc impelluntur. Quanquã & Paulus ad Eph. 4. penè eodẽ modo loquitur de hac fidei cõstantia carnis. Item Christus Luc. 12. cum inquit, μή μὲ

Diffidentia
descriptio.

τρωεῖσθε δαι, nolite pendere animis, ac diffidere. Qua metaphora perpulchre sanè humana diffidentia pinguit. Quemadmodũ enim quæ in sublimi sunt, u. in ære nubes, quæ nõ sunt alicui firmo fundamentum alligata, leui momento, ut parua aliqua aura huc atq; illuc impelluntur: sic diffidentes, cõ-

μετρεῖσθε
δαι.

hac rupe fiduciae auxiliij diuini, ac spiritus sancti
cōsolatione destituatur, leui aliqua occasione uacil-
lant, & anxij, quò se uertant, nesciunt, citissimeq;
desperare incipiūt, ut 1os. cap. 7. Dissolutū est cor
populi, et mutatū est in aquā, idq; ob paruā admo-
dū occasionē. Sicut et Nu. 13. legū. et saepe aliās.

Monēbimus hic simul & illud, quòd uerbo *μὴ
ῥεωεῖς* non ita dissimile sit uerbū *ἡσέβημα*
poeticum & significatione & metaphora ratio-
ne. Nā perinde significat leuem & inconstantem
esse. & metaphora est sumpta ab ijs que in subli-
me eleuata sunt, nec satis firmiter cōsistunt. sed ua-
cillant. Possuntq; hęc duo uerba mutua collatione
elegantē & utiliter illustrari.

Citauimus hucusq; breuiter loca scripturę in
quib. expresse diffidentia pingitur, & quasi ob o-
culos spectanda proponitur, quo etiam ex contra-
rio sextus fidei motus, nempe fiducia in Deum. pau-
lo clarius cognosci queat, que & cōfirmat seu cor-
roborat corda piorū, et tranquilla efficit, aliāq; or-
mines uirtutes in pio generat, ut superius dictū est.
Dixi autem aliquanto plura de hoc sexto motu i-
deo, quòd is colophonem fidei imponat, & quòd
is præcipuē motus omnes præclaras actiones &
etiam uirtutes piorum efficiat.

EXPECTAT proculdubio iam lector ali-
quam probationē nostrę partitionis: sed nos prius
alium

adiungemus his pauca quedam de exercitijs fidei, De fide a-
 seu de fide alia bona præter remissionem peccato- lia bona
 torum ac reconciliationem postulante, mox confir præter iu-
 mationem huius diuisionis subiecturi. stificatio-

Diximus igitur hætenus de ea fide, eaq; mendi nem acci-
 ca manu, quæ remissionem peccatorum gratuitam, piente.
 ac fauorem Dei propter Christum flagitat, ac im- Fides petēs
 petrat, Deoq; placato fidit. Est uerò planè necesse, iustificatio
 ut hæc lux nempe tota fides remissionem peccato nem præ-
 rum ac gratui à iusticiã accipiens, et præsertim si lucet fidei
 ducia paternũ Dei fauorẽ intuens omnib. alijs à- alia bona
 tionibus, aliarũq; rerũ petitionib. præluceat. Nã petenti.
 quomodo ab eo aliquid peteres, quẽ tibi hostẽ esse
 putas? Proinde semper oportet primò regnũ celo
 rum quærere, deinde panem quotidianum.

Quare post eam fidem, qua accipitur remissio
 peccatorũ, sequuntur uel exercitia illius, uel quæ
 dam alia fides, priori non multũ dissimilis, qua e-
 tiã alia bona petimus à Deo, quãq; nos in omni ge-
 nis miserijs fulcimus, quæ tamẽ necessario tota ori-
 tur ex priori, ac præsertim ex ultimo motu prio-
 ris, id est, ex fiducia in patrem nobis iam placatũ,
 quæ fiducia est cum hac posteriori fide coniunctis-
 sima, seu potius in totam hanc fidem est sparsa.

Exemplo sit Dauid, qui primum semper si de
 per Messia Deum sibi placat, eoq; placato Deo si-
 dit, deinde comitante illa constançe fiducia in pa-

trem iam placatum, petit ac expectat auxiliū ab eo in omnibus suis periculis: certò credit sibi Deū ad futurum, cum rebus sic postulantiibus, adoritur usum, leonem, Goliath, &c. Sic Abrahā cū prius fide seminis sui, in quo omnes gentes benedicendæ erant, Deum sibi placasset, eoq; fidere tanquā patre benignissimo cœpisset, audebat cū eo colloqui, quanquā esset pulvis & cinis: nec dubitabat, quin & posteritatem secundum sua promissa, & alta omnia bona sibi sit daturus.

Locū, Cre Quare Paulus rectissimè dicit, Credidit Abra-
didit Abra ham Deo, & reputatum est ei ad iusticiam. neq; e-
ham Deo, nim credidit Abraham solummodo, quòd sit poste-
rectè à san ritatem habiturus: sed etiam simul fide statuebat,
cto Paulo Deum ea bona pollicentem sibi propiciū esse. Nā
citari. eo ipso quod aliquis alicui magna bona gratis pol-
licetur, indicat se ei esse amicissimū. Præterea præ-
cessit nō solū promissio seminis, sed etiā promissio
favoris diuini. Inq; enim: Ne timeas Abrahā, (ego
scilicet propicius tuus Deus,) ego sum scutum tuū,
& merces tua copiosa ualde.

Proinde credidit Abrahā nō unam tantū parti-
culam, sed totum sermonem Dei. Imò si priora non
credidisset, nempe quòd Deus sibi propicius esse
uelit, posteriora credere non potuisset. Aptissimè
igitur Paulus hunc locum citauit, ut iustificationē
probaret contingere gratis per fidem in Christiū.
Ac

Ac dignissimi sunt & risu & odio aduersarij, qui cum non capiant ea quæ spiritus Dei sunt, utpote ueræ fidei et ueræ inuocationis penitus inexperti, calumniantur selectū Christi organū, & ineptè ab eo locos nihil ad rem facientes citatos contendūt.

Sed ad rem. Sunt huius quoq; fidei motus prio-
ribus motibus non ita multum dissimiles. Primum
enim necesse est adesse aliquam cognitionē suarū
miseriarum, ut paupertatis, aduersæ uoletudinis,
periculorum, suæ insipientiæ, & cuiuscunq; demū
imbecillitatis, & difficultatis.

Deinde, agnita malorum magnitudine, oportet uerè moueri horum malorum cogitatione, & non simpliciter cōtemnere ea, ut multi impij faciūt: & quemadmodum non solum philosophia, præsertim Stoica, de bonis & malis corporis & fortunæ docet, sed etiam quidam theologi nimium Stoci docuerunt: qui pessime sanè ex hac parte de Ecclesia meriti sunt. Si enim non seriò afficimur cogitatione horum malorum, ne petere quidem ardentè possumus, ut Deus nos ex eis liberet. Quanquam hos duos motus uix licebit dicere pertinere ad fidem, quando quidem sunt naturalia quædam etiam cum brutis communia.

Tertiò, oportet considerare & illas promissiones Dei, quibus promittit contra illa ipsa mala auxilium, & bona eis contraria.

d 5 Quartò,

Partitio
posterioris
fidei.

Quartò, illa cogitatio cum necessitatis, tum illorum ultrò promissorum bonorũ, generat quoddam eorum desiderium: in quo motu & petitio illorum rectè ponetur, sicut & superius diximus.

Quinò, sub finem orationis & in horum bonorum petitione oportet nos concludere, q̄ simus exauditi: eatenus tamen, quatenus illa bona promittuntur, de qua promissionũ diuersitate non est iam nostri instituti prolixius differere. Sed tamen ea quoq; cognitio est Christiano homini necessaria, et aliunde peti potest.

Sextò, ex hoc quoq; assensu generatur quædã propria fiducia. Statuimus enim in eo, Deum non solum æterna bona nobis communicare uelle, sed etiã præsentis uitæ. ut Anna mater Samuelis, cum statisset se exauditam esse in petitione sobolis, postea quandam lætam fiduciam cõcepit. Dicit enim scriptura, quòd comederit, & non fuerit amplius inæsta, sicut antea.

Collatio
posterioris
fidei cū
priori.

Itaq; & hæc fides (si licet eam à priori separare) est alteri persimilis, nisi q̄ obiectis ab eo differat. Ac quemadmodum hæc posterior esse penitus nõ potest, nisi prior adsit: ita huius serua exercitia plurimum priorem erudiunt, & confirmant. Atq; ob hanc quoq; causam uult Deus cum omnes homines, præ cæteris animalibus, tam multis ad hæc uitam indigere, tamq; uarijs incommotis urgeri,
tum

tum uerò in primis pios, quo ad flagitationem auxilij diuini compellantur, suamq; fidem in horum quoq; bonorum petitione exercent. Nec sanè admodum repugno, si quis dicere malit hanc posteriorem fidem tantum exercitia quedam esse illius prioris, quæ remissionem peccatorum accipit, ac Deum per Christum placat.

Hactenus de ista posteriori fide ueluti obiter **Collatio** docuimus iam ad præteritum reuertamur. Monco autem acceptio-
tem hic fidem nobis aliquamò latius patere, quam nis fidei in
nunc usitate in Ecclesijs accipitur. Significat enim hoc scripto
nobis integram conuersionem, seu id totum quod cū usitata,
iam appellam poenitentiam, exceptis fructibus. seu
(ut quidam loquuntur) noua obedientia. Et sic in
sacris liceris saepe accipitur. ut Mar. 16. Qui credi-
derit, & baptizatus fuerit, saluus erit. Ioan. 4. Cre-
didit ipse, & tota eius domus. id est, conuersus est.
Act. 14. Ita ut crederet Iudæorum & Græcorum
magna multitudo. id est, conuerteretur. 1. Cor.
3. Nisi tantum ministri, per quos credidistis. id est,
conuersi estis. Et alibi.

Si quis tamen uolet conferre hanc fidei significa-
tionem cum ea quæ iam pijs doctoribus in usu est,
sciat unicum motum, nempe contritionem in hac no-
stra fidei significatione plus quàm in usitata conueneri.

Libuit autem mihi ita latè fidei uocabulum extendere non studio nouitatis, quod Deus nouit: sed pri-

mum quia uidebam & motum, qui contritionem
 precedit, nempe legalē cognitionem, & alios sub
 sequentes, necessario fidei uocabulo notari, & non
 putabam ex isto toto corpore, quem isti sex mo-
 tus constituunt, ullum membrum excidendū esse,
 presertim cum in eo ita concinnè alternatim cau-
 sa & effectus, motus intellectus & uoluntatis se
 mutuò consequantur. Deinde, quia animaduerte-
 bam etiā sacras literas sic hoc uocabulo usas esse.
 Ne tamē quis existimet nos hac generalitate uocis
 obscurare doctrinā de gratuita iustificatione, po-
 sset ea ostendā quid sit propriissimè fides iustificās.

**Confirma-
 tio diuisio-
 nis fidei.**

SED AGE iam, quod antea sumus polliciti,
 demonstramus sex hosce motus se mutuò hoc ordi-
 ne consequi. Potest autē id ex Psalmis opem ac mise-
 ricordiam Dei implorantibus clarissimè conspici.
 in quorū principio licet animaduertere, præcessis-
 se iam tres primos motus, nempe primum cogniti-
 onem legis & cōtritionem. Sunt enim adhuc initio
 pleni mœrore ac terrore, ut dictum est: tunc uere-
 mur, & querimur nos à Deo desertos esse, Deum
 pœcul à nobis stare, nolle aspiciere miseras nostras:
 & tunc anima nostra conturbata est ualde: tunc ti-
 memus, ne nos Deus in ira ac furore suo arguat:
 tunc sagittas & manus graues Domini sentimus.

Deinde necesse est quoq; præcessisse aliquā co-
 gnitionem promissionum misericordie ac opis diu-
 nae,

n.e., quandoquidem adest desiderium ac petitio eius. Nam ignoti nulla cupido.

Post igitur hos tres motus, qui orationem præcedunt, sequitur desiderium & flagitatio misericordie ac opis diuinæ, qui motus præcipue in exordio orationis ardet, ac principatum tenet. Etsi enim (ut iam diximus) ibi magna adhuc uestigia præcedentis motus, nempe mortis ac contritionis, conspiciuntur: tamen hic motus, nempe diuinæ misericordie imploratio, ibi potissimum ardet, & suum proprium locum obtinet, ibi potissimum clamamus: Misere mei Deus, misere. & Misere mei Deus secundum misericordiam tuam, & secundum multitudinem miserationum tuarum. & Eloquia mea audi Domine, intellige meditationem meam. Attende ad uocem clamoris mei: ac similes ardentes flagitationes effundimus.

Est tamen uerum, quod aliquando orationes etiam altius incipiant, nempe inde à primo motu, id est, cognitione Dei legali. Continent & secundum motum, id est, contritionem, cum orantes confitentur sua peccata, ut oratio Danielis, quæ est cap. 9. incipit à cognitione legali: Domine Deus magne & terribilis. Dein sequitur secundus motus, id est, contritio, inquit enim, Tibi iusticia, nobis autem confusio faciei, &c. cui multum immoratur, ac confiteretur sua & populi peccata. In hac secunda parte, id est,

id est, in confessione miscet & tertium motum, id est, cognitionem Euangelij, his uerbis: Domino Deo nostro misericordia & remissio peccatorum. & aliquanto post, Propter Dominum, id est, propter Christum. His addit & quartum motum, id est expetitionem & flagitationem dignitæ misericordiae: ut cū inquit, Auertatur quæso ira tua. Uē, Audi Domine preces serui tui, & ad orationem tuorum illumina uultū tuum super sanctuariū tuum. Item, Inclina aurem tuam. Item, Audi Domine, remitte Domine, &c. Ac interea, dum hæc Daniel orat, interuenit angelus, qui ei quintū & sextum motum adiungit, id est, exauditam esse eius orationem annunciat, & multa leta de Messia aduentu prædicit.

Porro (ut ad propositū reuertamur) ab hoc quarto motu paulatim oratio ad quintū, id est, ad assensum progreditur. paulatim incipimus plus fiduciae cōcipere, & statuere, quod nostra petitio sit exaudita. Quare sub finem orationis incipimus clamare, Dominus exaudiuit orationem meam, Dominus preceationem meā accepit. Et, Desiderium afflictorum exaudiuisti Domine, tu certificabis cor eorū, quod audit auris tua.

Ex eo assensu concipitur firma fiducia in Deū, quam hic motum sextum nominamus. Quare tūc demum læti Deoq; fidentes clamamus, Nō timeba
à mul-

à multis myriadibus. Et, Domini est salus, super populum tuum benedictio tua. Et, In pace simul quiescam & dormiam, quoniam tu Domine solus in fiducia me habitare facis.

Quamquam autem omnino ita se hi motus consequuntur, non tamen semper exactè ac præcise à se mutuo seiungi possunt. Nam, præsertim ubi est maior luctus in oratione, ibi multa ex præcedentibus motibus in sequentibus repetuntur. In expetitione ac flagitatione auxilij multum adhuc mortis & contritionis conspicitur. in faciendo assensu, seu cum iam constituere conamur nos exauditos esse, subinde expetitio seu misericordie Dei imploratio iteratur, & in fiducia subinde cogitatione promissionis assensum repetimus.

Ac est obseruatione dignissimum, in his sex motibus semper alternatim se mutuo subsequi intellectus & uoluntatis motus, & semper motum intellectus esse causam efficientem, motum uero uoluntatis esse eius effectum. Sicut natura comparationis est, ut noticie sint cause motuum cordis & uoluntatis iuxta sententias. Ignoti nulla cupido. Item, ἐν τῷ ἀγαπᾶν γίνεται τὸ ἐγᾶν.

Primus motus est noticia Dei legalis in intellectu consistens. Secundus, ac ex primo proueniens, est contritio seu perterrefactio quedam, que uoluntatis sunt & cordis. Tertius est cognitio Euangelij, qui

Miscri ali quando motus, & non penitus distingui.

In motibus fidei tres esse causas et tres effectus alternatim se mutuo subsequentes.

lij, qui est iterum motus intellectus. Quartus est de
 fideriū ag, uti boni, ac eius petitio. qui est rursus
 cordis ac uoluntatis motus ex tertio, id est, ex co-
 gnitione boni generatus. Quintus est certò assen-
 tiri & statuere in animo te exauditum esse. quod
 est intellectus proprium. Sextus est illa fiducia in
 Deum ex assensu generata, & illud omnia bona si-
 bi de Dei benignitate plus quàm paterna pollice-
 ri. quod cordis ac uoluntatis est.

Sex fidei motus ab
 experiētia
 in alijs re-
 bus confir-
 mantur.

Potest & in alijs rebus acquirendis animad-
 uerti, quòd isti motus hoc ordine naturaliter se mu-
 tuò consequuntur. Exempli gratia, in ualitudine
 curāda primūm ægrotus debet agnoscere se ægro-
 tare, idq; magnum malum esse, ac summo opere fugi-
 endum. quod cum duobus primis fidei motibus con-
 ferri posset.

Deinde, cum discit alicubi medicum aliquem
 esse, qui eum possit curare, querit eum, orat ut sibi
 misero opem ferat. Quibus actionibus admodum
 similes sunt noster tertius & quartus motus.

Tertio, si medicus fide dignus homo habetur, si
 sue artis gnarus, ac in curandò fœlix, siq; suam o-
 ranti ægrotò opem pollicetur, ægrotus eius pro-
 missioni acquiescit. fiduciam suam in eum collocat,
 & omnino letus breui se conualiturum sperat.
 Que aptissimè nostros duos ultimos motus repre-
 sentant.

Sed fortè hæc clarius & utilius in ueris ac uiuis exercitijs piorum cõspici possent, quàm in hac tenui & ieiuna uerborum explicatione. Poterüt igitur singuli pij hosce motus in seipsis experiri, ac in ipso corde sentire, præsertim ij qui uehementius ac in breuiori tempore quasi uiolentiùs mortificantur ac uiuificantur.

Nos tamen tam Dauidis exemplum 2. Sam. 12 scriptum, spectandum proponemus, in quo clare omnes hi motus hoc ordine se consequi conspiciuntur. Nam primùm Nathan ei legem ac minis Dei concionatur, cum dicit: Tu es ille uir. Sic dicit Dominus, &c. Deinde Dauid statim minis illis frangitur, conteriturq; , ac exclamat: Peccauit Domino. Item postea in precatone hanc suam contritionem prolixius exponit, cum inquit: Quoniã iniquitatem meam cognosco, & peccatũ meũ corã me est semper. Item ossa contrita, &c. Tertio, Nathan subito subiungit concionẽ Euangelij. Sic enim inquit: Etiam Dominus abstulit peccatum tuum: non morieris. Quarto, Dauid audita concione Euangelij, expetit illud beneficium, & flagitat à Deo, ut sibi contingat. Clamare enim incipit, Misere mei Deus secundum misericordiã tuam, & secundum multitudinem miserationum tuarum dele iniquitates meas. Quinto, sub finem precatonis statuit se exaudiri. ideo dicit: Cor con-

Exemplo
Dauidis
sex isti mo-
tus fidei, p-
bantur.

tritum & humiliatū Deus non despicies. Sexto,
iam incipit in Deum placatum cōfidere, omniaq;
bona sibi de eo tanquam patre benignissimo polli-
ceri. Recipit leticiam & pacem cordis, mutat ue-
stes, & Basabæam uxorem suam consolatur.

Pictura Quoad autem adhuc paulo evidentius ostenda-
quædā fi- mus quid sit fides, & quā simplici ratione nostra
dei & iusti iustificatio ac salus peragatur, breuiter, quantum
ficationis. poterimus, rem ueluti pictam ob oculos spectandā
proponere conabimur.

Deus cum uideret genus humanum per unicitū
lapsū in ingentem molem peccati ac æternum
exitium immersum esse, ingeni misericordia, ac
ineffabili deliberatione & consilio sanctæ trini-
tatis inuenit modū, quo miserrimæ creaturæ auxi-
lium ferri possit: & tota re preparata ac cōfecta,
Apoc. 13. (nam agnus à condito orbe mactatus est) uenit a-
liās in propria persona, aliās per angelos, aliās
per prophetas ac alios doctores ad homines, expo-
suit, & quotidie exponit eis primum ingentem
uim mali quo obruti iaceant. Deinde illis, qui hoc
crediderunt, suamq; calamitatem agnoscentes do-
luerunt, indicauit & indicat, quòd admodum li-
benter uelit eos ex hoc tanto malo, certa quadam
uia per suum filium liberare.

Hoc audito, homines oportet non solum utcum-
que credere, sed etiam serió desiderare ac flagita-
re illud

re illud auxilium, & clamare: Imò ita, ò Domine, ser opem pro ingeni misericordia tua, sicut polliceris, ser opem. Atque in tali clamore oportet unumquemque (quandoquidem ipse Deus per uerbum & sacramenta sic mandat) certò statuere, quòd uerè iste Deus uelit hoc modo nobis auxiliari, imò iam auxilietur. Hæc dum mens ita statuit, concipit iam letam quandam fiduciam in Deum placatum.

Hoc ipsum igitur est fides, hoc inquam primum Deo te docenti de ingeni malo, à quo sis oppressus, certò assentiri. Deinde, moueri illo tanti mali aspectu. Tertio, eidem docenti te de sua erga te uoluntate, quòd scilicet tibi opem ferre paratus sit, fidem tribuere. Quarto, uehementissime orare, instare, ac flagitare, ut quamprimum tibi opem ferat. Quintò, in hac flagitatione certò apud te constituere, quòd iste uerax & benignus Deus, tibi sua promissa præstet, & integrè eius promissioni assentiri. Sextò, huic tam benignissimo Deo fidere, & de eo tibi omnia bona polliceri. Hæc igitur est uera & uiua fides.

Diffidentia uerò & impiòrum & etiam pio. Quædã deum est multiplex. Impij aut horum nihil penitus diffidentie credunt, ut Epicurei: aut si quædam utcumq; creuarietate interponũ diunt, tamen non seriò credunt. ut Cain ante occisam Abel, & Iudas ante proditum Christũ, etiam-

si utcuq; credebant esse Deum, tamen non uole-
 bāt uerè agnoscere se esse miseros peccatores, mul-
 to minus misericordiam Dei magnificiebant. Post
 occisum uerò fratrem Cain, & Iudas post proditū
 Christum, uerè agnoscebant se esse miseros pecca-
 tores: sed nolebant credere Deū, qui iustus iudex
 est, eis pro sua ingenti misericordia serio uelle opi-
 tulari, (sicut nec diabolus credit) multo minus se-
 quentes motus addebant.

Porrò pij cum in his ipsis sunt sepe imbecilles,
 ut uix tantum fidei sepe habeant, quantum est gra-
 num sinapis, tum uerò & in sequentibus motibus.
 Non ardentem petunt misericordiam à Deo, non
 certò assentimur promissionibus inter orandum.
 Postremò non satis fidunt huic benigno patri, nec
 constanter ab eo omnia bona expectant: sed in pe-
 riculis trepidant, & in dilatione auxiliij desperāt.
 quod multa Israelitarum & Apostolorum exem-
 pla testantur.

Alia fidei
 & iustifica-
 tionis pi-
 ctura.

Verum ut ad propositū reuertamur, res plane
 eodem modo peragitur, ac si uel amicus uel aliquis
 alius uir bonus uidens te inscium in magno aliquo
 malo esse, accederet te, ac primum te de tua cala-
 mitate admoneret, postea etiā auxiliū ultrò defer-
 ret: tibi profectò oporteret te & morbū agnoscere,
 & promissum medicamē obnixè flagitare. Aut (ut
 adhuc crassius & clarius dicamus) perinde hæc to-
 ta res

ta res

ta res perficitur, ac si quis bonus homo uidens te iã fame percunã, motus misericordia accurreret, ac cibum polliceretur: ibi certè non solum utcunq; assentiri te oporteret eius dictis, sed etiã exclamare, Obsecro des quamprimũ, nam iam fame pereo: & manibus, si quid offerret, citissimè arripere, & comedere. Illud igitur dici posset fides, non solũ utcunq; assentiri uerbis cibum offerentis, sed etiam urgere, & precibus, & ambabus manibus exporrectis, ut quamprimum alimẽtum consequi possis, ac eo te semimortuum reficere. Qui uerò non hoc modo, sed qualicunq; solummodo noticia promissiones Dei excipiunt, nã illi clarè significant, se non admodum esurire iusticiam Dei. Hinc simul & iusticiæ ac salutis nostræ simplicissima uia cognosci potest. Nam primum Deus uult nos agnoscere ingentem miseriam nostram, ad eiusq; aspectum exhorrescere, postea gratuitum auxilium flagitare, & accipere.

Sic & Dominus ipse docuit salutem nostram nihil aliud esse, nisi inuitari ad splendidissimum ac lautissimum conuiuium. Tametsi uerum est, quòd & accedentes conuiuium debeant magnificare hanc inuitationẽ, ac non contemnere eam præ suis rebus ac negocijs, & postea in conuiuio habere uestem nuptialem, seu conuiuio conuenientem: id est, nõ oportet insanire cõuiuas, maledicere inuitati,

Et uerberare assidentes: sed & erga autorem con-
 uuij grato animo esse, laudare eius bonitatem, &
 cum alijs conuiuis amant er & suauiter conuiuari.
 Nec tamen inde sequitur, illam eorum modestiam
 meritam esse conuiuium.

Hæc de gratuita iusticia obiter interfertur, quòd
 cum præcedentibus erant coniuncta. postea suo lo-
 co prolixius aliquid de ea dicam. interea tamen et
 horum lector meminisse poterit. Sed iam ad expli-
 cationem fidei reuertamur. Fides est non solum au-
 dire se inuitari ad conuiuium, & utcumq; credere
 esse paratum conuiuñ, seq; inuitari: sed & se in-
 dignissimum hoc conuiuio agnoscere, & tanem
 magnificere hanc inuitationem, lætum ad hoc con-
 uiuium accurrere, orare, ac ardentissimè flagitare
 dominũ conuiuij, ut quemadmodum per suos præ-
 cones significauit, ita plane pro sua ineffabili be-
 nignitate dignetur se indignissimos hæc tanta fœ-
 licitate beare.

Quod fi- Sed ita est profectò, ij homines qui affirmant
 des non sit fidem esse tantum cognitionem, ostendunt se uero-
 tantum co rum exercitiorum fidei penitus inexpertos esse.
 gnitio.

Nam primùm omnes consolationes, quæ mul-
 ta & amplæ sunt in scripturis, ac Christiano homi-
 ni maximè necessariae, penitus inanes fiunt, si eius-
 modi fide nõ accipiuntur, quæ Deo confidat, sibi fa-
 uorẽ ipsius ac omnia bona de eo polliceatur. Nam
 nesse

nosse eas tantū sicut diabolus aut Iudas nouit, nullo modo satis est.

Hoc enim ipsum agit Deus illis plusquā maternis ac maternis compellationibus, aliquoties etiam iuramento confirmatis, Matt. 7. *Quanto magis pater uester coelestis, &c. Esa. 49. Nunquid poterit obliuisci mater infans sui. Psal. 91. Cum ipsum in tribulatione, Inuocauit, &c. Esa. 55. Omnes sitientes uenite ad aquas. Matt. 11. Venite ad me omnes qui laboratis ac onerati estis. Ezech. 33. Vivo ego nolo mortem peccatoris. His in quā alijsq; sexcentis eiusmodi dictis hoc ipsum agit Christus, ut nos miseros peccatores de rebus nostris penitus desperantes, grauissimoq; peccatorum onere oppressos, ac prae oculis iam aeternam mortem habentes, in se confidere, ac recipere animum adhortetur, compellatq;.*

Ideo nobis brachia plus q̄ materno affectu obuiam exporrigit, ut nos iam moribundi nos ipsos in eius sinum, praeter spem in spem credendo, (id est, contra omnia nostra pessima merita in unicum Christi meritū respiciendo) rejiciamus, quo ab eo foueamur, ac noua luce uitaq; donemur.

Sed homines securi ignorantes peccati magnitudinem ac iram Dei, Consolationes coelestes uilipendunt, ac doctrinam de fide eas accipiente, uel uident, uel etiam execrantur. Verū timentes

Deum, ac exercitiorum cōscientiæ non in experti sciunt, quantus sit & consolationum cœlestiū et si dei eas accipientis, cisq; sese in hac miseriarū ualle fulciemus usus.

Quam multi pij magnitudine suorum peccatorum, iræ Dei ac æternarum poenarum conterriti, cum Iuda collum laqueo insererent, aut certè prolata Caini sententia, Maior est iniquitas mea quam Dei misericordia, à conspectu Dei discederēt, eiq; perpetuò ualedicerent, nisi ad fidendum Deo consolationibus Euangelicis excitarentur.

Proinde ne patiamur hanc doctrinam de fide diuina benignitate fidente, cōscientijs longè maxime necessariam, ac iam postremis temporib. postliminio generi humano restitutā, ab hypocritis & diabolo nobis eripi.

Secunda ratio, quæ non potest esse seria cognitio practica ac uiua cognitio gratiæ Dei, tam boni, tam omnibus necessarij, tamq; obuij, ut illud non summe expetat, & ut sibi contingat, à Deo non flagitet? Aut interpetendum, cum Christus iubeat ut credamus nos exaudiri, item dicat, quòd petens accipiet, & pulsanti aperietur, his promissionibus ueluti cœlitus datis responsis non assentiatur? Aut cum assensu

ius sit, statueritq; se exauditū esse, ac habere Deū placatum, non fidat isti omnipotenti patri, non totum se ei dedat, non totus ex eo pendeat? Quicūq; igitur motus consequentes nō habet, ille ne noticiā quidem ueram ac uiuam habet. De hominibus loquor: nam diabolus scit promissiones ad se non pertinere. Hęc mihi profectō omnia ita ordine ac naturali quadam causarum effectuumq; cōiunctione coherere uidentur, ut, si una aliqua particula ex eis subtrahatur, ipsum totum ruiturum existimem.

Nec semel tantum in uita pijs ordo motuum Perperuā se mutuo consequitur, sed subinde iterum reuolui esse motur (iuxta illud, Ex fide in fidem) ac penē tota uita um fidei priorum in his præcipuē exercitijs consumitur. reuolutio- Subinde enim nobis iterum de ira Dei, deq; peccata nem. tis nostris cogitandum est. Subinde & promissiones Dei largissimæ animo reuoluendæ: quibus inuitati, ueluti filiulus pomo à patre ostenso, accurrere, obnixeq; flagitare debemus, ut nobis illa promissa conuigant. Cumq; mandatum sit Dei, ut orantes exaudiri se propter Christum credant, iam remissione peccatorum ac fauore Dei, ueluti pomo quod à patre impetrato, læti fruimur, & sic quotidie remissionem peccatorum flagitamus: sic quotidie caro mortificatur magis ac magis, & sic in nouum hominem adulescimus, sicq; iustus iustificatur

tur adhuc. sicq; iuxta Augustini dictum, subinde intramus ad Deum peccatores, & subinde eximus absoluti & iustificati. In tali nimirum circulo tota piorum uita uoluitur & absunitur.

Ad hunc fidei accrescens quasi quendam perpetuum circulum & exercitium respexisse Paulū opinor, cum inquit Rom. 1. reuelari in Euangelio iusticiam Dei ex fide in fidem. Neq; enim satis est semel fide iustificari: sed subinde remissio peccatorum, & reconciliatio flagitanda est, ita tamen, ut per ista exercitia semper fides augeatur & adoleseat. Similes locutiones & alibi in scriptura reperiuntur, ut Psalm. 84. De uictoria in uictoriam exiunt. id est, subinde maiores uictorias consequuntur, seu potentiores fiunt. Item, Jer. 9. De malicia in malitiam exiuerunt. id est, subinde deteriores facti sunt. Item 2. Cor. 3. Transformabimur à gloria in gloriam, id est, ex hac inchoata presentis uitæ gloria in illam perfectam futuræ.

Nullius Ac est profectio pijs hominibus serio ad uigilandum, ne uel unicum horū sex motuum negligant, sed sese diligenter in singulis exerceant. Nam persæpe unicus aliquis horum motuū ualde neglectus paulatim totam fidem labefactat, ac eradicat, ut quàm multos perdit neglectio minarum Dei, ac omissa contritio, (uel quod idem est) securitatem. Quàm multos autem meditationis promissionum

diuinarum intermissio? Porro intermissio ueræ in-
 uocationis, est ipsissimum uenenum Christiana
 homini. Denique cum diffidentia, nempe con-
 trario sexti motus, perpetuum nobis bellum est
 cui nisi sortes fide resistamus, citissime nos au-
 xilio Dei priuatos in exitium conijcit. ut Petrus
 quamprimum incepit diffidere, incepit & sub-
 mergi. Ac ualet etiam hic præceptum illud, Prin-
 cipijs obsta, &c. Nam quanto plus in quocunq[ue]
 demum horum motuum daemone ac carni no-
 stre cedimus, tanto fit & curatio mali difficilior,
 & eorum tyrannis inualefcit magis.

Pertinet ad hoc perpetuum exercitium ho-
 rum motuum, seu ad hoc iuge holocaustum, e-
 tiam illa continua ac iuuua uerbi Dei meditatio,
 quam Psalmo primo Spiritus sanctus nobis com-
 mendat. Verbi enim diuini lectione ac medi-
 tatione omnes isti motus in cordibus piorum cien-
 tur, ut Psalmo centesimo decimonono prolixè in-
 dicatur. Illud enim est illa foelix pluuia arêtes cam-
 pos (ut est Esaiæ quinquagesimo quinto) pulcherri-
 mis fructibus fecundans.

Discrimen

PORRO, etsi omnes hi prædicti motus in fide duorū pri-
 necessariò cōcurrunt, rectissimeq[ue] fidei nomine de morum fi-
 notantur, sicut hætenus declarauimus: tamen ob dei motuū
 seruandum est, permultum differre duos priores à quatuor
 motus, qui rectè legales dici possunt, à quatuor po-
 sterio-
 bus.

sterioribus, qui Euangelici rectè dicentur. Nā per priores illos duos iusta ira Dei de cælo patefit, & miseros peccatores confringit, conterit, interficit, ac usq; in tartara protrudit, omnesq; in uniuersum sub peccatum conclusos æternæ damnationis reos esse conuincit. Lex enim iram operatur, teste Paulo Rom. 4.

Effectus Per posteriores uerò quatuor (qui sunt proprie
quatuor fides iustificans) misericordia Dei fractos, conri-
posteriorū tos, condemnatos ac interfectos istos peccatores
fidei motu ab inferis reducit, ac uiuificat, remittēdo peccata,
um. adoptando, regenerando, & dando eis spiritū san-
ctum, aliāq; bona.

Semper itaq; cum scriptura dicit nos fide iustifi-
cari, ut Rom. 3. resuscitari, ut Coloss. 2. uiuere, ut
Abacuc 2. Gal. 2. & Rom. 1. habere propitiatio-
nem per fidem, Rom. 3. stare fide, Rom. 11. & 1.
Cor. 1. per fidem accipere benedictionem & pro-
missiones, Gal. 3. saluari per fidem, Matth. 9. Eph.
2. per fidem habere accessum ad Deum cum fidu-
cia, & habitare Christū in cordibus nostris p̄ fidē
Eph. 3. fide purificari corda, Act. 15. petere in fi-
de Iacob. 1. Marc. 11. semper, inquam, posteriores
quatuor fidei motus inelliguntur (qui tamen nisi
duo priores præcedant, esse non possunt) nempe
primò, agnitio promissi boni, id est misericordie
Dei: deinde, expetitio ac flagitio illius promissi bo-
ni:

ni: tertio, assensio in oratione: quarto, fidere iam placato Deo, eiq; se totum dedere, ac ex eo uelut à maternis uberibus pendere. atq; hi quatuor posteriores motus sunt proprijsimè fides iustificans.

Paulus ad Gal. 2. pulchrè utriusq; partis fidei seu utrorumq; horum motuum effectus describit, cum inquit. Ego enim per legē legi mortuus sum, ut Deo uiuam. Christo conuicifixus sum, uiuo autem non amplius ego, uiuit in me Christus. Quòd autem nuuc uiuo in carne, uiuo fide filij Dei, qui dilexit me, & seipsum pro me tradidit. Docet prium se cognitione legis interfectum ac crucifixum esse: deinde se uiuere fiducia passionis Christi. Sic & Christus hosce motus Marci primo distinguit, Pœnitentiã agite, & credite Euangelio. Ita credere magis Euangelicis quàm legalibus motibus tribuitur.

Ex istis quatuor motibus posterioribus tres ultimi, nempe expeditionem, assensum & fiduciam, iam communiter synceri doctores nomine fiducie complectuntur, quod etiam in ueteri Testamento plerumq; fieri superius docuimus.

Sæpe quoq; exprimunt Hebræi tres posteriores motus admodum eleganti metaphora uerbi תַּוֹוַיּוּב inuiti, quod uerbum mihi uidetur uel in primis dilucidè rem alioqui inuisibilem ueluti ob oculos spectandam proponere. Quemadmodū e-

nim uel imbecillius homo, uel alius quispiam in loco lubrico & admodum periculoso, baculo innititur ne cadat: ita peccator in conuersione conterritus, contritus & debilitatus fulcro per euangelium & sacramenta porrecto (nempe cognitione paternæ Dei erga se uoluntatis) se sustentat, erigit & contra suam imbecillitatem luctatur. Et alioqui alius quilibet pius hoc modo sese isto baculo fulcit, cum in assequenda remissione peccatorum, tum & in alijs omnibus luctis ac summis discriminibus.

Nec multum mihi ab hac metaphora distare ut decur Germanicū. *Sich auff Gottes uerheyschung uerlassen*, quo multum concionatores utuntur. Nam *Sich uertroesten, uertrawen*. & *Troestliche zuuersicht* haben, que nec ipsa quidem mala sunt, magis in propria quàm figurata significatione accipiuntur.

Causa quare usitate tres motus unico nomine comprehendātur. Nec omnino caret ratione, quòd uno nomine, utpote fiducia, inniti, *Sich uerlassen zuuersicht* haben, uel similibus, istos tres motus multi (ut dictum est) complectuntur. Nam etsi uerum est, quòd antea diximus, in primo istorum trium motuum re gnare præcipuè ardentem boni agniti, nobisq; summe necessarij expeditionem: in secundo uero assensum, & in tertiã letã illam in iam placatum Deũ fiduciam, & illum spiritus ac cordis clamorẽ

EA pater: tamen nec prius quidem motus sine omni fiducia est. Nec enim peteremus, nisi aliquid spei iam subesset nos impetraturos. Nā ab eo quē simpliciter nobis iratum putamus (ut de Deo ante auditum Eua gelium sentimus) nihil audemus petere. Multo uero minus secundus motus est sine fiducia, cum iam concludimus Deum hanc nostram precationē exaudire. Et nihilominus satius est singulos motus suis nominibus à potiori seu regnante affectu sumptis denominari.

Habet quoq; illa usitata docēdi ratio, quod nempe uero generalis fiducie uocabulo tres isti motus à sitatæ generalitatis plerisq; cōprehēduntur, suum usum. Prodest enim ueritatis ad hoc, ne multitudo tenuitasq; partiū memoriā, præsertim rulum au litorum effugiat.

Hec tamen altera aliquanto exactior partitio vsus ex multis nominibus utilior est. Nam primum nonnū etioris bil magis, præsertim attentiorib. auditoribus, rem partitio ob oculos subijcit, totamq; fidei formam euoluit te nis fidei explicat.

Secūdo non solū τὸ ὄτι, sed etiam τὸ διότι ostendit: id est, non solum quid sit fides, sed etiam quare fide tantum promissiones Dei apprehendamus, & non aliquo alio instrumento (de qua tamē re postea prolixius dicitur) quia scilicet fides sit agnitio ultrò oblatarum promissionum, flagitatio illarum, in flagitatione assensio, & postremo fiduciam

ciam in impetratam Dei misericordiam habere, seu acquiescere in agnito & impetrato bono.

Tertiò docet, quòd oratio rectè in fide comprehendatur, & quòd sit præcipua pars actus ac ueluti medulla fidei.

Postremò etiam excludit inanem multorum fiducia, qui sine uera inuocatione securi uiuunt, ac putant se rectè fidere Deo, cum tantum umbram quandam ultimi horum trium motus, id est fiducia habeant: duos uerò priores penitus negligant, aut etiam ignorent.

Fide iusti- Ex hac descriptione spero facile intelligi posse
ficari quid quid sit quod Paulus dicit, per fidem iustificari ho-
fit. minem, nempe tanquam per instrumentum quod-
dam, quo unico misericordiam Dei, merito Christi nobis obblatam, apprehendimus.

Duo instru- Rectissimè enim credo dici posse, in nostra iusti-
mèra in iu- ficatione esse duo instrumenta, alterum ex parte
**stificatio- Dei, alterum ex parte nostri.
ne.**

Instrumen- Ex parte Dei est eius uoluntas uel promissio in
rum Dei iu- uerbo & sacramentis patefacta, & nobis pro-
**stificantis. posita, seu etiam ipsum uerbum & sacramenta.
Nam & uerbo Dei mundari dicuntur pij Ioannis
5. & per baptismum regenerari ad Ephesios 5.
Tit. 3. Ioannis 3.**

Ex parte nostri est fides illam nobis propostam Dei uoluntatem seu promissionem excipiens.

Quæ

Quæ instrumenta perinde sibi mutuò obuiant, ac manus diuitis stipem porrigentis, & manus pauperis eam excipientis. Per hæc enim potissimū duo instrumenta Deus nobiscum agit, nobisq; æterna bona cōmunicat. Spiritus sanctus autem utriq; horum instrumentorum uitam præbet, nam & uerbum facit efficax, & fidem in nobis generat. Hæc impetratio & ualde dilucida est, & etiam procul dubio uerissima.

Alterâ interpretatio huius dicti, nempe quòd per fidem iustificari sit correlatiuè intelligendū, id est, per meritum Christi, quod fides respicit, ut falsa non est, ita mihi aliquanto obscurior uidetur. Dilucidius enim futurum opinor, si distinctis causis dicamus, nos per misericordiam Dei ac meritū Christi iustificari, tanquam per causam efficientē, per uerbum autem & sacramenta ac per fidem, tanquam per causas instrumentales.

Et sic simul (ut & hoc moneam) certius uitare Vfus do-
tur cū Papistarum error omnia operi operato, ctrinæ de
& sacramentorum efficaciam tribuentiū, fidem ue duobus in
ro Christi passione per sacramenta annunciata & strumentis
testificata uitentem negligentiam: tum Anabapti
starum, & aliorum fanaticorum, qui spiritum &
fidem sine uerbo & sacramentis se habere posse
opinantur, eamq; solam neglectis illis omnia perficere. Clare enim cerni posset, quòd cum sint duo
f præ-

precipua instrumenta, quæ in nostra salute peragenda sibi mutuò obuia concurrunt, nulla plane salutaris actio sit consecutura, si alterutrum ex illis instrumentis aut subtrahatur, aut non recte alteri obuiam exporrigatur. Idq; cum diabolus optime sciat, studiose doctrinam coelestem de nostra salute differentem iam ministeriū sacramentorum & uerbi, iam fidem eleuando mutilat, ac truncat.

Nec uereor ne hac interpretatione in aliquam opinionem de merito fidei incidamus, gratiæ & iusticiæ aliquid detrahere uideamur. Cum primum non possit dici meritum, quòd mendicus manum porrigit, qua stipem excipiat: deinde hoc ipsam instrumentum nempe fides sit donum Dei, ut Apostolus ad Philip. 1. testatur.

Quin potius ex hac explicatione, quòd fides sit quædam mentis manus, rectè intelligi poterit, quòd fide iustificari sit idem, ac gratis iustificari, seu precario iustificari. ex qua natura fidei & Paulus Romanis quarto argumentatur: Si Abraham fide iustificatus est (ut scriptura testatur) igitur gratis ac precario, & non ex merito operum. Rectè enim, ut opinor, monet ibi doctissimus uir M. Bucerus, uim argumenti non in uerbo *legis* sed in fidei natura sitam esse, & ex fidei ingenio Paulum concludere, Abrahamum gratis iustificatum esse.

Hanc naturam fidei Paulus eodem capite indicat, cum inquit: Ideo per fidem, ut sit gratis, ac ut sit firma promissio. Perinde enim est, ac si diceret, deo precario & non ob meritum contingit salus, ut sit gratuita, ac per consequens firma promissio. Atque hæc de fide, eiusq; partibus seu modis, deq; salutis nostræ instrumentis dicta sint.

TERTIA PARS, QVOD
Sola fide iustificemur.

VNC uerò locus postulat, ut dicamus aliquid de nunc controuersis quest. onibus, utrum per solum Christum sola fide apprehensum iustificemur, et saluemur, an uerò per opera. Et si per solum Christum fide apprehensum, quid opera ad rem faciant.

Nam obijciunt Papiſtæ docentibus de gratuita iustificatione, que fit per solam fidem Christi beneficia apprehendent, e Quomodo sala fide, siquidē necesse est adesse bona opera? Aut si sola fide iustificamur, non sunt igitur necessaria bona opera. Prohibetis igitur bona opera. peccabimus igitur. Planē sicut olim hypocritæ Pauli doctrinā de gra

Propositi-
tio huius
tertiæ par-
tis.

Calumnię
Papistarū.

tuita per fidem iusticia calumniabantur. Sed pronunciat de eis uicissim Paulus, quod eorum condemnatio iusta sit.

Quamquam autem eiusmodi homines nec digni sunt responsione, nec eis illa etiam si optime fiat, prodest: adhuc ab alijs sepe responsum est: tamen quoniam Ecclesie semper in hac uita pugnandum est cum calumniatoribus, siue homines sint, siue diaboli, qui etiam ab hoc præclaro artificio nomen nacti sum, dicemus & nos quedam ea de re: ac prius quidem probabimus nos per opera non iustificari, postea uero demonstrabimus nos per solam fidem iustificari.

Primum autem esset perutile & ad huius questionis explicationem, & ad aliarum multarum, cognoscere cuiusnam conditionis simus, ac quomodo se res nostræ rationesque cum Deo habeant. Nam Error multorum de conditione hominis. plerique homines diabolico fastu tumentes & consuetudine uitæ humanæ decepti cogitant, se perinde ex æquo cum Deo agere, & contrahere, sicut cum suo uicino. Si operor meo uicino, cogitant, Debet mihi mercedem: si non uult dare, nolo ei seruire. Sin uult gratis dare, liberum mihi erit uel seruire ei uicissim, uel non.

At Dominus Iesus, qui ueræ patris magnitudinem, & patris contra nos miserrimos peccatores iustissimam iram cognouit, quiq; cum Deus esset, formam serui accipiens, exinaniiuit se, ac pro nobis fugi-

SOLA FIDE IUSTIFICEMUR. 15

fugitiuis seruis & sanguinem sudare coactus est, & ignominiosum supplicium perpeti, longè aliã esse nostram conditionem Luc. 17. declarauit, cum ait: Quis aut̃ uestrum est habens seruum aram em aut pascentem, qui egresso ex agro (nempe uespere iam defatigato sitiendi & esuriendi) dicat statim, Transi, & accube: ac non potius dicit illi, Para quod cœnem, & præcinge te, ac ministra mihi, donec edero ac bibero, & post hæc edito ac bibito tu? Niam gratiã habet seruo illi qui fecit quæ ei imperata fuerant? non puto. Sic & uos cum feceritis omnia quæ præcepta sunt uobis, dicit, Serui inutiles sumus: quod debuimus facere, fecimus.

Hanc similitudinem, uel rei potius ipsius narrationem sic queso paucis perpendamus. Si sit cuipiã iusto homini seruus empticius (quales tẽpore Christi ubiq; terrarum erant plurimi) qui multis annis fidelissimè suo heri seruiuerit, quæro non uerè dici possit promeritus esse manumissionem? Negabis, ut opinor. Si quærã Quare? dices, Quia quicquid omnino facere potuit, hoc iam suo heri debuit. quare si exactissimè suum officium fecit, debitum reddidit, & nihil insuper est promeritus.

Quid autem, si herus ex sua benignitate uult ei libertatem donare? dices, ingenii bonitati heri præter suum meritum tantam rem sibi donanti debet ex animo gratias agere, ac in postcrum ope-

Explicatio loci.

Luc. 17.

86. TERTIA PARS, QVOD

nam dare, ut ei gratus sit. Quid uerò si insuper herus uult eum sibi adoptare, & heredem omnium suorum bonorum facere? Exclamabis, O ingentem heri benignitatem. Nihil aliud debet facere iste seruus toto uitæ tempore, nisi ut heri sui immensam bonitatem prædicet, eamque heri sui beneficentiam præter omne suum meritum sibi contigisse fateatur, ac omnibus modis annitatur, ut ei gratus sit suo isti iam patri: & nihil omnino agat, uel cogitet, quod ei displiceat.

Quid si non multis annis, sed tantum diebus aliquot suo officio recte functus sit, die uerò quapiam non solum negligat suam functionem, sed etiam iniuriam insuper hero inferat grauissimam, quæso manifeste iste seruus sic debeat alloqui herum? Seruui tibi aliquot diebus rectè, seruam & in posterum diligenter. Meretor igitur, ut non castiger. Minime, inquit, nam responderet ei herus: Non surcifer, si mihi aliquot diebus rectè seruiisti, aut in posterum es facturus, non ago tibi gratias, nihil ea re mereris. Cogeris enim ex seruitutis obligatione mihi seruire quàm rectissimè. Ideoque mancipium istud quàm primum uapularet cum sua importuna meriti iactatione.

Sed si procumbens ad genua heri diceret, Mi here fateor me peccasse, & cruce dignum esse, ac doleo factum: sed tamen noui te, quàm sis clemens,
 &

Et quidem pollicitus es te mihi fore clementē herum. proinde obsecro te, ne me cādas, aut certē mihius cādas quān sum promeritus. Sic fortē aliquid impetrarē. Quo autem eidem faciendum erit, si sepius crimen repetat? dices, Tanto magis misericordia heri imploranda erit, si modo sit spes aliqua impetrandi.

Quid uerō si herus pro sua clemētia semel atq; iterum ignouerit, debētne iste nequam seruus dicere, Video miū herum esse clementem, & ignouisse mihi iam aliquoties sine ullo meo merito, proinde peccabo porrō petulantē. Non, respondebis: sed si non uult rectā in crucem agi, debet sic secū cogitare: Heri designati facimus, pro quo optimo iure poterā supremo supplicio affici: quod quoniā mihi heri mei clemētia remisit, omni cura conatūq; contendam, ne iterum tale aliquid committam, neue me in tantum discrimen conijciam. Sin commiserō per negligentiam, aut alioqui aliā culpam, ut sum nihili & nequam seruus, procumbam ante herum, & misericordiam eius, semper supplex implorabo.

Hoc modo si unusquisq; uel maximus hypocritae applicata seruo erga herum, homini nempe erga hominē tur ad profaciendum esse iudicat, quare idem & Christi depositū pręstrine credere non uult, ac agnoscere, & fateri, cedens sese, nosq; alios homines apud Deū nihil aliud quān militudo.

seruos inuitiles esse, nihilq; meritos, etiamsi omnia exactissime faceremus, quæ Deus nobis mandat, fecisse nimirum nos tantum ea quæ alioqui facere obligati eramus. Si autem Deus pro sua ingenti misericordia culpam ac poenam præteritorum peccatorum ac originalis labis remittit, id plane nullo nostro merito contingere, sed mera misericordia Dei:

Quod si pro sua ineffabili bonitate non solum culpam et poenam præteritorum remittere uult, sed insuper sibi nos adoptare, suum sanctum spiritum nobis donare, et nos uitæ æternæ heredes facere, nihil aliud restare, nisi ut toto uitæ tempore et ineffabilem Dei erga nos benignitatem prædicemus, et nullo nostro merito nobis eam conuigisse serio et ex animo fateamur: caueamusq; omni cura et conatu, ne istum tam benignum erga nos patrem unquam ullo modo offendamus.

Cum uero non solum nunquam satis rectè nostrum officium exequamur, quin etiam contraria faciamus, ut non solum non diligamus Deum ex toto corde, aut proximum sicut nos ipsos, sed etiam odio habeamus, ac iniuria afficiamus (sicut teste Paulo nemo legi satisfacit, ac etiam iustus septies in die cadit) cur igitur nolunt agnoscere, ac fateri hypocrite, se ac nos non solum inuitiles seruos esse, sed etiam damnosos, et in herum contumeliosos, omnibusq; crucibus dignissimos, nihil nos haec lenis nec

meritos esse, nec in posterū mereri posse. pro quo merito uel minima pars culpæ aut pœnæ nobis remittatur? Quare nolunt nos & credere & clamare cum Daniele propheta Dei sanctissimo, Tibi Domine iusticia, nobis autem confusio faciei, & exaudi nos propter Dominum, prostratosq; coram Deo uociferari remitte debita, remitte? Præsertim cum nos longè magis obstricti Deo. simus, quàm ullus seruus suo heri: & nulla sit proportio comparationis serui ad herum, id est, hominis ad hominem, & hominis ad Deum creatorem cœli & terræ: nec sit ulla æqualitas nostræ offensæ contra Deum, & serui contra suum herum. Ac denique quicquid seruus facit, id proprijs uiribus facit: at nos si quid sumus, gratia Dei sumus. nihil planè habemus, quod nõ ex gratuita misericordia Dei acceperimus.

Sed õ ingentem ac planè diabolicã superbiam Superbia
& arrogantiam cum omnium hominum, tum præ & arrogã-
& arrogantiam cum omnium hominum, tum præ & arrogã-
cipuè hypocritarum, quàm difficile est eis se co- tia hypo-
ram Deo prosternere, uerè agnoscere & fate- critarum.
ri, se esse plus quàm inutiles seruos, nec illa quidem
scisse quæ debuerant, tantum absit ut supra so-
lutionem debiti sint aliquid promeriti. Quin illi
contrà contendunt se non solum debitum persol-
uisse, sed etiam ultra solutionem debiti meritos:
nec solummodo tantum promeritos esse, quantum

99 TERTIA PARS, QVOD

sibi ad suam salutem satis sit, sed etiam habere opera supererogationis (dixissent rectius supereructationis) quæ alijs uendant, aliosq; per illa saluent, ac beent.

Arrogantius profecto & contemptius egimus eum Deo in Papatu quàm hie in terris cū hominibus facere auderemus. Quis enim mendicus tam effrons inueniri queat hic in terris, qui auderet diuiti homini dicere, se meritū grande aliquod præmium, quia mendicando multum ipsi obstrepuerit? aut si tamen aliquis tam superbus mendicus inueniretur, an impetraret aliquid, ac non potius sustibus abigeretur?

At nos ausi sumus ita mendicas nostras precatiunculas (& quales tandem precatiunculas?) Deo ac sanctis offerre, tanquam magni meriti donaria, pro quibus illi nobis uicissim aliquid boni redderent. Quin & diligēter eas globulis uel alijs modis supputauimus, ut sciremus, quantum illarū preciosissimarum opum Deo, uel alijs sanctis dare uelinus, & quantum uicissim illi suarū mercedum nobis reddere deberent. Adeo omnia ad nostrū meritū reduxeramus, obliti penitus magnitudinis nostrorū peccatorum, ac unici meriti Christi.

O utinam fuissetus edocti mala nostra merita tam diligēter supputare, ac cum miseria nostræ magnitudinē agnouissetus, unici saluatoris misericordiam

cordiam implorare, & non mendici superbe opes nostras ostentare, ac ita cœlestes illas gratis oblatas negligere. Sed nostram scilicet iusticiam statuere uolumus, Dei iusticiam ignorantes.

Planè nobis oratio non fuit mendica quædam petitio ac imploratio misericordiæ & beneficiorum Dei (sicut tamè re uera esse debet) sed beneficij datio. Quare si difficulit Deo Pharisæus ille, qui tamen ei gratius agit, quòd sibi illas uirtutes donauerit, agnoscat; se illa opera non ex sese, uerum ex Dei dono præstare: quanto peius nostræ preces in cœlo acceptæ sunt, qui non solum non agnouimus, nos quicquid haberemus, ex Dei misericordia habere: sed simpliciter animo benefaciendi Deo, ac illo beneficio merèdi uicissim ab eo beneficiū, eius maiestatem inter orandum accessimus. Planè uereor, immo sic omnino statuo, illas cuiusmodi nostras orationes nobis uersas esse in peccatū, ut Psalmus 109. inquit. Ita nos hypocrisis & satanas sua superbia & arrogantiâ inflarant, ut oratio, quæ nobis æternam uitam ac omnia bona apud Deum emendicatoria erat, nostræpe culpa nobis in perniciem sit conuersa. Sed ad rem.

Sic ergo concludo: Si seruus, nec meretur quicquam, etiamsi omnia exactè faciat, quæ eius officij explicatio sunt, nec si herus solum ex misericordia ei peccata nis loci Lu remittit, debet propterea petulantius peccare, con- cludo

ca. 17.

eludo inquam, & quidem necessario, nos neq; iustificari per nostra bona opera, sed esse seruos inutiles, etiã si omnia integre faceremus, multo minus eũ tantũ primitias, casq; pertenuis spiritus et noue obediẽtiæ habeamus. Nec tamen bona opera non esse necessario faciẽda, etiamsi Deus gratis ob passionẽ unigeniti filij sui nobis peccata remittit, nosq; uitæ æternæ hæredes facit. Sed nos omnibus uirib. in hoc incũbere debere, ne per uiolationem mandatorum in manus uiuentis Dei incidamus: ac si transgressi mādata fuerimus, tantũ ad misericordiam Dei nobis semper confugiendum esse, non ad nostra merita, quæ nulla sunt, nisi mala.

Similitudo hæc, seu potius rei ipsius expositio, nõ est nostra, sed ipsius Domini Iesu Christi unici saluatoris nostri Lucæ 17. Ego qualẽcunq; declarationem & applicationem ad præsens negotium addidi, ut non sit accipienda sicut de similitudinibus ab hominibus inueniis dici solet, Similitudines declarare, & non probare.

Homines
luto, Deus
figulo in
fa
cris literis
comparat

Est & alibi aliquanto durius, & magis propriè depicta nostra conditio. Nam Deus Esa. 45. & Iere. 18. & Rom. 9. comparat nos luto, seipsum uerò figulo. in qua sententia itidẽ manifestissimum est, nihil planè lutum apud figulum mereri posse, aut de ullis meritis gloriari. Verũ nobis iã priorẽ illam similitudinem accipere uisum est.

SED

SED age, tentemus de hac eadem re loco; **Locus Lu-**
 paulo clarius & exactius dicere, quadoquidem **cx 17. exa-**
 hypocrite tantis questionum tempestates nobis **ctius expli-**
 cient. **catur.**

Christus in hoc loco primum dicit, quod si sit **Seruus re-**
 aliquis seruus, qui uel rectissime suo officio funga- **ctissime he-**
 tur (Id enim intelligit, cum dicit, Si uespere domum **ro suo ser-**
 reuertatur ex agro) nempe defatigatus, sitiens & **uiens nihil**
 esuriens, & tamen ne tunc quidem uel quiescat adhuc, **meretur.**
 uel cibum potum ue sumat, sed paret hero coenam,
 ministret ei per ocium coenanti, ac tum demum cum
 herus satur fuerit, seruus ipse omnibus expeditis
 coenam sumat. Is ipse seruus, qui tam sedulo suo mu-
 nere fungitur, nullam tamen gratiam apud herum
 merebitur. Fecit enim id quod ex iure seruitutis de-
 bebat. Ac per hunc seruum unumquemque Christia-
 num intelligit, ut postea declarat. Docet igitur Chri-
 stus hic nullum hominem, quantumis absolute legi
 obediatur (quod tamen nemo facit) quicquam per suam
 obedientiam apud Deum mereri, sed tantum, id
 quod alioqui debuerat, prestare.

Hic statim obgannunt hypocrite, Si nihil me **Obiectio**
 remur, etiam cum omnia fecerimus, quare igitur hypocrite
 bene operabimur? Si respondero secundum Christi **rum.**
 sententiam in hoc loco positam, & in Paulo ad
 Rom. 8. Quia debitores sumus hanc obedientiam
 prestare Deo, ita sicut Paulus Rom. 8. respon-
 det,

det, Renunciauimus priori uitæ, ac mortui sumus ei, igitur non debemus secundum eam uiuere. Regenerati sumus ac surreximus cum Christo ad nouam uitam, igitur debemus secundum eam uiuere. Item Eph. 2. Cum sitis gratia seruari per fidem, & non ex uobis, & sitis opus Dei ad hoc in Christo conditi, ut posthac in bonis operibus ambuletis, oportet uos deinceps piè uiuere. Item Matt. 5. Sic luceat lux uestra, ut glorificetur pater uester cœlestis, non erunt contenti hac responsione.

Cogitant, Si ego ipse nihil utilitatis in te recipio, nolo operari. Et omnes omnino istæ causæ leui ores uidentur istis sanctissimis hypocritis, quæ ut uelint sua illa tam præclara opera tam inutiliter profunderè. At hinc apparet quantopere Deum diligant, nempe ut longè plus seipsos diligant, omniâque propria ipsorum utilitate, non Dei uoluntate metiantur.

Non sunt contenti opera esse eucharistica sacrificia, sicut Paulus docet, & ad Heb. 13. & ad Rom. 12. (qui etiam aliàs semper postquam docuit primum de pœnitentiâ, & deinceps de iustificatione, postremo addit doctrinam de Noli amplius peccare, quam iustificatis tradit, sicut & Christus) sed uolunt ea etiam propiciatoria sacrificia esse. Proinde age ppendamus, quid tandè nostra opera ad iustificationem ac salutem faciant: quæramusque
id ex

Id ex hoc eodem loco, in quo Christus nostram conditionem exponit.

Seruus iste, qui exactè suo officio fungitur, ac domino rectissimè obedit, si nullam gratiã promeretur, quid tandem plus commodi habet ex sua obedientiã, quàm si planè sit inobediens? Hoc nimirum, quòd nò peccando nò irritat herũ contra se, sed eum talem sibi seruat, qualis ei antea fuerat. si antea infestum nonnihil herũ habuit, per obedientiam cauet, ne sibi eum infestior em reddat. Si neq; amicum, neq; inimicum, talem sibi conseruat: si fauentem, itidem heri fauorẽ sua obedientia retinet. Hoc idem & de nobis nostrisq; operib. dici posset, si ea perfectissimè præstaremus.

Hæc clarius in exemplo Adam probè cogitato illucescent. Nam Adam statim cum esset creatus, iã ex dono creatoris pro iusto habebatur, gratuitũ Dei fauorẽ & beatam illam uitam habebat. Quod probo primum, quia testante scriptura coram Deo erat ualde bonus, id est, placebat Deo. Et q̃a dicit Deus, Quacũq; die comederis, morte morieris, q. d. En iam habes meum fauorẽ, mihi places, ego te bonum creauì, dono te in super uita illa beata, & facio te dominum terræ, idq; tantũ ex mea benignitate. Nunc si uoles mihi esse obediens, conseruabis tibi hæc bona omnia: si minus, amittes ea: & quandoquẽ mandati fueris transgressus, perpetua illa morte

Quid seruus ex sua perfecta obedientia lucretur.

Quid Adamus ex sua perfecta obedientia cõmodi habuisset.

morte morieris. Igitur iam uiuebat uera uita. Lo-
quitur enim Deus ibi non tam de corporali, quam
de aeterna morte.

Poterat igitur Adam per obedientiam suam per-
fectam (quae tunc erat ei possibilis) conseruare illam
iusticiam & uitam, quam Deus, cum eum crearet,
ei donauerat, & per inobedientiam poterat utrum-
que amittere. Per obedientiam autem quantum-
uis exacte praestitam non poterat iusticiam & uitam
mereri, quia iam tum illa habebat ex dono: sed con-
seruare illa gratuita Dei dona poterat.

Perfecta
impletio le-
gis est φυ-
λαξιν καυ-
σα iusticiae.

Ex his sequitur, perfectam obedientiam nihil
aliud ad iusticiam nostram facere posse, nisi ut sit
causa (ut ita dicam) φυλαξιν: id est, nos in eo sta-
tu conseruans, in quo tunc fuimus, cum legi Dei sa-
tisfacere incepimus. si enim penitus non peccare-
mus, Deum semel placatum contra nos denuo non
irritaremus.

Quemadmodum sal conseruat carnes in ea in-
tegritate, in qua tunc erant, cum salitae sunt, et non
dat eis integritatem, sed prohibet, ne magis corru-
pantur, quam antea erant corruptae: sic integra
obedientia conseruat eos qui eam praestant, in eo sta-
tu, in quo tunc erant, cum eam praestare incipe-
rent. Siquidem ueram est quod Dominus dicit, nos,
cum omnia fecerimus, facere quod debemus, & ni-
hil gratiae promereri.

Proinde

SOLA FIDE IUSTIFICEMUR. 94

Proinde si quis sit, qui post impetratam per Christum remissionem peccatorum, acceptationem apud Deum, ac regenerationem exactissime legi Dei obediatis illam gratuitam iusticiam ac fauorem Dei non amplius peccando illam conseruaret, Deumque sibi denuo iratum non redderet.

Sic angeli iam per suam perfectam obedientiam conseruant id quod semel in creatione gratis acceperunt, & non acquirunt subinde suis meritis absolutiorem quandam uel iusticiam uel felicitatem. Sic & nos in altera uita conseruabimus eam iusticiam & adoptionem, quam gratis propter meritum Christi accepimus: & non subinde absolutiorem iusticiam operando consequemur.

Cum uero in hac uita nemo sit hominum, excepto Christo, qui non sit mendax, & seipsum laetatur etiam post regenerationem, quod prolixius a nostris preceptoribus probatur, & ab aduersariis iam conceditur: sequitur, istam nostram multatissimam obedientiam non solum non conseruare iusticiam per Christum gratis donatam, sed continue iram Dei contra se excitare. Quare cum negare non possimus nos habere peccatum, teste Iohanne, cogimur accedere nostrum aduocatum, quem apud Deum habemus, nempe Dominum Iesum, ac per eum assidue flagitare, ut nobis pater remittat peccata nostra, pro qua re, ut et Dauid, inquit, orabit

Nostram
mancam
obedientiam
non
posse esse
φυλακίστην
καὶ
καυχή-
σασθαι

te omnis sanctus in tempore opportuno.

Quid no-
stra mutila
obedientia
ad salutem
faciat.

Quanquam autem, ut diximus, nequaquam in-
tegre Deo obediamus, nec possimus partam iam a-
lieno labore iusticiam nostris meritis conseruare,
tantiū abest ut eam uel promereri, uel augere, uel
perficere queamus: tamen hæc ipsa ualde manca
obedientia, uel potius conatus obedientie plurimū
etiam ad rem facit. Nam primū ante remissionē
peccatorū necesse est præcedere aliquā pœnitentiam,
seu cessare malefacere, ut propheta loquitur:
Deus enim nō uult esse misericors impœnitentibus.
Deinde non potest uel contritio, uel fides, uel
inuocatio uera, uel bona cōsciencia adesse, cum nō
adeest studium obediendi Deo. Tertiō post cōuer-

Rom. 8.

sionem uult Deus nobis remittere peccata, si non
uiuimus secundum carnem, sed secundum spiritū.
id est, si conamur obedire uoluntati diuine. Neque
enim misit filium suum, ut daret peccandi licentiam,
sed ut nostræ miseriæ opitular etur. Postremō
quantominus peccamus, tanto minus Deum offendimus.
Seruus enim uoluntatem Domini nesciens, et non
faciens, uapulabit plagis paucioribus. Atq; hinc
apparet, quatenus nostrum studium obediendi Deo
sit ὑπακοή τῆς θεοῦ, id est, quiddā subscriuens
ad æternam uitam.

Bona opera
cur in

Ob has causas aliquando bona opera in scri-
pturis laudantur. Cauendū est autem sedulo, ne ita
cas lau-

eas laudes accipiamus, ut nos nostraque opera ue scriptura
 limus in solo propiciationis coram Deo pro Chri laudentur.
 sto collocare, ne nobis cum nostra sanctitate idem
 accidat quod de Lucifero narratur. Nam no-
 stra bona opera & sunt tantum opera Christi in
 nobis ex ipsius benignitate per spiritum sanctum
 excitata, & tantum abest, ut pro nobis Deo satis-
 facere ac propiciari possint, ut etiam ipsa Christi
 propiciatione ac gratuita acceptatione indigeat,
 ideoq; ne sibi quidem ex sui prestantia opem fer-
 re queant, tanto minus nobis. Quemadmodum ue Esa. 40.
 rissimè dicit Esaias, Omnis caro scenum, & omnis
 sanctitas eius sicut flos agri. id est, ut ipse interpre-
 tatur, res euanida.

Promde concludimus, nostra bona opera nullo Conclusio
 modo esse causam efficientem uel iusticie, uel salu secundæ ex
 tis æternæ. Nam causa efficiens est solus agnus Dei, plicatio-
 solus, inquam, ille tollit pecceta mundi, & ipsius nis loci
 solius uulnere sanati sumus, nec solum tollit pecca- Luca. 17.
 ta, sed etiam adoptionem, donum Spiritus sancti, &
 uitam æternam nobis impetrat. Sola autem fides
 est causa instrumentalis, qua hoc beneficium acci-
 pinus. Obedientia uerò (ut diximus) si esset perfe-
 cta, ut non est, esset causa retinens & conseruans
 hoc gratis datum beneficium: seu, quod idem est,
 non peccando non mereremur nouam iram Dei,
 irritaremus eum denuò contra nos.

Iam uerò, cum in nobis sint tantum primitiæ quædam nouæ obedientiæ, nō possunt bona opera uel noua obedientia, ne *φυλακτικὴ* quidē, id est, cōseruatrix causa dici. Sed tamen hunc conatum obedientiæ requirit Deus, facitq; aliquid ad rem, ut dictum est.

Alia pictura cōditio nis humanæ.

PINXIT nobis Dominus Iesus & alia pictura nostram conditionem, nempe debitoris, qui non modò soluendo plane nō sit, sed etiam quotidie æs alienum adaugeat, cuiq; nihil aliud reliquum sit, nisi (si non uult uendi, aut in carcerē abripi) ut ad genua creditoris sui supplex procumbat, Lucæ 7. & Matt. 18. Atq; hæc pictura cum primis uisa est Christo, rectè nostram conditionē exprimeret: qua re eam & in quotidiana precatōne inseruit, ut omnes Christiani, etiā sanctissimi, subinde ipsam re petendo conditionis suæ statū inde discerent. Pro inde & nos eam sæpe nobiscum probè examinare debemus. Inueniemus enim eadem illa in ea doceri, quæ & in superioribus diximus.

Explicatio similitudinis debitoris.

Primum enim si cogitauerimus esse aliquem debitorē, qui & antea tam multa millia talentorū debeat, ut nullo modo ea exoluere queat, & insuper quotidie fiat oberior: de hoc debitore si quereremus, num possit suo labore suisq; opibus tantū efficere, ut aliqd de bonis heri emat: insanos nos protinus omnes clamarent. si quidem iam semel au diuimus

diuinus, debitor em istum non solum uetus debitum soluere non posse, sed etiam quotidie summam eius apud istum herum & creditorem suum augere. Nullo igitur modo potest insuper aliquid lucrari.

Quid igitur faciendum isti misero oberato, ne perpetuò in nexum detur? Negabit hic humana ratio quicquam consilij adesse. neq; enim uerisimile est in ullo homine tantum benignitatis esse, ut uelit & præteriti temporis debitum gratis condonare, & insuper plura suppeditare, cum recipiendi suum nulla spes adsit.

Quid uerò si iste creditor sit tam ineffabiliter clemens, ut huic misero debitori uelit esse misericors, si modò id petierit? Omnes protinus uno ore iubeunt, ut se iste miser ante heri sui genua supplex prouoluat. Ac, siquidem impetrare poterit tantæ summæ remissionē, perpetuò agnoscat, hæc sibi omnia præter omne meritum contigisse, perpetuò huic tam benigno homini gratias agat, ac eum celebret: caueatq; omni cura, ne quid unquã admittat quod ei displicere possit.

Quid si iste herus & creditor uelit insuper amplissimè ditare istum suum oberatum? hanc uerò omnes exclamabunt eiusmodi benignitatem esse, quæ & inaudita sit, & nunquam satis celebrari queat.

Hoc modo unumquemque ualde aberatum à

Applicatū creditore suo debere petere gratuitā condonatio-
 præcedens nem (si quidem hanc ipsam assequendi spes sit) ne-
 similitudo mo hominum dubitat. At in ingenti debito no-
 ad propo- stro quod Deo debemus, & cuius summam quo-
 fitum. tidie magnopere augemus, contendunt ij qui ne-

que peccatum, neque iram Dei, neque misericor-
 diam unquam uerè agnouerunt, nos nostris ope-
 riōibus multum mereri posse. Nec uolunt credere
 Dominum Iesum esse unicum redemptorem, qui
 omnium totius nostre uitæ peccatorum chirogra-
 phum per crucē aboleuerit, Colossensib. secundo.
 nec uerentur isti mendici ambitiose suos pannos
 ostentantes, ne dicat eis Dominus Iesus, Non ueni
 propter uos iustos.

Elcuan̄ quidem hypōcritæ petitionem, Remit-
 te nobis debita nostra: aiuntq̄, intelligendam de le-
 uiculis ac uenialib. quibusdam peccatulis, cum A-
 postoli & alij uerè pij eam orant. At Paulus non
 de leuiculis loquitur, cum inquit: Inuenio aliam le-
 gem in membris meis captiuatē me legi peccati.
 Et Dauid, cum inquit, pro hoc orabit te omnis san-
 ctus in tempore opportuno.

Notabilis Est admodum elegans locus in Esa. cap. 55.
 locus Esa. & ad præsentem materiam percommodus, quem,
 55. quia & de gratuita iusticia docet, & de iusticia
 hypocritarū, nō pigebit adscribere. Primum Deus
 inuitat benignissimè omnes ad gratuitam iusticiā
 accipien-

accipiendam, aliq; omnia bona sine ullo merito: Inquit enim, o uos omnes sitientes uenite ad aquas, etiamsi non habetis argentum: uenite, accipite, comedite: uenite, accipite sine argento & sine precio uinum & lac.

Sed nolunt uenire hypocrite ad hunc fontem aque uiuentis, malunt sibi fodere puteos, qui aquam non habent. Volunt suo argento, suoque labore sibi emere iactum, id est, suis operibus & cultibus ueram iusticiam ac salutem parare. Proinde obiurgat eorum stulticiam Deus. Quare exponitis argentum uestrum pro eo quod non est uere panis, & laborem uestrum pro non satisfiritate. Et porro pergit omnes ad gratuitam salutem inuitare.

Sed haecenus de similitudine debitoris, in qua **Conclusio** uelim illud nos uel in primis meminisse, quod, si ne similitudine hoc quidem prestare possimus omnibus nostris opibus & sudoribus, ne quotidie debiti summam augeamus, multo minus de praeterita summa aliquid diminueri poterimus. Optimo iure igitur omnes sancti subinde coram Deo procumbunt, ac orant, Remitte nobis debita nostra.

Animaduertunt & monachi olim nostram De operi-obediencia alioqui deberi Deo, ac propterea nihil bus super nos ea mereri. Quare excogitauerunt alia quaedam rogatione-merita, quae supererogationis opera appellaue-
nis.

runt, quibus scilicet illi & sibi & alijs eternā uitā promerere ntur. O præclaram sapientiam, sed que coram Deo sit summa stulticia. Nam eo ipso facti sunt idololatræ, & illis demū præclaris operibus uerè eternas pœnas commeruerunt, dum novos cultus sine uerbo Dei, immo uerò contra uerbū Dei instituunt. Cum autem hoc idololatriæ genus à multis hoc tempore prolixè confutatum sit, nos iam de eo prolixius non dicemus. Atque hæc de statu & conditione nostra, deq; nostris cum Deo rationibus, in quibus simul aliquatenus probauimus, nos nostris operibus non iustificari. quod tamen ipsum in sequentibus adhuc magis e-
lucescet. Declarauimus etiam, quid nostra opera ad rem faciant.

Atq; hætenus parabolis & similitudinibus (à Christo tamen nobis tanquam aptissimis rei p-
cturis propositis) quasi prælusum sit de gratui per fidē iustificatione. Iam uerò aliquāto solidius de re disputemus, primū explicantes, quid iusticia sit, deinde eam explicationem argumentis confirmantes.

Primū illud planè omnibus constat, quòd quicumque uult seruari, ac perpetuo beatus fœlixque fieri, illum oporteat esse iustum. Nemo de hac re sana mente præditus ambigit, siue sit ethnici, siue Iudeus, siue Turcus, siue Papiſta,
siue

siue syncerior Christianus: uerum de illo est inter omnes acerrima contentio, quid illa iusticia tandem sit. Alius enim aliud opus, rem, aut uitæ genus pro uera iusticia uenditat.

Ethnici statuerunt iusticiam esse mediocrem morum ac uitæ bonestatem seu probitatem & crebram sacrificacionem.

Idem ferme dixerunt Iudæorum Pharisei, nisi quod Dei qualemcunq; cognitionem & exactissimam traditiuncularum patrum obseruationem addiderunt.

Nec sane Papiæ multum à Iudæis in iusticia differunt, nisi quod qualemcunq; historicam fidem in Christum requirunt, quodq; in locum sacrificiorum Iudæicorum missas & suos boatus substituerunt: item quod longè magis ridiculas pluresq; traditiunculas, abusus, superstitiones & idolomanias seruari uolunt. Et deniq; quod summam ferme iusticiæ in eo collocauerunt, si multum pecuniæ aut aliarum opum in corbonam Papæ, sacrificulorū, monachorum & monacharum inferas, ab eisq; eorum sanctissima opera & indulgentias emas. Nā ipsis, ut eorum proprius propheta inquit, est uena le cælum, & Deus ipse.

Osiander autem docet iusticiam, qua peccator iustificatur, esse iusticiam Dei substantialem, qua Deus est, fuit, & erit in æternum iustus.

Nos uere docemus esse obedientiam ac passionem Christi, seu eius largissimam legis impletionem ab eo faciendo et patiendo praestitam, nobisque per fidem imputatam. Cum enim iusticia Dei seu Deus ipse a nobis seuerissimè exigeret tum poenas pro praeteritis peccatis, tum obedientiam in posterum, neque nos id ullatenus persolvere possemus, atque ideo ad perpetuum nexum seu damnationem destinati essemus, filius Dei cum in forma Dei esset, nostri miseratus, humiliavit semetipsum assumendo carnem, factusque est patri obediens usque ad mortem crucis, sicque legi abundantissimè satisfecit, seu eam impleuit. Quam impletionem cum Deus nobis per fidem imputat, iusti sumus.

Statuimus ergo huius iusticiae materialem causam, quod ad nos, proprie esse Christi abundantissimam legis impletionem. Formalem uero causam quod ad nos, illam eius imputationem credentibus quae idem est cum remissione peccatorum seu gratuita acceptatione. Idem enim est, imputatio alienae iusticiae, et non imputatio seu remissio meae, idem imputatio alienae solutionis et mei debiti remissio.

Causa instrumentalis duplex est, alia ex Dei parte, alia ex nostra. Ex Dei parte est eius promissio in uerbo et sacramento reuelata. Ex parte nostri est uera fides, qua sola Christum eiusque beneficia apprehendimus.

Causa

Causa finalis proxima seu effectus (neq; enim hæc iam subtiliter distingui necesse habeo) est uita æterna, quæ propriè quidè post mortè nobis integre contingit. In hac tñ uita primitias quasdã eius accipimus, dum spiritus sancti arrabo nobis donatur, ac Deus in nobis habitare incipit, suaq; præsentia nos nonnihil regenerat & instaurat.

Quare ut formã huius iusticiæ definitione clara indicemus, dicimus quod iusticia Dei, &c.

IUSTICIA DEI, cum de ea iusticia dicitur, Descriptio qua iustificat impium, & qua omnes pij toto uita iusticiæ cõtempore iusû coram Deo sunt, eiq; placent, pro- rã Deo uariè sit illa acceptatio, qua Deus omnes uerè cre- lentis. dentes non ob ullam ipsorum propriam dignitatè, sed propter unicum Christi meritum recipit, & pro iustis ac filijs suis habet. Cuius partes sunt, re- nãssio peccatorum & adoptio. cum qua coniuncta est donatio spiritus sancti, qui inchoat nouam lucè & iusticiam in cordibus. Quòd autè ista iusticia sit tantum gratuita quædam acceptatio, probari potest his sequentibus argumentis.

I. Paulus crebrò admodum penitus excludit à Argumen- iusticia ac salute nostra, Opera legis, ut Rom. 3. 1a, quibus Gal. 2. Leg. ut Rom. 3. Opera ut Rom. 11. Eph. 2. descriptio Opera nostra. 1. Timoteos 1. ac deniq; non penitus iusticiæ cõ Ebpesios secundo. Item sepe dicit nos iustificari, firmatur. gratis. Rom. 3. 4. 11. Ex quibus testimonijs clare

per-

perspici potest, nostra bona opera, neq; causam efficien-
tem esse, neque partem illius coram Deo ualens iusticiae.

II. Sape dicit Paulus à iusticia nostra excludi penitus omnem nostram gloriationem, ut Romanis tertio, 1. Cor. 1. Ephes. 2. Si autem aliquod nostrum meritum accederet ad iustificationem nostram, esset profectò aliquid, de quo gloriaremur. Quare. &c.

III. Oportet omnes etiam sanctissimos, ex animo cognoscere & fateri, se esse coram Deo miserissimos peccatores, & petere gratuitam absolutionem. quod probatur ex oratione Dominica. Remitte nobis debita nostra, etc. Et Psalm. 32. pro hoc te orabit omnis sanctus. Ibidem testatur David, se, quandiu fateri noluit, se esse miserum peccatorem, subinde maiores conscientiae cruciatus sensisse, idemq; planè omnes pij in semetipsis experimur. Item 1. Ioan. 1. Si dicimus, non peccauimus, &c. Igitur nostra obedientia nunquam Deo satisfacit, sed semper oportet nos respicere in unicū mediatorum nostrū, & serio agnoscere, & fateri nos esse miserissimos peccatores. Quare iusticia nostra qua coram Deo subsistimus, est gratuita remissio peccatorum & gratuita acceptatio.

III. Nullū penitus esse potest nostrum meritum, nam etiamsi omnia faceremus, tamen tantum

tum id, ad quod alioqui obligati sumus, faceremus, & nihil meremur teste Christo, Luc. 17. Etiam cum omnia feceritis, dicite, Serui inuiles sumus. Itē dicit Christus nos esse debitores, qui soluendo non sunt, Math. 18. Lucæ 7. & in oratione Dominica. Quod si ne debitum quidem persolvere possumus, quin potius quotidie illud augemus, quomodo igitur aliquid insuper lucrabimur, aut promerebimur? Quare necesse est nos gratis recipi.

V. Paulus clare dicit 1. Cor. 4. Nihil mihi cōsciū sum, attamen in hoc nō sum iustificatus, id est, quanquam non sunt mihi ullius sceleris conscius, tamen propterea non sum absolutus coram Deo, sed cogor gratuitam misericordiam per Christum implorare. Et Philip. 3. dicit se omnem suam iusticiam iudicare esse reiectam, ut modo iusticiam Christi consequatur.

VI. Es. cap. 64. pronunciat omnes iusticias nostras esse, sicut pannum menstruata. Et cap. 40. omnem sanctitatem nostram esse sicut est flos agri, id est rem euaniidā, & in iudicio Dei non subsistentem, sicut ipse interpretatur.

VII. Paulus Rom. 9. affirmat eternam salutem esse non currentis ac uolentis, sed misericordie Dei, id est, pendere nostram salutem ex mera misericordia Dei, & gratuita peccatorum remissione, & non ex nostris meritis.

VIII. Paulus Rom. 4. dicit iusticiam Christiā
nam esse iustificari, seu absolui impium per fidē si-
ne mīrito operum Psal. 32. & 35. clarē dicit acce-
ptionem, qua sancti foelices sunt, esse remitti eis
peccata, contegi eorum peccata, non imputari eis
peccata. Et sic sæpe aliās iusticia nostra per remis-
sionē peccatorū describitur, ut Coloss. 1. In quo ha-
bemus redēptionem per sanguinem ipsius, remissio-
nem peccatorum. Vbi appositio remissio peccato-
rum, declarat quid sit redemptio. Sic & 2. Cor. 5.
reconciliationem mundi cum Deo dicit esse non im-
putari peccata. Item Es. 33. 53. Ier. 31. Mic. 7. Psal.
99. Describitur etiam per non recordari peccato-
rum ut Es. 43. Ier. 18.

Quod hinc
tantū
absolueret
significet.

IX. Ista dictio *ἵστημι* iustificare & iustifi-
catio planē nihil aliud significant in sacris literis,
nisi absolueret. nec significat qualitātē iusticie ali-
cui donare, aut infundere. quod etsi adeo uerum et
notum est, ut probatione non indigeat, tamen uolue-
mus hoc paulo prolixius probare, quandoquidem
audent iam aduersarij nostri tā impudenter istud
uerbum peruertere, trāsferendo ab absolueret (quæ
est eius propria significatio) ad iustum datis quali-
tatibus facere.

Significat igitur in prima coniugatione *ἵστημι*
iustum esse, ut Psal. 143. Non erit iustus in conspectu
tuo omnis uiuens. Et Psal. 19. Iusta sunt omnia man-
data

data tua. In tertia uerò cōiugatione alteri eā qualitatem uerbis & assenatione sua tribuere, quod idem est, ac absoluerē. qualis immutatio significationis fit & in וְיִשְׁמַחַם impius sui, $\text{וְיִשְׁמַחַם$ cōdemnatur, & in alijs multis eiusmodi uerbis, quod superius in prima parte regula data declarauimus, ac probauimus, cum debeat in diceremus.

Significat igitur hoc uerbum propriè absoluerē. Est enim uox forensis, quod plurimis testimonijs probari potest, Prouerb. 17. וְיִשְׁמַחַם qui iustificat impium, & qui condemnat iustum, abominatio est uterq; coram Dño. Item Es. 5. Væ ijs qui iustificat impium propter munus, id est, absoluunt impium, Deut. 25. Cum erit lis inter homines, accedēt ad iudiciū, & iudicabunt eos, et hazdiku iustificabunt iustum, & impiabunt impium. Es. 50. propē est hazdiki qui me iustificat, quis litigabit mecum? ste nus simul, quis est qui habet causam mecum? accedat hic, ecce Dominus est adiutor meus, quis est is, qui me condemnat? primo Regum octauo. Iustifices iustum. Sunt & alia exempla, sed ex his de eius significatione iudicari potest. Nullus certè locus proferri poterit ubi וְיִשְׁמַחַם significet datus quæ litatibus iustum facere.

Quod *As-
natioo tan-
tum absol-
uere signi-
ficet.*

Porrò Græcū *δικαιοω* in nouo Test. (nam in profanis authoribus habet significationem ab hac non nihil diuersam) imitatur Hebræi uerbi na-

turam, ut Rom. 8. Deus est, qui iustificat, quis est qui conlemnatur? Item Luc. 10. Ille uerò uolens se ipsum iustificare, &c. & uos estis, qui uos iustificatis coram hominibus. Et Luc. 7. totus populus, cum audiisset, ac etiam publicani iustificauerunt Deum. id est iustum esse pronunciauerunt, dederunt ei gloriam iusticiæ. Gal. 3. Quod uerò per legem nemo iustificetur apud Deum, &c. hic quoque iustificetur pro absoluat accipitur, quod ex adiuncto apud uel coram Deo apparet, 1. Cor. 4. Nihil mihi conscius sum, attamen per hoc non sum iustificatus. Sūt plura huius significationis testimonia. nos enim tantum clariora citauimus.

Cum autem sit pestilentissimus error transferre nostram iustificationem à merito Christi ad nostrum, cauendum est sedulo, ne aduersarij in huius uerbi deprauatione fundamenta tanti erroris iaciant, dum uolunt אֲדִינָה אֲנִי אֲדִינָה significare, non absolvere, sed iustum datis qualitatibus facere. Nec alia quidem uerba, quibus nostra iustificatio in sacris literis indicatur, ut אֲדִינָה אֲנִי אֲדִינָה qualitates infundere significant. Aequissimum autem est, ut uerba, præsertim in sacris literis, sic intelligantur, sicut est genuina ipsorum significatio, & non ut deprauatores uolunt.

X. Christus & Paulus doctrinam de NOLI amplius peccare, distinctè separant à iustificatione,

ne, eaq; post iustificationē iam iustificatis tradunt. Eph. 2. clarè dicit, nos iam gratis iustificatos & Deo acceptos ad bona opera cōditos esse. Igitur et res penitus sunt distinguendæ, nouaq; obedientia, effectus iustificationis, & non causa est.

XI. Paulus dicit Rom. 4. ueram fidem esse credere in spem præter spem. quod non solum de corporalibus bonis intelligendum est, ut quod cum marsupiiū est uacuum, Deus dabit panem quotidianum, sed etiam uel maximè de spiritualibus. Igitur debemus credere, quòd nobis indignissimis Deus propter Christum secundum sua promissa uelit esse misericors, atque hac fide dicit Paulus uerè Deum glorificari. Igitur sic sentiendum est de iustificatione, quòd adeò sit gratuita, ut præter omnia nostra merita, immo uerò contra nostra merita, quæ sunt pleraque mala, propter unicum Christi meritum iustificemur.

XII. Affirmat clarè Paulus nos gratiâ, id est, gratuito Dei fauore saluari & iustificari, & plane utrumq; donum Dei esse, Romanis 3. Eph. 2. Igitur iusticia nostra nulla ex parte nostris meritis perficitur.

XIII. Paulus Rom. 9. 10. Philip. 3. & aliàs clarè distinguit iusticiã Dei à nostra, iusticiã fidei à iusticia operum seu meriti nostri. nec dubium est, quin toto genere sint diuersa, mendicando aliquid
h acquirere,

acquirere, aut uerò ex merito seu debito. Igitur illa Dei gratuita iusticia, quæ per fidem contingit, est separatim integrũ ac perfectũ quiddã. Ac quoniam ibi insuper docet Paulus, q̄ qui per propria merita iustificari uult, is alteram illã gratuitã Dei iusticiã, quæ contingit per fidẽ, assequi nõ possit. Igitur omnes debent se totos reijcere in illã gratuitã iusticiã, ac toti inde pendere: istã uerò operũ putare damnũ ac reiectamenta esse, ut modo illã Christi assequi possint, sicut Paulus de se loquitur.

XIII. Paul. 11. ad Rom. in uerbis, Quòd si per gratiam, &c. non solum distinguit, sed etiam inuicem opponit iusticiam operum, seu meriti, & iusticiam gratiæ, tanquam omnino contraria, seq̄q; mutuò destruemia. Sic enim argumentatur: Si ex gratia saluamur, igitur non ex operibus. Nam ubi sunt opera seu meritum, ibi non est gratuitũ. Aut si ex nostris meritis saluamur, ergo non gratuito. Nam ubi est gratuitum, ibi non potest esse meritum seu debitum. Sunt igitur istæ duæ iusticiæ a deo diuersæ, ut sint etiam contrariæ. Igitur non sunt miscendæ coram Deo.

XV. Christus docet iustificationem & salutẽ nostram similitinam esse conuiuio, ad quod ultrò à patrefamiliã etiam indignissimĩ gratis non solum accersuntur, uerum etiam cõpelluntur, in quo iam sint omnia paratissima: tantumq; hoc præterea requiratur.

quiratur, ut nos inuitati leti ac cum gratiarū actione accurramus, fruamurq; paratis dapibus cum ueneratione Domini, & dilectione conuiuarum nobiscum conuiuantium. Sed diximus de hac similitudine prius.

XVI. Ioannes docet per fidem fieri filios Dei poenitentes: si igitur statim cum uerè credimus, filij Dei simus, & Deo acceptissimi: igitur tanti momenti est sola Christi propitiatio, ut sola ad plenum saluet, sicut & epistola ad Hebræos affirmat.

XVII. Planè necesse est distinguere legē & Euangelium. Lex perfectè obediēti pollicetur iusticiam & uitam: sed euangelium tantum flagitat, ut credamus Dominū Iesum pro nobis passum esse, & resurrexisse, Rom. 10. Gal. 3. atq; hoc modo credentibus salutem penitus gratuitam offert. Quare cum quoquo modo nostra opera ac merita cū gratuita Christi iustificatione miscemus, re uera statim legem ac Euangelium confundimus: quod est ipsissima perniciēs Christiane pietatis.

XVIII. Sæpe repetit scriptura nos fide iustificari. Est autem fide iustificari (ut abunde in præcedentibus probatum est) idem quod precario iustificari. Igitur nullo nostro merito iustificamur.

XIX. Vnicus est noster propitiator, teste scriptura, apud Deum, Dñs Iesus. Igitur opera nō

sunt nostri propiciatores. Et unicus est noster saluator. Igitur opera non sunt nostri saluatores, & soli Christo salus nostra in solidum transcribenda est.

Prolixior XX. **BREVITER**, iustificatio omnium pro
 descriptio rŭ planè sic se habet, ueluti si multi facinorosi ad
 formæ iu- iustū quempiam iudicem capti adducantur, qui, e-
 rificatio- tiansi alius alio est sceleratior, omnes tamen sunt
 nis, quo- supremo supplicio dignissimi. Si cum omnes accu-
 modo ea sentur, ac condemnentur, alij eorum implorant mi-
 corā Deo sericordiam per filium regis, qui uult patri pro il-
 peragatur. lis satisfacere, atq; hoc modo absoluantur, et à sup-
 plicio liberantur. Alij uerò, qui illud auxilium ne-
 gligunt, condemnati, aut statim, aut paulo post ad
 pœnas abducuntur.

Omnes ho Sic enim omnes homines quotidie coram tribu-
 mines ue- nali Dei sistuntur. quod fit, cum quia per ministe-
 luti facino- rium legis ira Dei de caelo indefinèter reuelatur,
 rosi quidā tum etiam quia prouidentia Dei est perpetua, &
 ad tribu- quotidie Dominus iudicat, ac explorat corda &
 nal Dei ab- renes, ut affirmatur Psal. 7. & quemadmodū est
 ducuntur. Prouer. 15. In omni loco oculi Domini inuentur
 bonos & malos. Omnesq; coram illo tribunali ho-
 mines, accusante & conuincente eos Mose seu le-
 ge Dei, propriæ cōsciētiae chirographo, et satana,
 extremo supplicio dignissimi deprehenduntur, &
 ante regenerationem & post regenerationē. Nā
 non

non est coram Deo quispiam uiuens iustum (scilicet propria iusticia) teste Psalm. 143. quod & superius probauimus in argumento tertio, ac alibi in hoc scripto.

Omnes igitur qui uolunt à peccato seu iniusticia & ira Dei ac pœna iustissima liberari, debent unicũ pontificẽ filiũ Dei in hoc eis à patre datũ, ardentem cõpellare, fatendo se esse miserimos peccatores, & eius auxiliũ suppliciter implorando. Is enim cũ ad dextrã patris se deat perpetuus ecclesiæ suæ aduocatus & sacerdos pro ijs qui ad ipsũ cõfugiũt, interpellat statim patrẽ in hæc semẽtiã:

O pater iuste ac misericors, tu adeo dilexisti mundum, ut me unicum dilectissimumq; filiũ traderis in acerbissimam mortem, ut omnis qui crediderit in me, teq; per me inuocauerit, non pereat, sed uitam æternam habeat. Egoq; tuæ uoluntati libenter parens, uolens exinaniri me ipsum, formam serui accipiens, fuiq; tibi per omnia obediens usq; ad mortem crucis longe ignominiosissimam. In me o pater fecisti incurrere peccata totius mundi, meo liuore, meisq; plagis fide meritum meum apprehendentes, teq; in meo nomine inuocantes sanari, meoq; sanguine abluisti. Quoniam igitur optime pater uoluisti me esse maledictũ legis, ut omnes uerè credentes à maledicto legis liberarentur, obsecro istos tibi iam per me supplices à ma-

Qui rei uolent absolui, ad Christi patrociniũ confugiant.

Oratio Christi ad patrẽ pro reis credentibus.

Philip. 2.

Gal. 3.

Isaia 52. Iudicte legis absolvas, obsecro pater עֲדִיכָהוּ iustifica eos, absolue eos ob noticiam mei. Ego enim iniquitates eorum tuli, ob peccata eorum percussus sum, & confusus ob eorum iniquitates, noli eos condemnare cum incredulis, meritum ac intercessionem meam negligens.

Pater à filio placatus reos iustificat. Pater subito ac sine ulla contradictione filio assemitur. Quare statim isti miseri rei, qui ad hunc mediatorem confugerunt, gratia seu gratuito favore Dei & beneficio ac intercessione huius mediatoris filij Dei, non solum iustificantur, seu absolvuntur à culpa & pœna, ac ex numero in æternas pœnas abducendorum segregantur: sed etiã in genibus muneribus ornantur, Spiritu sancto, varijs eius donis & virtutibus, perpetua defensione contra diabolum & mundum, ac vita æterna. Nec sunt hæc munera ipsa iustificatio seu absolutio, sed iustificationem comitantur. Iustificari est proprie illud absolui ac liberari à culpa & pœna, qua iam eras oppressus. Munera uerò illa amplissima iam iustificationis donantur.

Iustificatio subinde iteratur. Nec semel tantum in uita, in anno, in mense, aut hebdomada, aut etiam in die, istud iudicium & ista iustificatio piorum peragitur: sed subinde iterum atq; iterum repetitur. Subinde est quod in nobis Deus damnatione dignissimū esse iudicet. Ideoq; & instituit Dñs Iesus illam perpetuā flagitatio-

tationem, Remitte, remitte debita. quod planè idè est, ac si dicerèt, Iustifica, iustifica nos, seu absolue, absolue nos. Idem uult & Dauid, petens se subinde amplius lauari & mundari. Ideoq; etiã filius Dei sine intermissione interpellat pro nobis: ideo quoq; præcipuè (ut Paulus præcipit sine intermissione orandum est. Ob hanc quoq; causam Deus inde à cõdito orbe terrarum instituit prædicationem Euangelij sine intermissione pœnitentes ac credètes publicè & priuatim absoluemè. Atq; hæc perpetua iustificatio pulchrè cõuenit cum illa continua fidel reuolutione. de qua superius dictum est.

Qui uerò salutem hoc modo non querunt, uel statim, uel paulo pòst ad æternum supplicium rapiuntur, quia non est aliud nomen sub cælo, & c. nulla est penitus alia uia, qua æternas pœnas effugere, Deo placere, & in regnum cœlorum peruenire queamus.

Hic si quærat, quid sit iusticia eorum qui saluantur, non uideo quid aliud omnino dici possit, quàm illa gratuita absolutio & acceptatio, ppter meritum & intercessionem Christi, credentibus contingens. Verissimum sanè est, quòd pij habeant longè minus peccatorum, quàm non renati: tamèn tamen semper habent, ut sint condemnatione dignissimi, nisi eis debita gratis ob Christum remittantur. Quare merito omnes sancti sine intermissione

orare debent, Remitte, remitte nobis debita nostra, ut etiam Dauid Psalm. 32. testatur.

Confirmatur prolixior descriptio iustificationis. Hæc iustificationis pictura non est nostrum figmentum, sed rei ipsius ueritas planè se ita habet. Nam uerissimū est Deum semper iudicare, semper alios absoluerè, & alios condemnare, ut superius probauimus, etiamsi publica sententiæ declaratio & executio in aliud tēpus differatur. Certissimū etiam est Christum aduocatum nostrum sine intermissione pro uerè in ipsum credentib. interpellare, ut Heb. 7. & Es. 53. legitur. Verissimū quoq; est omnes pios habere peccata, ac eos oportere subinde accedere istum suum aduocatum, quem apud Deū habent. Cōstat enim id ex 1. Ioan. 1. 2. & oratione Dominica, in qua hanc ipsam iustificationem perpetuò per Christū supplices flagitamus. Verissimum etiam est pios absolui coram isto Dei tribunali iuxta illud Pauli Rom. 8. Nulla iam est condemnatio ijs qui sunt in Christo Iesu: & Deus est qui nos iustificat, quis est qui condemnat? Atq; in hoc loco ad Rom. admodū aptè tota ratio nostræ iustificationis depingitur. Suffragatur huic iustificationis expositioni et ipsum uerbū *אָפֶּיְרָא* *afeyra* iustificare, qd' est apud Hebræos uerbū forense, ac propriè significat iustū pronunciare, absoluerè, ut Rom. 8. Deus est qui nos iustificat, quis est qui nos condēnat? Sed de hac uoce iam dictū est. Huc etiā spectat

ſpectat particula, *Coram Deo.* nam & illa indicat iuſtificationem noſtram ſic ſubinde coram Deo peragi, ueluti ſi coram iudice quodam cotidie abſolueremur.

Ac omnino unusquiſq; orans ſic debet orare, ut Quis orantiſ primũ cogitet ſe accedere iuſti Dei tribunal, i- tium ſen- gnis omnia cõſumemis, coram quo nec cœli, nec an ſus ac ani- geli (ſicut Iob 4. & 25. ſcriptum eſt) ſatis mundi mus eſſe ſine, multo minus ipſe miſerrimus peccator. debeat.

Deinde debet etiam certò ſtatuerẽ, ſe ibi apud iſtum tantum Deum habere quendam talem ac tantum aduocatum, propiciatorem, ac mediatorẽ, quo intercedente auſit iſtum ipſum tremendum Deum ſuum patrem appellare. Ac oportet eum inter orandum & ſateri ſe eſſe miſerrimum peccatorem, & flagitare ut iſte eius patronus ita illam ipſius grauiffimam peccatorum ſarcinam in ſe transferre uelit, ac ita ipſum apud illum omnipotentem Dominum commendare, ut ipſe tanquam puriſſimus ac innocentiſſimus coram eo ſubſiſtere poſſit.

Statuerẽ igitur orantem oportet id propriẽ ſuam coram Deo iuſticiam eſſe, eoq; ſolo ſe iram Dei poenasq; æternas effugiſſe, & æternam uitam aliaq; bona conſequutum eſſe, quòd ille agnus Dei eius crimina ab eo auferat, ac in ſe transferat, quodq; filius apud patrem pro eo ſupplex interce
h s dat,

dat, ac suis eū meritis uestiat, ornetq; atq; hæc oportet cuiusuis orationis esse præcipuam partem, quicquid demum præterea addatur.

In hac iustificationis pictura clarissimè & uerissimè cerni potest quid sit iusticia piorum, nempe illa gratuita iustificatio, absolutio & acceptatio: & quòd nō sit qualitātū nouarū aut etiam substantialis iusticiæ acceptio, uel infusio, etiamsi dona & qualitates iam iustificatis demur, & subinde in singulis iustificationibus augeantur.

Potest quoq; in hac iustificationis pictura (ut & hoc obiter moncā) clarè cerni quid sit uera & salutaris fides, nempe illud non solū audire & ut-cunq; credere Deo denunciāni, se uelle esse misericordem, ac parcere omnibus illis reis qui per filiū misericordiā eius implorauerint: sed etiam ex animo optare, ut sibi illud tantum bonum contingat: suppliciter orare ac obtestari, ut quamprimum se illa tanta foelicitate iste Dominus beet: et inter flagitandū, cum audiat eum affirmare quòd uelit misericors esse istis per filiū iustificationem seu absolutionē postulantibus, certò assentiri illi uoci, fide-re isto tam benigno Deo iam nostro patre factio, ac ob acquisitum tantum bonum lætari.

Hic simul & perspicuum admodum fit, quid sit per fidem iustificari, nempe per illam supplicē ac mendicam flagitationem à culpa seu iniusticia qua
 eras

eras oppressus, & imminenti pœna gratis absolutus,
& liberari, ac ueluti ex patibulo, in quo eras iam
iam suspendendus, dimitti.

Sed ut melius quid sit iustificatio intelligi pos-
sit, sistatur corâ iudicio Dei S. Paulus iam renatus,
& Nero: inuenietur uterq; peccator, uterq; eter-
no exitio dignissimus. Verissimū quidem est Nero-
nem millecuplo plus peccasse quàm Paulum: sed ta-
men Paulus quoq; habet tantum peccatorum, ut si
gratiam absolutionem per Christum à Deo non
flagitarit, siq; Dominus iniquitates eius obseruare
uoluerit, omnino sustinere non possit, sed ei per-
eundum sit. Habet quidem Paulus præclaras uir-
tutes & opera, uerum per ea (ut ipse fatetur)
non est iustificatus, seu absolutus: non sunt talia &
tanta opera Pauli, ut ob ea à Deo iustissimo iudi-
ce iustificari, seu absolui queat, sed omnino est e-
ternis pœnis dignissimus: multo uerò minus poterit
per illa sua merita, præter absolutionem etiam spi-
ritum sanctum, adoptionem & eternā uitam pro-
mereri. Habitat enim adhuc peccatum in Paulo, ac
uidet ipse aliam legem in membris suis captiuam
ipsum, ne faciat bonum quod uult, sed ma-
lum quod non uult. Carnalis adhuc est, ac sub pec-
catum uenditus, & adhuc tantum primitiuas spi-
ritus accepit.

Quid igitur est quo Paulus & eternas pœnas
effuge-

effugere, et insuper regni cœlorum hereditatem, aliaq; bona consequi potest? Nihil aliud profecto, teste tota scriptura, quàm Christi meritũ, iuxta illud Esaiæ: *Vulnere eius sanati sumus: & sicut ipse Paulus inquit ad Romanos octauo, quod lex efficere non potuit (ut scilicet iustificaret & saluaret nos) quatenus erat imbecilla per carnem (quia scilicet ei caro satisfacere non potuit) Deus misso proprio filio hoc effecit, & c. item non esse aliud nomen sub cœlo per quod homines salui fieri possint. Eodẽ modo si quærat, quare Nero pereat, cum Paulus saluus fiat, & sit uterq; peccator? nihil aliud responderi potest (quod quidem uerum sit) quàm quia beneficium Christi fide non apprehendit, ac ob illius intercessionem gratis non iustificatur, seu absoluitur, nec gratis uelut ex patibulo dimittitur.*

Quid igitur efficiunt opera Pauli (dicat aliquis) quæ ipse habuit multa, Nero nulla, si eum coram Deo non iustificanti? Respondimus quidem superius, sed tamen respondebimus & hic iterum breuiter. Hoc efficit Paulus per suam obedientiam, ut quanto magis obediat Deo, tanto minus sit dignus æterno exitio: nunquã tamen in hac uita tam perfectè obediet, ut in Dei iudicio non sit æternis pœnis dignissimus. Habebit sua quoq; præmia pro sua pietate etiam in uita æterna.

Ex his argumentis credo cuiq; rectè iudicanti satis certò constare posse ueram iusticiã nostram, qua coram Deo ualemus ac subsistere possimus, nihil aliud esse, nisi gratuitam Dei acceptationem propter Christũ per fidem: eamq; nullo modo cum nostris meritis confundendam esse, multo minus in nostra merita transferendam.

Hic fortè etiam de dictis sacrarum literarum gratuita iustificationi (ut aduersarij uolũt) contra riji aliquid dicendũ esset. Sed sunt hæc à præcepto ribus nostris prolixè explicata, dicã tamen, quã breuissime potero, ac de quibusdam tantum, non de omnibus.

Primum, quòd de mercedis & retributionis uoce ac similibus clamant aduersarij, sciant hæc sermonis hebraici consuetudine latius extendi, quã uulgo existimatur. Sæpe enim simpliciter significat rem datã, siue gratis, siue quoquo modo obtinetur, ut Esa. 40. Merces & præmium pro gratuitis Christi beneficijs ponitur. Sic & Esai. 62.

Rectè quoq; respondetur hæreditatis similitudine, quæ dici posset ampla merces laborum filij, et tamen ei gratuito contingit. Nam seruo, qui longè plus laborauit, simile præmium contingere non potest.

Sic & retribuere ac retributio sæpe simpliciter pro beneficio ponitur. ut Psal. 116. Quid red-
dam

dam Domino pro omnibus retributionibus eius? Et Psal. 103. Noli obliuisci omnium retributionū eius: id est, beneficiorum. Talis & illa locutio est Esaiæ 40. Suscepit duplicia de manu Domini pro omnibus peccatis suis, quod dicit propheta nō de merito pœna, sed de gratuito beneficio contra omne meritum dato.

Locus Lucæ 7. aduersarijs penitus extortus.

Scopus uerborum Domini.

Deinde locus Lucæ 7. Propterea dico tibi, remissa ei esse peccata multa, quia dilexit multum, sic uerissime & clarissime explicari potest. Christus tibi nō hoc agit, ut doceat Phariseum, quæ sit causa efficiens remissionis peccatorum eius peccatricis, seu quomodo ea iustificationem nacta sit: sed uult tantum probare eam iam habere remissionem peccatorum, Deo acceptam esse, ac ipso Phariseo iustiorē, quo confutet cogitationes Pharisæi, qui cogitabat, Si hic esset propheta, sciret profecto hanc mulierem esse peccatricem, nec patere tur se ab ea attingi. Ac simul cogitabat se multis modis illa muliere sanctiorē esse, stomachabatq; quod Christus ita familiariter ac blandē ageret cum illa peccatrice, & interea esset erga ipsum (uirum nempe sanctissimum) austerior. Hoc tibi agi dubium nō est. Igitur particula *quia*, in uerbis Christi, Quia dilexit multum, non indicat causam rei, sed tantum præcedentem affirmationem Christi, Dico tibi, &c. esse ueram. Et tota illa sententia
la, Nam

la, Nam dilexit multum, nihil aliud est nisi confirmatio præcedentis propositionis.

Vnde autem petita sit ista confirmatio, facile est ex præcedentibus & sequentibus animaduertere, quòd nèpe sit sumpta ab effectu. Probat enim Christus ab effectu, id est, dilectione, præcessisse iam causam dilectionis, id est, magnū beneficium remissionis peccatorum, quod ex sequentibus præcedentibusq; animaduerti potest, ut iam dictū est. Nam et in præcedentibus clarè affirmat Christus remissionem debiti esse causam dilectionis, et statim subiungit, Cui autē parum remittitur, parum diligit. Cum igitur & præcedentia et sequētia doceant dilectionem esse effectum remissionis peccatorū, non dubito quin & in hac sententia Christus ita locutus sit: neq; enim non coherētia locutus est, multo minus contradictoria.

Quo autē aliquanto clarius probemus hunc esse loci sensum, quasdam uoces declarabimus, quæ à multis non satis rectè in hoc textu accipiuntur. Primū particula ὅτι, (quæ nō intellecta præcipuè hic errori causam præbet) multas habet apud græcos significationes, nos iam hic tantū de duab. dicemus, quas & latinū Quia significat, et de quib. dubitatur in hoc loco, utrā illarū τὸ ὅτι significet. Significat igitur ὅτι Quia, aliàs idē quod ppter, uel Germanicū darumb, ut cum dicimus Ciceronē factum esse

Probatio:
Nam dilexit, ab effectu iustificationis, et non à causa sumpta est.

De significationibus
particulæ
ὅτι, quia.

esse

esse doctū, quia diligenter studuerit, quia ingenio ualuerit, quia habuerit eruditos præceptores. Deū nobis remittere peccata, quia sit misericors, quia Christus pro nobis satisfecerit. In his exemplis nihil confirmandum proponitur, per nec Quia ratio assertæ propositionis indicatur: sed tantum causa efficiens ostenditur eius rei, quæ iam tanquam nota sumpta est: Non dubitatur quin Cicero sit doctus, hocq; tanquam notum assumitur: per Quia igitur non probatur hic, quòd sit doctus, sed eruditionis causæ efficientes ostenduntur. Sic dicimus aliquē ægrotare, quia intemperanter iuxerit, aut quia natura sit uoletudinarius. Ciceronem interfectum esse, quia in Antonium inuectiuas scripserit. Cæsarem esse interfectum, quia rempublicam oppresserit. Vbi particula, Quia, tantum causam rei indicat, & non adfert demonstrationem præcedentis assertionis. Atq; in hac significatione prætant Papiæ in hoc loco Lucæ τὸ ὄτι, Quia, accipiendum esse.

Aliàs uero significat idem quod Nam, & Germanicū, Denn. ut si dicam, Cicero est doctus, quia eruditè scribit. Cicero est interfectus, quia caput eius est Romam allatum. Ciceronem fuisse naturamitem, quia hoc actiones & scripta eius testentur. Cæsarem fuisse clementē, quia suis maximis inimicis benignè pepercit. Hic Quia non indicat causam
rei,

rei, sed præcedentis assertionis probationem annexit. In his omnibus exemplis, pro Quia etiã $\delta\tau\iota$ poni potest, & ualeat idem quod Germanicum, denn.

His duabus significationibus ita distinctis, affirmamus in hoc loco $\delta\tau\iota$ Quia idẽ significare, quod nam uel denn. id est, nõ indicare causam efficiẽtẽ rei, sed annectere probationẽ præcedentis assertionis, Affirmo (Nam $\lambda\acute{\epsilon}\gamma\omega$ sæpe in nouo Testamẽto significat affirmo) huic mulieri remissa esse peccata. Nec potest hæc locutio resolui in hæc, Remissa sunt huic mulieri peccata propter dilectionẽ. Nec etiã potest dici, quod sit quidẽ ratio præcedentis propositionis, sed tamẽ sumpta à causa efficiente. Nã primum breuis dilectio nullo modo potest abolere tam longi temporis turpem uitã. Deinde quia hoc modo intellectus sermo Christi, pugnet cum præcedentibus & sequentibus, in quibus asserit Christus dilectionem esse effectũ remissionis peccatorum, & causam remissionis esse fidem.

Est igitur $\delta\tau\iota$ Quia, in hoc loco indicans ratio nis. Sumpta autem est ratio uel demonstratio hæc ab effectu, sicut antea ostendimus, & postea quoq; probabimus. Nec dubito quin rectẽ ac grammaticẽ dici possit, Atto hunc cõualuisse, $\delta\tau\iota$ quia ambulat, quia rubet, quia robustus est. Ac quo adhuc certius ostendamus hanc esse loci sententiã, & $\tau\acute{\epsilon}\sigma\tau\iota$ significationẽ, uolumus aliud similitum exent

Quid $\delta\tau\iota$ quia, in loco Lucæ significet.

Testimo-
nia de fi-
gnificatio-
ne ὅτι,
quia,

plum adscribere. 1. Ioan. 3. sic legitur, Nos scimus,
quod transiimus ex morte ad uitam, ὅτι quia di-
ligimus fratres. Vbi nullo modo dicit Ioannes cau-
sam efficientem nostri transitus à morte ad uitam
esse dilectionem, quod cap. 5. sui Euāgelij fidei tri-
buit, cum inquit: Qui credit, trāsīuit à morte ad ui-
tam: sed quòd sit certum argumentum seu iudiciū
huius nostræ transitionis uel salutis ab effectu sum-
ptum. Itaq; sicut hic ὅτι non docet causam efficien-
tem nostri transitus à morte ad uitam, sed ἀπόδει-
ξιν τῆς ὁδοῦ αὐτοῦ affert: sic in loco Luca non expo-
nit quæ nam sit causa efficiens remissionis peccato-
rum, sed demōstrationem τῆς ἀγάπης αὐτοῦ annexit. Ta-
lis significatio τῆς ὁδοῦ est etiam in his exemplis eo-
dem capite: In hoc cognouimus charitatem Dei er-
ga nos, ὅτι quoniam ille animam suam pro nobis
posuit. Item cap. 4. In hoc cognoscimus quòd in eo
manemus, ὅτι quoniam de spiritu suo dedit nobis.
Possunt & alia multa similia exempla reperiri.
Quare uitandæ ambiguitatis gratia τὸ ὅτι semper
in eiusmodi locis per Nam reddendum esset, sicut
Germanica uersio uertit per Deum.

Observan-
da cohære-
tia uerbo-
rum.

Deinde obseruandum in hoc loco est, quòd hæc
omnia, Dico tibi, remissa sunt, perinde inter se co-
hæreant, ac si diceretur, Aio ei remissa esse peccata
multa: uel affirmo, quòd ei sint remissa peccata
multa. Est autem hebraismus, in medio coniunctio

SOLA FIDE IUSTIFICEMUR. 138

ἄφ' ἑω τ' αὐτῆ, quòd, deficit, quòd in latina ac græca lingua non perinde usitatum est. Quare ferendum non est, ut textus citetur mutilatè. Remittuntur ei peccata multa, quia dilexit multum. Addenda enim semper sunt priora, Affirmo ei remissa esse peccata, ut clarius animadvertatur, quòd sit quædam asseueratio, quæ post se probationem affirmationis requirat, & non sit simplex quædam causæ expositio, propter quam ea mulier remissionè peccatorum nacta sit.

Postremò Remittuntur (ut uulgata uersio habet) quia est in præsentì, & Dilexit in præterito, cuius temporis & modi. uidetur etiam patrocinari Papistico errori. Nam non est possibile, ut causa efficiens suum effectum sequatur. Cum igitur Remittuntur sit in præsentì, & Dilexit in præterito, concludunt, haud dubiè dilectionem esse causam efficien̄tē remissionis, remissionem uerò effectum. Quo igitur & hæc errandi occasio uitetur. sciendū est ἄφ' ἑω τ' αὐτῆ esse indicatiui præteritū Atticū, ut grāmatici dicunt: uel Doricum potius, ab actiuo ἄφ' ἑω ν η, teste Varino: ac propterea in præterito uertendū esse, Remissa sunt: et nō in præsentì indicatiui, aut imperatiui, Remittantur, ut quædam recentiores uersiones habent. Nec mouebimur magnopere, si quis objiciat etiam Dilexit esse in præterito. Nā etsi possemus et illud dicere, q̄ scilicet hebræi multū utāi præterito etiā

pro alijs temporibus: tamen satis nobis est, quòd Christus in proximè præcedentibus clarè indicat se de præsentì dilectione loqui.

Sed agè quo melius uis argumenti Christi intelligi possit, in syllogisticà formam illud diducamus. est enim ibidem integer syllogismus:

Maior. Dilectio est effectus & signum beneficij remissè debiti, & maior dilectio maioris remissionis.

Minor. Hæc mulier diligit multum.

Cõclusio. Igitur affirmo hanc mulieri esse remissa multa peccata. Repetit Christus minorem, ut suã conclusionem et affirmationem magis corroboret contra incredulum Phariseum: Nam dilexit multum.

Maiorem habet ex concessione Pharisæi, in uerbis, Quis eũ plus diligit? Opinor q̄ ille cui plus condonauit. Minorem probat enumeratione officiorum, quibus muliercula testabatur se diligere Iesum in his uerbis, Vides hanc mulierem? Repetit & maiori oppositam, quam itidem Iudæus concesserat in uerbis, Opinor quòd ille cui plus condonauit. Cui autem parũ remittitur, parum diligit. Antea posuerat minori oppositam, Tu parum diligis, in uerbis, Aquã pedibus meis nõ dedisti, osculũ mihi nõ dedisti, oleo cap. &c. Cõclusio iam facile subintelligi poterat: Igitur tibi parum remissum est, & hæres adhuc in peccatis, esq; longè iniustior hac (ut tu eã appellas) peccatrice muliercula. Hinc

si libet agnoscas & me esse prophetam, & te esse miserum peccatorem, & hanc mulierculam iam meo beneficio per fidem iustificatam esse.

Sunt igitur in hoc textu duo syllogismi: alter quidem integer, quo probat Christus illā fœminā iam iustificatam esse: alter uerò sine conclusione, quo demonstrat Phariseum non esse iustificatum. Dat autem occasionem ipsi nasutulo Phariseo cogitandi quid ex illis duabus (ut dialectici loquuntur) præmissis consequatur. Hæc quis non uidet aptissimè cohærere, si hoc modo intelligamur? quod si aliter locum acceperimus, crit penè infantilis balbuties. Nam maior ac minor cum conclusione & ratione conclusionis planè non conueniet.

Sic igitur hunc locum intelligo. Et huius explanationis habeo quinque rationes firmissimas. Prima est scopus sermonis: quia non hoc agit Christus ibi, ut doceat Phariseum, quæ sit causa remissionis peccatorum, sed tantum ut confutet eius falsas cogitationes, qui tamen uel maximè putabat dilectionem esse causam efficientem iusticiæ.

Secunda est totus contextus, qui indicat Christum ab effectu argumentari, & non à causa efficienti.

Tertia est ipsa natura sermonis, quia sermo quoque ipse hanc sententiam clarè exprimit.

Quarta, quia planè firmiter probari potest, no

Confirmatio
explicationis loci
Lucæ 7.

uam obedientiam non causam efficientem, sed effectum acceptationis & reconciliationis esse. ut, Mala arbor nō potest bonos fructus facere. Itē 1. Ioan. 2. Omnis qui facit iusticiā, ex Deo natus est. Item Gal. 5. In Christo Iesu ualet fides per dilectionem operans.

Postrema est, quod Christus ipse affirmat hanc mulierem fide saluatam & iustificatam esse. quod si uerum est, alterum erit falsum, quod scilicet per dilectionem sit iustificata. nam hæc duo ita sunt contraria, sicut merito aliquid acquirere & precario, debitum & gratuitum, ut superiorius sepius ostensum est.

Responde-
tur ad lo-
cū, Remit-
te & remit-
tetur. 2.
Rhet. 24.

Tertio, quod ad dictum, Remittite, & remitte-
tur uobis, ac similia dicta attinet, sciendū est, quod
nō quia aliquid sit cū aliquo, seu post aliquid, ideo
etiā est propter illud, seu quod id quod antecedit,
non semper est causa efficiens consequentis aut cō-
iuncti, sicut imperiti, teste Aristotele, perperā ra-
ticipinantur. id est, etiamsi nostram remissionem et
pœnitentiā necesse sit præcedere iustificationi ac
remissioni peccatorum, non tamen propterea no-
stra remissio uel pœnitentia est causa efficiens, aut
meritum nostræ iusticiæ: sed nostra pœnitentia est
quedā remotio obstaculi. impœnitentia enim est
quoddam obstaculum remissionis peccatorum &
iustificationis. nam Propheta dicit peccata nostra
separare

separare nos à Deo: quanquam hæc ipsa obstaculi
 a motio est singulare Dei beneficium. iuxta illud,
 Conuerte nos, & conuertemur, Thren: 5.

Quod autem non indicetur meritum per il-
 las locutiones, probari potest ex alijs similibus. ut
 Petite & accipietis, pulsate & aperietur. ubi non
 hoc dicit Christus tantum esse meritum nostræ mē-
 dicæ petitionis ac pulsationis, ut mereamur per
 eum accipere quæ uelimus: sed docet tantam esse
 Dei misericordiam, ut uelit nobis omnia bona da-
 re, idem tamen uelit nostram petitionem ac pulsa-
 tionem præcedere.

Proinde cum legimus eiusmodi locutiones, ubi
 primum præcedit aliquid de bonis operibus, po-
 stea de remissione peccatorum, nõ statim dicamus
 illud præcedens esse meritum, aut causam efficien-
 tem huius posterioris, sed quoquo modo antecede-
 re debere. Nam plerunq; illud prius est concio pœ-
 nitentiæ, hoc uerò posterius promissio gratuite re-
 missionis peccatorum.

Quartò possent procul dubio permulti loci, qui Velamen
 ab aduersarijs contra nos pro iusticia priorum legis detra-
 meritorum citantur, explicari, obseruata natura hendum, si
 sermonis. Ut si obseruarem totam legem tali quis uult
 quodam Mosi uelamine cõtectam esse, ut loquatur clarè Chri-
 de re impossibili, id est, de legis impletione tanquã stum cerne
 de re posibili, ac q̄ usuenire possit. Urget enim re.

sua mandata, polliceturq; & hic & in futuro uitam facientib. ea. nusquam autem dicit, Agnoscito tu miserrime homuncio, te mandatis diuinis nullo modo satisfacere, ac ne posse quidem satisfacere: teq; propterea habere Deum iratum, & condemnationis aeternae reum esse. Hic tamē est sensus ac scopus totius legis, teste Paulo, qui hac interpretatione illud uelamen ex facie Mosi detrahit.

Hanc, inquam, regulam si teneremus, atq; hoc modo si cum Paulo hanc quasi laruam Mosi detrahere disceremus, nihil, ut opinor, admodū nos turbarent dicta illa ab aduersarijs contra gratiam iusticiam citata Rom. 2. Non enim auditores legis, sed factores iustificabuntur. Item Mat. 23. Si uis uitam ingredi, serua mandata. Christus enim ibi praedicat legem illi nō contrito, qui putabat se quoque bonum esse, & legi Dei satisfacere. Ac rectē facit Christus, quōd non uult proijcere margaritas ante porcos, incontrito illi per suam passionem remissionem peccatorū pollicendo. Nam praedicare incontritis siue Epicureis, siue hypocritis remissionem peccatorum, est idem ac proijcere margaritas ante porcos. Hac eadem ratione & alia multa dicta uerē exponi possent.

Operari a-
liquando
significat
credere.

Quintō, opera et operari etiam fidem gratuitū beneficium Christi accipientem sepe significat. ut Ioan. 6. dicūt Iud. ei Christo, Quid facimus, ut ope-
renur

remur opera Dei? Respondet Iesus, et dicit eis: Hoc est opus Dei, ut credatis in eum quem misit ipse. Hic opera dicuntur ipsa agnitio et acceptatio gratuiti beneficii Christi. quo modo si intelligatur haec uox, recte dici potest, quod per hoc opus saluemur: non quia huius operis tanta sit praestantia et tantum meritum, sed quia hoc instrumento gratuitum beneficium accipitur. Sic saepe alias uita piorum commendatur non ob propriam praestantiam, sed quia in ea est illud perpetuum inuocare Deum in die tribulationis, illa inquam perpetua mendicatio remissionis peccatorum, ac misericordiae Dei.

Sexto, quoniam magnopere inter nostras Ecclesias et aduersarios contenditur, quidnam phrasibus Pauli, Opera legis significet: ideo breuiter iuuante Deo probabimus eam significare opera a tota lege mandata. Rom. 3. inquit Paulus, Ex operibus legis non iustificabitur omnis caro coram eo. Nam per legem cognitio peccati. Hic facillimum est animaduertere de cuius legis operibus loquatur Paulus ex eo quod additum est, Per legem cognitio peccati, quod dictum necesse est intelligi de lege moralis praecipue. Est enim sensus loci: Causa finalis legis est, indicare peccatum, et condemnare, non iustificare per opera. Quare hic locus clare indicat, Paulo opera legis significare totius legis opera, et praecipue moralis.

Quod locutio, Opera legis, Paulo omnia bona opera significet.

Rom. 7. perspicue ostendit Apostolus de qua lege doceat, q̄ nos nō iustificet, sed condemnet, cum inquit: Lex dicit, Non concupisces. Nempe ibi de morali præcipue queritur, quod ei nequeat satisfacere, quodq; per eam nō iustificetur, sed accusetur.

Clarissime uerò indicat quidnam per hanc exclusionem, Sine operibus legis, intelligat, cum alijs pro ea his utitur: Sine lege, Romanis tertio: Non ex operibus, Romanis undecimo, ad Ephesios secundo. non ex operibus nostris, 2. ad Timoth. 1. Item, Non ex nobis Eph. 2. Interpretatur quoque hanc phrasin illa locutione, iustificamur gratis Rom. 3. 4. 11. Item cum inquit, iustificari nos per gratiam.

Hæc argumenta clarè indicant Paulo opera legis significare opera à tota lege, in primis autè à morali mandata. Quanquã si quis ad clarã solis lucem cæcutire non uelit, cernat perpetuã esse Pauli sententiam, legem moralem nō iustificare, sed accusare & condemnare. Solū uerò Christi meritum se de apprehensum nos coram Deo iustificare seu absolvere, ac Deo acceptum facere.

Septimò, quoniam Papiæ uehementer contendunt uocem gratiam in Pauli locutionibus, Gratia saluamur, aut gratia iustificamur significare uirtutes in nobis per spiritum sanctū excitatas, atq; ita iusticiam & salutem, quæ sunt gratuita Christi beneficentia,

neficia, ad operum merita transferunt, ideo error
 hic cōfutandus est. Probabimus igitur ex ipso Pau
 lo eā uocē in huiusmodi locutionib. nihil aliud nisi
 gratuitum Dei fauorem significare. Eph. 2. inquit,
 Gratia estis seruati per fidem, & hoc nō ex uobis,
 Dei donū est: nō ex operibus, ne quis gloriatur. In
 hoc loco luculentissimè docet Paulus totam ratio
 nem nostræ salutis, causam eius efficientē facit gra
 tiam, excludit opera, & omne omnino nostrū me
 ritum. Ipsam salutem (sub qua uoce & iustificatio
 & regeneratio & uita æterna continetur) donum
 appellat. Causam instrumentalem per quam illud
 donū accipimus, dicit esse fidem. Iam faciliè est a
 nimaduertere, si salus est donum, & gratia est cau
 sa doni, quid in talib. locutionibus, Homines gratia
 saluari aut iustificari, Paulo hæc dictio significet.
 Quæ enim alia potest esse causa doni sincerè &
 non fucatè donati, quàm fauor, beneuolētia seu uo
 luntas quædam studiosa iuuandi quempiam? ut in
 patre filio aliquid donante, quæ est alia causa, quæ pa
 ternus ille amor? Sic & nos perditū filij dono salu
 tis æternæ donamur à benignissimo patre non ni
 si propter eius gratiam, id est, summam ac plus
 quàm paternam erga nos beneuolentiam. Non es
 se autem gratiam nostræ opera ope Spiritus sancti
 effecta, ex eo animaduerti potest, quod clarè om
 nia opera nostra, omne meritum ac planè totū ho
 minem

240 TERTIA PARS, QVOD
nūnem ex causa efficiēte salutis Paulus hic diser-
tis uerbis excludit, dicens, Et hoc non ex uobis. I-
tem, Non ex operibus, ne quis glorietur.

Eodem modo Rom. 5. iusticiam, qua credentes
iusti sunt, appellat donum: & hoc donum dicit con-
tingere per gratiam. Si iusticia est donum, igitur
non est quiddam nostro labore acquisitum. Porro
donatam hanc iusticiam dicit contingere per gra-
tiam. Ostendimus autem paulo antea, & res ipsa
hoc indicat, doni syncerè donati nullam posse a-
liam causam esse quàm fauorem seu studiosam iu-
uandi uoluntatem.

Rom. 4. inquit, Operanti merces non imputa-
tur secundum gratiam, sed secundum debitum. Vbi
Apostolus facit duas causas efficientes dati alicu-
ius boni, easq; inter se tanquam contrarias oppo-
nit, nempe debitum & gratiam. Abrahamo dicit
per gratiam imputatam esse iusticiam, & non pro-
pter debitum. Hic facile est uidere quid Paulo gra-
tia significet ex alterius contrarij cognitione. Aut
enim ex debito datur aliquid alicui, aut ex gratui-
ta quadam beneuolentia: nam hæ sunt due cause,
propter quas uulgo res que piam alteri traduntur
ab altero. Talis istarum duarum causarum opposi-
tio est & Rom. 11. Si ex gratia, iam non ex operi-
bus: quandoquidem gratia iam non est gratia. Sin-
autem ex operibus, non amplius est gratia: quãdo
qui-

quidem opus non est opus. Vbi ita Paulus inter se opponit opera, seu meritum & gratiam, tanquam planè contraria: quæ quæ si uelis coniungere, alterutrum eorum necessariò destruas. Non est igitur gratia idem quod opera, uel uis operandi, siue cum, siue sine spiritus sancti auxilio. Porrò si hæ sunt duæ causæ, cur aliquid datur, nec contingit salus per opera & meritum, ut in hoc loco Paulus testatur: igitur datur gratis ex optima ac summa Dei erga nos uoluntate. Igitur gratia cum à Paulo causa nostræ salutis ac iusticiæ esse dicitur, nihil est aliud quàm gratuitus fauor, & beneuolentia planè paterna.

Ad Eph. 1. affirmat Apostolus nos habere remissionem peccatorum secundum opulentiam gratiam Dei. Hic etiam perfacile est uidere, quid hæc uox significet Apostolo. Quæ enim potest alia causa esse remissi alicuius debiti, quàm fauor seu beneuola uoluntas creditoris erga debitorem?

Rom. 3. docet Apostolus peccatores gratis iustificari (id est, absolui) gratia ipsius Dei, propter redemptionem Christi. In hoc textu primum hoc obseruetur. Si gratis absolui mur gratia Dei, igitur gratia non potest significare quicquam in quo sit aliquod nostrum meritum uel minimum, multo minus opera nostra ope spiritus sancti facta. Deinde quoque obseruetur & hoc, quòd si nos impij existim.

sten'es (ut 4. cap. huius epistole affirmat) gratia
 gratia Dei absolūmur gratia nihil aliud est quā
 fauor. Quæ enim est causa quare iudex maleficiō
 hominem absoluit nisi benevolentia & fauor iudi-
 cis? eo illi conciliatus quoquo demum modo : sicut
 & Christus testatur hanc causam nostræ salutis
 his uerbis: Adeo dilexit Deus mundū, ut suum uni-
 genitum filium tradiderit, ut omnis qui credit in
 eum, non pereat, sed habeat uitam æternam. In ea-
 dem planè significatione hæc uox Luc. 2. legitur,
 cum dicit, Christum quotidie profecisse magis in sa-
 pientia & ætate & gratia apud Deum & apud
 homines. id est, quotidie erat gratior, magisq; fauo-
 rem Dei ac hominum consequatur.

Ex his tā multis tamq; perspicuis locis satis po-
 test, ut arbitror, ab hominib. ueritatis amantib. de-
 prehēdi uera huius uocabuli apud Paulū significa-
 tio, in eiusmodi sententijs cū dicit, Credentes gra-
 tia saluari aut iustificari, nēpe q. nihil aliud signi-
 ficet quā ingentē illū Dei benignissimi patris er-
 ga nos perditos filios amorē ac fauorem Christi
 merito nobis conciliatum.

Possemus hanc gratiæ significationē, & ex He-
 bræi ἱσθι significatione, pro quo Paulus uoce χρισ-
 titur, adeoq; passim ex ueteri testamento firmiter
 probare. Sed nos iam breuitatis studio his Pauli i-
 psius testimonijs contenti esse uolumus.

Postre-

Postremò esset etiam ad hanc refutationem Hebræa sy-
 argumentorum Papistarum perutilis aliqua bona necdoche.
 cognitio synecdoches Hebrææ. Nam Hebræi per-
 multum ponunt non solum fructus bonos et malos Nota.
 pro bona & mala arbore, sed etiam folia: sic nimi-
 rum per res notas ignotiora docendo, id est, non
 solum per bonas aut malas actiones seu opera no-
 tant interiorem pœnitentiam aut impœnitentiam,
 sed etiam per externos gestus, ut lacerare
 uestes, aut non, incuruatum incedere, aut capite
 erecto et oculis sublimibus, ieiunio se affligere aut
 splendè uiuere.

Hanc igitur synecdochen si probè cognoscere-
 mus, facile animaduertemus, cū propheta, Chri-
 stus, & Apostoli bona opera commendant, eisq;
 salutē nostram tribuere uidentur, eos non operibus
 salutem tribuere, sed cordi conuicto, & gratis fi-
 de remissionem peccatorum propter agnum Dei
 flagitanti, quæ uera cordis conuersio per hosce ex-
 ternos fructus cognoscitur. Ac non poneremus
 summam pietatis in actionibus quibusdam aut qua-
 dam externa larua, cum ea propriè sit in illo per-
 petuo cordis inuocare in die tribulationis, id est in
 illa mendicatione remissionis peccatorum ac gra-
 tiæ Dei, ex qua mendicatione postea omnia bona
 opera, tanquam boni fructus ex bona arbore, pro-
 ducuntur.

Epilogus confutatio nis. Sed cum loci, qui uidentur in speciem contradicere gratiæ & iusticiæ, sim diligenter à pijs ac doctis uiris explicati, nec nostri instituti sit totâ eam materiam hic pertractare, nos iam hanc partem disputationis omittimus. ac illud tantum monebimus, ut quoniam haud raro occurrunt dicta, uel propter breuitatem obscura, uel quia sermonis proprietates non à quouis animaduertitur, respiciamus potius ad eos scripturæ locos, ubi prolixè eadem res & ex professo tractatur: nec turbemur dictis illis aut ob breuitatem, aut ob genus sermonis obscurioribus. præsertim cum hoc agant aduersarij, ut per obscuros locos conscientias turbeant, destruam, & non edificent. Nam turbatæ sunt aptiores, quæ ipsorum hypocriticis cultibus, ueluti laqueis quibusdam capiuntur & irretiantur.

Omnes homines esse uerè peccatores. Illud certè uerissimum est, Deum uelle ut omnibus prædicetur poenitentia, & remissio peccatorum: & conclusisse omnes sub peccatum, ut omnium misereatur: id est, uelle ut omnes prosternant se coram maiestate ipsius, & fateantur se miserimos peccatores esse, atque ita per Christum ueniã peccatorum suorum consequantur. Nec id solum semel uita, sed quodcumque uolunt misericordiam Dei implorare, faciant: nec tantum hypocritica humilitate se peccatores esse fateantur (qua etiamsi ore sua peccata confitentur, & inclinato capite incedunt)

tamen habent cor inconfRACTUM & incontritum, quod coram Deo de sua sanctitate tumēs se erigit, ac superbe ostentat) sed uera cordis confessione, ut Dauid Psalmo tricesimo secundo testatur se nullam quietem habere potuisse, quandiu non est fassus se esse miserum peccatorem: at quamprimum coram Deo serio fassus est se esse peccatorem, remissa esse peccata.

Hoc idem et experientia in multis sanctis uiris, ut BernharDO & alijs, comprobauit, qui cum toto uite tempore ualde sudassent, in præstanda lege, ac putarent se iam aliquid meritorum habere: tandem, conscientia reuelante peccata ac iram Dei, coacti sunt clamare, Perditè uixi. Ita uerissimū est quod Esaius inquit: Omnis caro scænum, & omnis sanctitas eius tanquam flos agri, & tanquam panis mensuratur omnes iusticiæ nostræ.

Iam postquam probauimus nos operibus non iustificari, reliquum est ut probemus etiam nos sola fide iustificari: tametsi hoc & in præcedentibus feci. Non negant autem aduersarij ualde, nos fide iustificari, sed particulam Sola ferre non possunt. hac enim uocula impediti uident suas corruptelas, quibus dictum hoc, Fide iustificamur, corrumpunt. Proinde de hac quoq; particula erit aliquid dicendum, etsi superius hoc fecisse uideri possumus, cum à nobis declaratum est hanc uirtutē solam esse quæ
 k pro-

promissiones Dei intelligat, intellectas expetat,
expetitis assentiatur, atq; ita per Christum gratis
eas accipiat. }

Licere uti
nouis uoci
bus in theo
logia.

Primum, quod nos accusant aduersarij, quòd u-
tamur particula Sola, quæ nusquam in sacris lite-
ris inueniatur, sicut olim Athanasium accusabant
Ariani, quòd uellet in Ecclesiam introducere uocẽ
ὁ μόνος, quæ nusquam in sacris literis legeretur:
ad hanc illorum obiectionem hoc modo responde-
mus, quòd necesse sit aliquando etiam nouis uocib.
uti, ut noui errores excludantur et uitentur. Rectè
igitur nostræ Ecclesiæ faciunt, quod hac parti-
cula utuntur, ut corruptela, quas aduersarij huic
Pauli dicto, Fide iustificamur, affingunt, excludan-
tur. Quanquam mirum est aduersarios audere hoc
nobis obijcere, cum ipsi & res & sermonem peni-
tus nouum, & à sacris literis alienum, in Theolo-
giam inuexerint.

Particula
Sola patri
bus usita-
ta.

Secundò, dicimus hanc particulã non esse nunc
primũ à nobis excogitatã, sed in Ecclesia iam olim
usurpatã. Nam & Ambrosius aliquoties super epi-
stolam ad Rom. repetit, nos sola fide iustificari. Et
utuntur hac particula in hac propositione etiam
alij patres, ut Irenæus, Origenes, Cyprianus, Basti-
lius, Hilarius, Cyrillus, Augustinus, Gregorius, A-
thanasius, & alij. Quin & ipsi aduersarij in quo-
dam hymno canunt, Sola fides sufficit.

Inuenitur & in sacris literis, tū ipsa hæc uox, Particula tum aliæ eiusdē significati, ut Marci 5. inquit Christi sola in factus ad Iairum archisynagogū pro filia opem flagrantem, & tamen Christi auxilio non satis fidem tem, Ne timeas solum crede: indicans in sola ipsius fide situm esse, ut filia salutem impetret. Et Paulus Gal. 2. dicit nos non nisi per fidem iustificari: quod idem est ac si diceret, per solam fidem.

Tertiò, quid autem necesse est tantos tumultus de una uocula cieri, si rem ipsam uocula hac significat. am probare possumus: quare etiam ipsam uocem nobis non concederem? Potest autem res multis argumentis, eisq; firmis probari, quorum aliqua hic recitabimus.

Paulus nunquam non exigit fidem ad iustificationem, et sæpe omnia nostra opera, atq; adeò nos totos inde excludit: hoc autem quid aliud est dicere quàm sola fide? Profectò si quidem per fidem iustificamur, & non per ullum aliud opus, igitur per solam fidem.

Ad Eph. 2. inquit, Gratia saluati estis per fidem, & hoc non ex uobis. Donum Dei est, non ex operibus, ne quis gloriatur. Hic clarè fidem tantum nostram ad consequendam salutem requirit: reliqua uerò omnia nostra opera, quin & nos ipsos à salutis causa excludit. Hoc quid aliud est dicere quàm per solam fidem? Sic Rom. 3. dicit Paulus nos iusti-

Quod scriptura doceat solam fidem iustificare.

ficari gratis per fidem. Si per fidem gratis, id est, exclusis nostris meritis, igitur per solam fidem, quod idem est.

Item ibidem inquit, Concludimus igitur, fide iustificari hominem sine operibus legis. Hic per fidem dicit nos iustificari, & excludit alia omnia opera. quod idem est ac si diceret, per solam fidem. Nam phrasin hanc, Opera legis, nihil aliud Paulo significare, quam simpliciter bona opera, inde facillime probari potest, quod Paulus pro hac locutione sepe utitur his sequentibus, tanquam synonymis seu equipollentibus, gratis, per gratiam, gratia, non ex operibus, quae fecimus nos, non ex nobis, donum Dei, &c. Sed de hac phrasi superius dictum est.

Item Rom. 4. Ideo ex fide gratis, ut sit firma promissio. Et hic quoque excludit omne nostrum meritum, & affirmat per fidem nos iustificari. quod idem est ac si diceret, per solam fidem. Sunt & alij loci plures, qui in hanc sententiam recte citari possent: uerum hi nobis sufficiant, quandoquidem clare Paulus affirmat nos per fidem iustificari & saluari: ac excludit omnia nostra merita, opera, atque adeo nos penitus. quod idem plane est, ac si breuius dixisset, per solam fidem.

Haec satisfacere candido lectori possent, sed tamen adhuc pauca quaedam addemus. Hoc ipsum quod tantopere inculcatur, credere ac fides in nouo

Testa-

Testamento, & cōfidere in ueteri, & quod hæc habenti omnia bona promittuntur, clarè docet hoc solum esse illud per quod bona omnia apprehenduntur. Planè enim illæ tan uehementes fidei prædicationes, Fides tua saluã te fecit, Credenti nihil est impossibile: item illæ tantæ laudes fidei, Heb. 11. & similes sententiæ, nihil aliud sonant, quàm si diceretur, solam fidem apprehendere Dei fauorem & auxilium.

Rectè etiam probari posset doctrina de sola fide iustificante ex Psalm. 50. ubi Deus reiectis alijs cultibus, solam inuocationem flagitat, eiq; liberationem ex omnib. malis pollicetur. Ostensum enim est superius, orationem esse ueluti cor & animam fidei. Huc etiam pertinet, quòd Deus apud Ierem. toties reiectis omnibus iudaicis cultibus, in sola fide ipsius agnitione, quæ quid aliud est quàm, fides uult omnes homines gloriari: O miserã & uerè egenã creaturam humanã, quãnam ratione ea aliquid ab omnipotente Deo nisi mendicando acquireret?

Deniq; quid opus est multis? si uerum est nos solum per Christum iustificari & saluari, ut Petrus plenus spiritu sancto Act. 4. testatur, necessariò sequitur & hoc, nos sola fide iustificari. Nam sola fides est illud instrumentum, quo Christum accipimus. sicut Ioannes cap. 1. docet accipere Christum nihil aliud esse quàm uerè credere in Christum.

Hæc inquam sola est ille oculus, qui serpentem in ligno pendentem, & adiunctam promissionem afficit.

Epilogus confirmacionis & sola fides iustificet. Ex his omnibus argumentis necessario concluditur, quod propositio, pœnitentem per solam fidem in Christum iustificari, sit uerissima, ac planè ex medijs sacris literis sumpta, quibuscunq; demù uerbis effertur. Non uideo autem cur non efferridebeat ijs dictionibus quibus quàm simplicissime & quàm clarissime significari potest. Siquidem in Ecclesia uel in primis utile est scapham scapham dici, & ficum ficum.

Cur sola fides iustificet, cum & aliæ uirtutes aliquatenus adesse debeant. Sed postquam probauimus nos sola fide iustificari, & non per opera, item ostendimus quid opera ad rem faciant, uolumus adhuc aliquantulum declarare, quomodo hæc conueniant, nos sola fide iustificari, & tamen oportere adesse etiam aliqua principia & conatus nouæ obedientiæ. Vulgus enim cum audit nō solum fidem debere in pijs esse, sed etiam alia bona opera, putat idem esse ac si diceretur, per fidem & per bona opera: & inanem esse λόγος ἀχίαν, contendere nos sola fide iustificari, cum tamen fateamur debere & alias uirtutes adesse: nec mirum est hoc eis accidere. Dicit enim Aristoteles, non esse cuiusuis distinguere.

At sanctus Paulus requirit doctorem qui rectè secet doctrinam (nimirum & auditorem) quiq; nō
con-

confundat distinguenda, & e conuerso. Propterea dignissimi sunt odio aduersarij, qui non aliter summe conantur omnia densissimis tenebris ac tricis inuolucere, quàm nostri sudant, ut omnia quàm clarissimè ac quàm dilucidissimè dicat. At qui hoc ipsum est & prauispiritus & malæ causæ certissimum iudicium. Sed ad rem.

Placet autem ut ex superius posita mendici similitudine hanc ipsam huius dubij declarationem petamus. Quemadmodum enim mendicus etsi necessario et aliquas alias partes et magnam uim miserie in se habet, tamen sola manu stipem accipit. Aut si libet, accipiamus & aliam similitudinem. quemadmodum infans etsi alia quoque membra habet, solo tamen ore ex maternis uberibus lac sugit: aut (ut alio modo idem dicamus) quemadmodum solis oculis uideamus, etiamsi soli oculi sine alijs sensibus & partibus corporis esse plane non possint.

Sic & nos etsi debemus habere & bonum propositum in posterum, & de præteritis sceleribus dolorem, & habent hæc omnia (ut superius dictum est) suos usus ac finales causas: tamen sola fide Christi beneficium apprehendimus. Sola hæc audeat confidenter accedere solium maiestatis, Eph. 2. 2. Ioan. 5. sola hæc pontificem nostrum Dominum Iesum Christum ad dexteram patris sedentem, ac pro nobis interpellantem intuetur & alloquitur. Hæc, inquam,

Sola fides
promissiones apprehendit.

sola nobis omnia impetrat. Nā & orationem in se
 cōtinet, ut superius prolixè declarauimus, quæ est
 illa mendica flagitatio misericordie diuinæ alio-
 rūq; bonorū propter mediatorē Dñm Iesum, per
 quam solā mendicā flagitationem nos remissionem
 peccatorū ac æternam uitam aliāq; bona emendi
 camus. Atq; hæ sunt causæ quare per fidem solam
 iustificemur, ac adoptemur, & non per ulla opera
 nostra: quia nempe & aliæ uirtutes ne debitū qui-
 dem æs exoluere possunt, multo minus aliquid su-
 perlucrari: et quia hæc unica uirtus est illud instru-
 mentum quo misericordiam Dei apprehendimus:
 Hæc unica est, ut ita dicā, mendica uirtus, quæ aliū
 de opem querit, & nō sui meriti præstantiam con-
 siderat, quia hæc sola si liū Dei in ligno pendentē
 intuetur, eūq; nobis appropriat, nosq; eo quasi in-
 diūt, solāq; promissiones in uerbo & sacramentis
 nobis diuinitus aduectas excipit.

Quomo-
 do sola fi-
 des pro-
 missiones
 appren-
 dit.

Cum enim Deus motus sua ineffabili misericor-
 dia ultrò ad nos uenit, miseriam ac morbum no-
 strum nobis indicans, & auxilium gratis per Chri-
 stum defrens, ibi sola fides non tantum assentitur
 utcūq; illis quæ à Deo dicuntur: sed etiam seriò ex-
 pauescit ad agnitionem mali ac morbi nostri, &
 rursum lata seriò expetit et amplectitur ultrò gra-
 tisq; delata remedia ac beneficia, Deiq; pollicitati-
 onib; firmiter assentitur, atq; hoc modo sola fides
 remissio

remissionem peccatorū ac misericordiam Dei apprehendit.

Quare constantissimè retinenda est propositio, sola fide iustificari poenitentem, ut sciamus nos egeni debitores, nihil nos penitus habere nostrū, quo tantum debitum decies mille talentorū (quod tamen subinde augemus nō præstando debitā ebedientiam) soluere possimus, multo minus, quo æternam uitam emere queamus: sed tantū nos hac mendica fidei manu amplissimos thesauros aliunde in promissionibus aduectos, ipsum nempe filium Dei cum eius meritis ac donis accipere, eisq; opibus cū omnia nostra debita persoluere, tū & adoptionē, æternam uitam, ac spiritus sancti donum consequi. Ac, ut paucis dicamus, multæ quidē aliæ, eaq; grauissimæ causæ sunt, cur hæc doctrina de sola fide iustificante, quandoquidem uerissima est, firmissimè retineri debeat, in primis uero hæ duæ. Prima, ut Christo suum honorem uerè & integrè tribuamus. Secunda, ut nostra conscientia rectè edocta, consolationem ex penitus gratuita promissione accipere & Deum uerè inuocare possit.

Nam primum quantacūq; demum portio æternæ salutis nostris operibus tribuitur, id de meriti Christi dignitate detrahitur, & non conceditur, quòd ille solus sit noster saluator, cum tamen ipse filius Dei dicat Esa. 63. Ego solus calcaui torcular,

Doctrinā de sola fide iustificatē, constanter retinendā.

Cur potissimum doctrina de sola fide iustificatē retinēda sit.

Nulla pars salutis meritis tribui potest sine iniuria Christi.

Et nemo fuit mecū. Et Petrus negat in alio esse salutem, uel aliud nomen sub cœlo datum, in quo oporteat nos saluari. Et Es. 43. postquam Deus prolixè disputauit se solum saluare et nullū aliū: tandem cōcludit, se delere eorum peccata propter se, idq; ob nullum eorum meritum, quin potius contra eorum meritum. Inquit enim, Nō coluisti me, quin potius defatigasti me peccatis et iniquitatib. tuis. tandemq; pronunciat, Ego, ego sum ille qui deleo iniquitates tuas propter me, et iniquitatum tuarū non recordabor amplius.

Proinde cauendū, ne ulla humana sapiētiae ratiocinatione moti aliquam particulā salutis à merito Christi ad nostra opera transferamus, ne per ratiocinationes nostras tandē stulti fiamus (ut Paulus loquitur) quemadmodū in Papatu accidit. Vbi cum semel coeperunt æternam salutē à Christi merito ad suum transferre, tandem eousq; erratū est, donec nō solum operib. diuinitus mandatis, sed etiā operibus à quouis homūcione excogitatis, atq; ad eō cucullæ et aque benedictæ salus æterna tribueretur. Notum enim est, Aqua benedicta deleat tuā delicta, sit tibi salus et uita, &c.

Nulla pars Deinde quantulumcunq; demū particulam nostræ iustificationis tribuerimus nostris operibus, et nis meritis quantacunq; demum conditio nostræ dignitatis ad tribui potest iustificationem requiritur, semper in oratione per
terre-

SOLA FIDE IUSTIFICEMUR. 1. 97.

terrefacta mens trepidabit et diffidet de misericordia Dei (quæ enim proportio finiti ad infinitum, non riculo de-
stræ innocentie ad iusticiam Dei) nec unquam au- speratio-
debit Deum cum fiducia accedere, sicut Paulus præ nis.
cipit, nunquam appellabit Deum uerè & ex animo
patrem nostrum, multo aut minus poterit statue-
re se exaudiri. Semper enim obstreperit nobis nostra
indignitas, & nemo sustinere poterit, si Deus ob-
seruauerit iniquitates. Quare & fides esse non pos-
set, & promissio esset irrita. Rectè itaq; docet Pau-
lus: Ideo ex fide gratis, ut sit firma promissio.

Contritus
difficulter
admittit
consolatio-
nes.

Corde contrito & humiliato perdifficile est pe-
tere aliquid à Deo, ac statuere se exaudiri etiã cum
tantum gratuas promissionis & agnum Dei pec-
cata tollentem respicit. Nam & cõscientia & dia-
bolus oranti ogganniunt: Quomodo audes tu in
dignissime homuncio Deum creatorem cœli & ter-
ræ iustissimum, ac omni peccato & peccatori ini-
micissimum, tam audacter accedere, ac tibi aliquid
de eo boni polliceri?

Hypocrite
rident con-
solationes.

Rident hæc hypocritæ, qui facillimè sine ulla
cogitatione iræ ac misericordiæ Dei prolixas pre-
ces balbutire possunt, quiq; ex integris uersiculis
Psalmorum unam uocem consulant, ut scilicet tantum
prima & ultima syllaba exaudiatur.

At pii certò sciunt, neminem uerè posse ad Deum
dicere, O pater noster, qui non penitus se conijci-
at

at in gratuitam misericordiam per Christum oblatam, ac neutiquam ad suam indignitatē respiciat. Quare aduersarij, cum ponāt hanc propositionē, Nostrā iustificationem pendere ex sufficienti contritione, uel etiam ex nostro merito, coguntur postea docere dubitandū esse de remissione peccatorum ac fauore Dei erga nos. quæ doctrina ex diametro pugnat (ut superius probauimus) cum doctrina de fiducia in Deū, & uera inuocatione, quæ sine uera fiducia in Deum nullo modo esse potest.

Amissa autem fiducia in Deum & uera inuocatione, nihil ab ethnicis differimus. Nam in eo consistit Christianismus, & eatenus est unusquisq; uerè Christianus, quatenus propter meritum Christi gratis iustificatur seu absoluitur, & quatenus fiducia mediatoris inuocat patrem, & in mediatoris patrocinio letus acquiescit.

Hypocritæ nesciūt quid sit Christianismus. Hanc totam doctrinā hypocritæ non intelligūt, sed tantum externas honestatis actiones utcunq; cognoscunt, eas solas laudant, ac in illis summam Christianismi collocant, quas tamen & ethnici efficere possunt. quod exēplo Socratis, Aristidis, Scipionis, Attici, & aliorum probari potest, qui longè honestius uixerunt, quàm hypocritæ iam uiuunt.

Proinde hæc doctrina de sola fide iustificante, constantissime retinenda est, ne, si alias quoq; uirtutes instrumenta apprehensiuæ beneficij Christi fecerimus,

rimus,

rimus, statim redeamus ad doctrinam partim per opera, partim per Christum, tandemq; in ethnicis-
mum degeneremus. sicut in Papatu factū est: sed
ut possimus cum fiducia accedere Deum, ac eum re-
ctè inuocare, sine quibus nemo est Christianus.

Diximus iam aliquoties superius fidem esse il-
lam mendicam manum, qua Dei misericordiam,
aliaq; bona ultrò ob meritum Christi per uerbum
& sacramenta nobis oblata apprehendimus. quod
obseruandum est, quia id & per se rectè dicitur, et
ad multarum quæstionum solutionem (ut superius
indicauimus) utile est.

Ac patet quoq; hinc, quare Christus & tota
scriptura ubiq; tam opere uerā fidem flagitet præ
cæteris omnib. uirtutibus. Cum enim religio, teste
Psal. 50. præcipuè consistat non in eo, ut nos Deo
multū sacrificemus (sicut hypocritæ sentiūt) ac eū
quasi pauperem quendam nostris beneficijs onere
mus, uel certè tanquā cum mercatore ex æquo con-
trahamus, sed in eo, ut nos in nostra perpetua ege-
state ab ipso, qui solus est uerè diues & bonus, o-
pem flagitemus, summaq; eius bona quæ ille nobis
uel etiam, ut ita dicam, importunus obtrudit, cupi-
dè gratoq; animo accipiamus: fides autem sit illa
mendica manus, sicut hætenus dictum est, qua bo-
na omnia à Deo oblata excipimus: facile apparet
quòd Deus hoc ipsam summe desiderat, ut hæc ma-

Obscran-
dum qd fi-
des sit men-
dica ma-
nus.

Quare
Christus
& tota scri-
ptura præ-
cipuè fidē
à nobis fla-
gitet.

num sine intermissione sibi porrigamus, ac uel impudenter flagitādo insistamus, impleturus eam longē amplioribus donis quā eā capere possit.

In quam sententiam pulcherrimam picturam nobis spiritus sanctus proponit Psal. 81. Ego sum Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti, dilata os tuum, & implebo illud: & non audiuit populus meus uocem meam, & Israel noluit me.

Atq; ob hanc causam Iudei, quod scilicet os coelestibus delicijs ultrò ingestis aperire, id est, fide accipere promissiones noluerunt, cum sepe alijs grauissimè afflicti sunt, tum uerò tempore Christi penitus sunt excisi. Quod ne nobis quoq; oleastris gratis in oleā insertis aliquando iusto Dei iudicio accidat, aperiamus os, permaneamus in benignitate & gratia Dei, ut Paulus loquitur, exporrigamus istā nostrā mendicā manū, fidem scilicet, ac eterna bona gratis & ultrò oblata cum summa animi alacritate & gratiarū actione accipiamus, & non patiamur à satana & hypocritis nobis coelestem dextrinam de gratuita remissione peccatorū, deq; sola fide eam accipiente iam postliminio ineffabilem Dei bonitate restitutam, uel a limi, uel corrupti.

Rom. 11.

Act. 18.

Epilogus
totius scri-
pti.

Sed iam, quoniam omnia ea expediuimus, quae de hac materia dicere uolebamus, tempus est ut finem scripto imponamus. Quae autē praecipuè tractare uoluimus, tria potissimum fuerunt.

Pri.

Primum ea quæ ad grammaticã fidei uocis explanationem pertinent. Nam uerbum יִרְאָת quã nam ratione à suæ originis prima significatione paulatim per noticiam usq; ad fiduciam delabatur, nemo, quod quidem ego sciam, hætenus satis explicuit.

Præterea & uocis πίστις & πίστis significationem in hoc tanto contradicentium furore paulo ualidius probari, fuit, ut opinor, non inutile. Rectè credo etiam factum, quòd uoces Hebræas & Græcas his principalibus dictionibus cognatas explicuimus.

Deinde uolui & quandam exactiorem enumerationem ac explanationem partium fidei adiungere, non quòd usitatam iam in Ecclesijs Christi diuisionem improbarem, sed quòd sperabam & ex hac nostrã partitione aliquid lucis tantæ rei accedere posse.

Postremò decrcueram etiam paulo diligentius considerare, quomodo hoc nostrum instrumentum iustificationis, id est fides, instrumento Dei, id est uerbo et sacramentis occurrat, ac promissiones Dei accipiat, atq; ita declarare, quòd doctrina de sola fide gratuas promissiones accipiète, sit uerissima, & Ecclesiæ planè necessaria.

Spero autem, sicut & præceptores mei iudicant, hunc nostrum laborem non omnino inutilem fore

Doctrina fore ijs qui hæc non solum utcunq; cognoscent, sed de fide sine etiam usu ipso experientur. Nam primum si rectè usu intelli monet Aristoteles, doctrinæ ethices finem esse non gi non po cognitionem, sed actionem, nec eam satis intelligi test. posse nisi ab ijs q exercitia aliqua uirtutis habent: multo id rectius de cœlesti doctrina dicetur, quæ ob hoc ipsum data est, ut nobis uiam ad æternam illam fœlicitatem commonstret.

Nec est satis multas subtilissimas subtilitates ac minutissimas minutias cum sophistis de Deo speculari, atq; inextricabiles labyrinthos quæstionum fabricare, quæ quæstiones, teste Paulo, sunt stultæ, frustraneæ, & inutiles (non enim ædificant Ecclesiã Christi) sed qui usq; ad has speculationes tantum sunt Christiani, similes sunt ijs qui (ut inquit Christus) ædificant domum super arenam.

Deinde cum hæc sit doctrina quædam, quam animalis homo ex sua ratione omnino non intelligit, sed sit per filium ex sinu patris reuelata, planè indiget experientia frequenti & illo doctore, qui in cordibus piorum Abba pater clamat, ad hoc ut saltem utcunq; à nobis intelligatur.

Proinde nos & hæc meminerimus, & sæpe de horribili turpitudine peccatorum nostrorum, deq; magnitudine iræ Dei cogitantes perterrestiamus, & rursus cœlestem uocem Euangelij meditantes nos erigamus, promissa bona (nempe gratuitam ac
cepta-

SOLA FIDE IUSTIFICEMUR. 161

ceptationem, donum Spiritus sancti, ac uitam eternam) expetamus, expetita certo dari nobis, nosq; exaudiri indubitanter statuamus, ac demum isto placato patre firmiter fidamus.

Hæc exercitia cum subinde repetierimus, ac insuper flagitauerimus, ut Dñs nobis fidem adaugeat, poterimus cum ea ipsa, que nobis uerbis Dei pollicetur, iam saltem ut in speculo cernere, tum etiam maiori animi robore in his ingenuis miseris, tamq; uarijs diaboli, carnis, et mundi, oppugnationibus beatam illam spem expectare, ad quam non Dominus Iesus rex montis Sion, ac caput nostrum, absterfis omnibus lachrymis ab

oculis nostris, in gloriam no-

minis sui per-

ducat.

AMEN.

ERRA-

ERRATA OPERARVM INCV

ria commissa sic emen-
dabis.

Pag. 9 uersu 19 desperabis 10. 22 credēti. 23.
25 explicatione 27. 2 nullis 30. 20 cauet 52. 19
sufficiētia 57. 17 Stoici 66. 8 iustificatio 76. 27
flagitatio 77. 10 nūc 79. 5 Euāgelium 19 et 83.
20 apprehendemē, Quomodo sola 84. 24 Do-
minus 86. 7 centiā 87. 4 impetraret. Quid
14 facinus 93. 2 quandoquidem 97. 19 muti
98. 11 impœnitē 12 uel 17 diuine 99. 17 effi-
ciēs 18 peccata 101. 27 obœratū 102. 27 be-
nignissimē 104. 18 gratuita 106. 1 uerō
107. 25 Timoth. 1. ac deniq; nos penitus 109.
12 sum 110. 3 merito 25 prima coniugatione
117. 1 quippiam 118. 1 legis 119. 22 meritum
121. 19 potēmē 123. 10 gratuitam 128. 5 nec
per 129. 2 omnibus 140. 1 efficiente 145. 1
intus 149. 15 ipsius 16 quāmfides,
155. 7 enim 14 promissio-
nes.

RERVM

I N D E X

R. E. R. V. M. E. T	consistat	136
u. r. b. o. r. u. m. m. e. m. o. r. i. a. b. i. l. i. u. m.	christi. a. n. i. r. o. b. u. r. e. x. f. i. d. e.	26
I N D E X.	Christi oratio ad pa-	
A. B. r. a. h. e. f. i. d. e. s.	trem. p. r. o. r. e. i. s. c. r. e. d. e. m. i. b. u. s.	117
A. c. q. u. i. e. s. c. e. r. e.	christu. accipere. q. u. i. d.	199
A. d. a. m. u. s. q. u. i. d. e. x. s. u. a. p. e. r. f. e. c. t. a. o. b. e. d. i. e. n. t. i. a. c. o. m. m. o. d. i. h. a. b. u. i. s. s. e. t.	christophori. i. m. a. g. o.	24
95. 96	Cic. locus	48
A. e. s. c. h. i. n. i. s. l. o. c. u. s.	coclitis. e. p. e. c. t. a. t. i. o.	23.
A. f. f. i. m. o. x. e. y. o.	24	
A. l. e. x. i. d. i. s. l. o. c. u. s.	cognitionis. u. e. r. b. a. a. p. u. l. H. e. b. r. a. e. o. s.	6
A. m. e. n. c. i. u. r. a. d. p. r. e. c. a. t. i. o. n. i. s. f. i. n. e. m. a. d. d. i. t. u. m.	confidere	8
44	consolationes. a. p. u. d.	
A. n. n. a. S. a. m. u. e. l. i. s. m. a. t. e. r.	quos. l. o. c. u. m. h. a. b. e. a. t.	
58	aut. c. o. n. t. r. a.	155. 156
a. p. e. i. o. u. t. a. e.	contritio	35. 36
A. r. i. s. t. o. t. e. l. i. s. l. o. c. u. s.	contritum. d. i. f. f. i. c. u. l. t. e. r.	
15	admittere. c. o. n. s. o. l. a. t. i. o. n. e. m.	155
B	contritis. q. u. o. m. o. d. o. a. d. h. i. b. e. n. d. a. c. o. n. s. o. l. a. t. i. o.	
B. e. a. t. u. m. n. e. m. i. n. e. m. f. o. r. e. n. i. s. i. i. u. s. t. u. m.	39	
106	cordis. p. a. x. & g. a. u. d. i. u. m.	
C	fidei. e. f. f. e. c. t. u. s.	51
C. a. n. a. n. a. e. f. i. d. e. s.	l. a. C. r. e.	
26. 27		
x. e. i. s.		
142		
C. h. r. i. s. t. i. a. n. i. s. m. u. s. i. n. q. u. o.		

I N D E X.

credere Hebræis mul- tipliciter usurpari 1. inde 5. 6. 8	rictas 67
credere pro confidere 9. 33 conuerti 59	dilectio effectus remis- sionis 127
D	E
Danielis oratio 61	in Ecclesia simplicissi- mè loquendum 150
darumb 127	Ecclesiastæ locus 30. 31
dauid fidei perfectæ exemplum 65	32
dauidis fidei robur 50 55. 65	ἡσπέριον 54
Debitoris parabola ex euangelio, explica- ta 100. 103	Esaiæ locus 16. inde 75. 102. 126
denn. nam 128. 129	esse & uideri similia 5
dei cum homine com- paratio, & utriusq; conditio 92	Ethices doctrine finis actio 160
deum appellare patrè quid 31	euangelij cognitionis ueræ uis 39. 40
deum nolle misericor- dem esse nisi poeni- tentibus 98	euangelij & legis di- stinctio 115
denotatio 111. 112. 120	F
diffidenciæ descriptio 53 periculum 75 uæ	Fides iustificans pro- priè quid 76. 77
	fides iustificationè pe- tens præluet fidei alia bona petèti 55
	eiusdè partitio 57
	fides

I N D E X.

- fides mendicæ manus* 157
fides non tantum cognitio 70
fides pro fiducia 21. 27
fides salutariſ & uera que 122
fides uera, credere in ſpem præter ſpem, quid 113
fidei cū nauibus plenis uelis nauigantibus collatio 49
fidei definitio absoluta 79. 80
fidei diuiſionis confirmatio 60
fidei doctrinā ſine uſu non poſſe intelligi 160
fidei & iuſtificationis pictura 66. 68
fidei gradus 29 magna nimitas 50
fidei motuum diſcrimē 75
perpetua reuolutio 73
fidei motus, alij legales, alij euangelici 76
fidei motuum nullius exercitiū negligendum 74
fidei motus & effectus alternatim ſeſe mutuo ſequi 63
fidei nomen uerè acceptum 15. 16. 19. (35
fidei notitia cuiuſmodi
fidei partes 34
fidei partitionis exactioris uſus. 79
fidei res 34
inde motus 35
inde fidei robur 25
fidei uox Hebræis mutifariam uſurpata inde
fidem cur alijs uerbis prophætæ, alijs apoſtoli tradiderint 13
fidem cur Chriſtus &
 l 3 ſcri

P N D B X.

Scriptura tota pre-	inerosos ad De-
cipue a nobis flagi-	tribunal fisti quo-
ter 157	1110
fidē solā promissione	146
apprehēdere 151. 152	particule signifi-
fidē iustificari quid 80.	cationes 127 inde
81. 82. 115	1110
fidē sola nos iustificari	hypocrite rident con-
83. 147 inde 153	solationes 155
fidere ueteri testamen-	hypocritarū Christia-
to magis inculcari,	nismus qualis 156
ut nouo credere 11	hypocritarū in oratio-
fiducia 77	dubitatō 45
fidus fidelis 23	hypocritarū obiectio
	de operum merito
Galconis Venetæ nauis	refutata 93. 94 inde
decus 49. 50	102
Gratiæ uox quid Pau-	hypocritarū superbia
lo 138. 139. 140. 142	et arrogantia 89
H	hōmōm. hōmōm 23
Hebræicorum aliquot	hōmōm 22 (24
uerborū propriet. 3	hōmōm eius difficultas
hebraïsmis reseruitur no-	hōmōm nules 23
uam Testamentū 1	I
hominis conditio expē-	Iacobi fides 25
sa 84. 85. 92. 100	ab inferis reduci 47
homines omnes tanq̄ su-	inani 77
	inuo-

I N D E X.

Inuocationis intermissio præsentiss. uenenum Christiano homini	75	uiuio similis	114
Ioānis Hofmeyster monachi desperatio	37	iustificationis & fidei pictura	66. 68
Ioānis locus	28. 130. 137	iustificationis formæ prolixior descriptio	116. 120
Iudæ contritio	35	iustificationis gratulatio cōtraria Scripturæ explicantur	125 inde
iusticia Christiana quæ ethnica, Iudaica, Papiistica cuiusmodi	105 (119)	iustificationem priorū subinde iterari	118
iusticia saluandorū qd iusticia uerè quid	106	in Iustificatione nota duo instrumeta	80
iusticiæ causa finalis, instrumentalis, materialis & formalis	106	L	
iusticiæ coram Deo ualētis descriptio	107	Latomi disputatio	37
iusticiæ Dei à nostra, distinctio	113	Legis & euangelij distinctio	115
iustificare. iustificatio, quid	110 inde	legis perfecta impletio pudantim iusticiæ causa	96
iustificare pro absolute re	111. 112. 120	legis uelamen detrahē dū uolēti clarè Christum cernere	135
iustificari	118	λέγω	129
iustificatio nostra con		Lucæ locus	85. 91. 92.

I N D E X.

126. 130. 131	inde	λανθεν iusticia cau
M. Lutheri alacritas		sa 96
49		obedientiam nostram
Lysia locus	14	mancam non posse
M		φυλακην iulii causam
Menandri locus	154	esse iusticiae 97 &
merces quid in sacris		quid faciat ad salu-
luteris	125	tem 98
meritis nullam salutis		ὀλιγοπειρία 27
partem tribui posse		opera bona cur in scri-
sine Christi iniu-		ptura interdū lau-
ria 153 item iustifica-		dentur 98. 99
tionis nullam, sine		opera, eucharistica sa-
periculo despera-		crificia 94
tionis	154	opera legis quid Pau-
μετεωρισμοσιν 53. 54		lo 137. 138
N		opera nostra neq; effi-
Nam, ὅτι	128	ciens causa, neque
Neronis & Pauli co-		pars iusticiae corā
ram Dei iudicio si-		Deo ualentis 108
mul stantium colla-		opera nullo modo iusti-
tio	123. 124	ciae uel salutis cau-
notitia uerba apud He-		sa efficiens 99
braeos	6. 8	opera pro fide 136
notitia practicae	7	opera quatenus ad fi-
O		dcm requirant
obediētia perfecta φυ-		150
		ope-

I N D E X.

- opera superogationis,* 113. 141
potius supereructa
tions 90 103
operari aliquādo idē
quod credere 136
orantium sensus ac a-
nimus quis esse de-
beat 121
oratio medullæ fidei
80 cor & anima fi-
dei 149
oratio quid 41
orationis breuitas aut
prolixitas 43 *neces-*
sitas 44 *uita* 42
Osiandri sententia de
iusticia 105

P

Papistarum calumniæ
contra fidei iustifi-
cationem 83
pauli & Neronis co-
ram Dei iudicio si
mul stantium colla-
tio 123 *inde*
pauli locus 17. 22. 46.
 26. 56. 74. 77. 109.
peccati turpitudō co-
ram Deo 36
πεποιθῆσθε 21. 22
Phocylidis locus 14
πιστεύω uerbi signifi-
catio 14. 20
πιστες 15
plenis uelis nauigare,
proverb 48
πληροφροσῆν 47. 48
plutarchi locus 15. 23
Polybij locus 22
pœnitentem per solū
fidem iustificari
 150. 153
pœnitentiæ Papisti-
cæ laquei 58
præmiū quid in sacris
literis 125
præteriti usus apud
hebræos pro alijs
temporibus 132
propter 127
Psaltis locus 23. 46

Q

Quia, ὅτι 127 *inde*
 l 5 *quie-*

I N D E X.

quiescere	51-53	seruus rectissime hero	
Religio in quo prae-		suo feruens, nihil	
pue sita	157	meretur	93
remittite, & remitte-		sola, particula, eiusq;	
tur nobis	134	usus	146
retributionis uox quid		solonis dictum	15
in Script.	125-126	praeter spem in spem	
Salus, donum	139	credendum	39-113
salutis nostrae ad splen-		Sperare pro fidere	12
didiff. conuiuui col-			
latio	69	Testamenti noui et ue-	
samaritani parabole		teris consensus	18
allegoria	39	in Theologia quate-	
scutum Christiani qua-		nus liceat nouis uo-	
le	26	cibus uti	146
seruus quid ex sua per-		Tribuere uirtutem ali-	
fecta obedientia lu-		cui	5
cretur	95		
		V	
		uirtutes, notitiae	7
		understehen	21

FINIS.

BASILEAE, PER LUDOVICUM
LUCIUM, Anno Salutis huma-
nae M. D. LV. Mense
Martio.

CCN 11932675

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY
540 EAST 57TH STREET
CHICAGO, ILL. 60637

